

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

Joi, 26 iulie 1990

(Anul XXIII)

30

Declinul Imaginarului

SCRIITORUL, artistul e un Apostol sortit din start unor extraordinare dileme de care nu se poate apropia direct ci într-un mod implicând o întreagă dramă. Omul confruntat cu Opera, iată soluția imparțialității!

Romanul latino-american, prin abisala-i configurație de semne aparent mitologice (ca metaforă a politicului) e un **Anotimp în infern** pentru noi, europenii, precum și jurnalul intim al unor mari scriitori ai rezistenței care au constituit, în anii din urmă, singurul obiect real al atenției majorității lectorilor. Puncte de reper al căror prestigiu nu a scăzut. Cursa pe care Puterea o întinde literaturii e o jignire flagrantă dacă e făcută cu luciditate, iar dacă nu, e o descalificare a Puterii.

Imaginarul a fost și rămâne orchestrație a exorcizării de monstri. Agresorul lua brusc înfățișarea simbolului, supralicitând conduita intelectual-umană.

Că Realitatea (prin diversele-i definiții) a concurat și va concura serios cu ficțiunea este un fapt limpede dar, de aici la marea literatură, care interesa din tot mai multe motive, intervenea căutarea cu orice preț al unei non-ficțiuni susținând ansamblul receptării, al implicării în comunicare. Non-ficțiunea, incredibilul evenimential (punct de plecare și revenire) abrupt, rocă dură a cotidianului, era sclava unei legi unilaterale: a încercării politicului de-a obscuriza prin ideologia guvernării, dominării.

Dictaturile sînt identice: se bazează pe manipularea maselor, diferind doar prin propaganda care le sustine, făcînd tot posibilul ca masele să fie îndepărtate de propriile probleme reale (și ce ușor se realizează acest lucru prin isterizarea lor, prin cultivarea xenofobiei). Asistăm la o criză a imaginarului, pe de o parte, și la o nevoie colectivă de identitate prin falsificarea realului.

Guvernările susținîndu-se prin metode, promisiuni ori subestimarea democrației considerată ca tărîm al decăderii omului, sînt ilegale, antipopulare.

Aduceam în discuție romanul latino-american, jurnalul intim și as continua, în spațiul nostru, cu literatura rezistenței. Toate își au o actualitate irezistibilă, aflîndu-se la un nou început de drum general.

Cu toate că marea literatură înseamnă universalizare a mesajului, nefiind partizană conceptelor și practicilor politice, ea se implică în afirmarea idealurilor morale, naționale fiind imposibil să facă abstracție de perioada istorică. Transfigurînd, hiperbolizînd, scriitorul neagă o lume în favoarea alteia mai suportabilă, mai puțin supusă greșelilor, recreînd geneza destinului individual-colectiv.

Un **veac de singurătate** a lansat umanității tipățul unui continent aflat pe crucea violențelor mai mult decît ar fi putut-o face orice organizație internațională umanitară, diplomatică. În labirintul, atît de fatal, omul există printr-un impresionant apel care, el singur în cazul artei, îi justifică atît atitudinile, cît și dreptul la libertate.

Toamna Patriarhului prezintă fundamental decadența din interiorul Puterii, desconsiderarea ierarhiilor logice. Cetatea ideală își are originea în statul de drept nu în arbitrar. Cînd omul se lasă condus de demoniul Puterii, o catastrofă lăuntrică pîndește fiecare destin constituind piramida.

Jurnale precum **Lumea de ieri** al lui St. Zweig sau al lui W. Gombrowicz aduc în prim plan destinul scriitorului, conștiința ca sinucidere sau, în al doilea caz, exilul ca salvare. Literatura apare, tot mai pregnant, ca purificatoare și eternă.

Simbolurile rămîn undeva în penumbra dramei generale, un far călăuzitor pentru alții. Nu te eliberezi scriînd ci doar disloci, prin cuvînt, pericolul.

Imaginarul e magic, realitatea înseamnă multă iluzie, desertăciune. Și este atît de greu să acceptăm acest lucru fiindcă prezentul e trecut și viitor, neîzbăvindu-ne.

Ioan Vieru

În acest număr, grafică din expoziția de la Dalles a lui MARCEL CHIRNOAGA

Marele vals trist

oh les beaux jours les derniers jours !

ornitologii

le-au prevestit și pragul iernii le confirmă :

s-a fost pornit un pic de vînt diverse specii de răpitoare-au evadat din utopii
un fel de ris în orologii pare semnul
că însuși veacul s-a scirbit să le clocească
apar la bursă cei dinții efebi cu sexul
restituit de mîini creștine dau tîrcoale
prin cancelarii silfi și lebede pitice
ciocănitorei i s-a pus un plisc cu gloanțe
de două zile încheiate este liber
pelerinajul șobolanilor la Memphis
pe sub statui se-aude-o forfotă suspectă

semnale Morse-ntrec lăcustele greoaie :

papa ce-apune-n Avignon răsare-n Roma
antichitatea-ar fi doar visul unui greier
un fost acar din treizeștrei ar fi-nviat

plăcute vești ! locomotiva mea nebună
de-aceiași aburi ce țînesc din gura ta
o să le fluiera voios

oh les beaux jours
les derniers jours les plus sanglants les
inutiles

decembrie 1989

Ștefan Aug. Doinaș

Studentii

STUDENTII SE AFLA ASTAZI IN PRIM-PLANUL ACTUALITĂȚII POLITICE. Acest lucru nu s-a întâmplat niciodată la noi în trecut apropiat. Până la revoluția din decembrie, cind s-au numărat printre protagoniști, studenții n-au jucat cu adevărat un rol politic, chiar dacă, la fel cu alte categorii socio-profesionale, au fost și ei înregistrați în organizații, făcând ori mascat politice, precum P.C.R., U.T.C. sau U.A.S.C.R. În decembrie, au fost printre primii care au ieșit în stradă. Din rindul lor au căzut citeva dintre primele victime. Zidurile Universității și Arhitecturii bucurestene, înegrite de fumul luminărilor, stau mărturie. Piața Universității a trăit represiunea încă din ziua de 21 decembrie, cind, la ora prinzului, Capitala își avea deja cei dintii 13 morți. La Timișoara, cu citeva zile înainte, studențimea plătise același tribut de sînge. Sute de studenți au cunoscut închisorile, bătaia și tortura. Întreaga țară și-a elogiat eroii și și-a plîns martirii dintre studenți. La șapte luni de la revoluție s-au schimbat atît forme de acțiune ale studenților, cit și atitudinea unei mari părți a societății față de ei. Istoria acestei duble schimbări e prea vie în memoria tuturor ca s-o mai repet. Pînă la un punct era normal să se întîmple așa. Noi înșine nu mai simțim cei care eram în decembrie trecut. Dar brutalitatea contestării studenților, îndeosebi în presa F.S.N., nu poate să ne lase indiferenți. Cum e cu putință ca eroii de ieri să fie tratați astăzi drept simpli huligani? Poate că e naivă întrebarea noastră: oare disidenții n-au aceeași soartă? Dar nu putem să n-o punem. Am citit de exemplu un articol al dlui C. Sorescu din *Tineretul liber* în care mișcările studentesti actuale sînt socotite, prin analogie cu cele din anii 20, fasciste. Părerea dlui C. S. n-are mare importanță în sine. D-sa e un specialist notoriu în afirmații necontrolate, de pe cind colaborează la *Săptămîna* cu articole dirijate contra celor pe care nu-i iubea E. Barbu, articole care, dacă e să credem ce a susținut dl. C. S. după ce a rupt relațiile cu fostul său patron, nu le-ar fi scris el, în pofida semnăturii. Dar dl. C. S. e parlamentar și membru al comisiei care anhetăază asupra evenimentelor din 13-15 iunie. La ce fel de concluzii va ajunge comisia dacă ea cuprinde oameni atît de porniți contra studenților? Noi credem că atît modificarea comportamen-

tului studenților, cit și aceea a opiniei publice față de ei trebuie analizate îndeaproape. Nu putem trece ușor peste atitudinea de contestare pe care multă lume o adoptă în prezent față de niște oameni pe care cu puțin timp în urmă îi admira pentru patriotismul lor.

LI SE REPROȘEAZĂ STUDENTILOR ÎNSUȘI FAPTUL DE A CONTINUA SĂ FACĂ POLITICĂ. Aici se ridică o problemă de principiu. N-au cerut chiar ei depolitizarea Universității? Și, în acest caz, de ce au transformat balconul de la Facultatea de Geologie în tribună politică? Nu și-a călcat Liga propriul angajament? Sînt întrebări pe care și le pun nu doar adversarii studenților, dar destui oameni de bună credință. La mijloc este o neînțelegere. Depolitizarea Universității, a școlii în general, înseamnă separarea ei de orice criteriu politic în predare sau în promovare, nicidecum oprirea studenților și a profesorilor de a avea opinii politice și chiar de a face, în afara zidurilor Al-mei Mater, politică de partid. Ar fi absurd să refuzăm studenților și profesorilor un drept pe care-l acordăm tuturor cetățenilor. Și, apoi, nu sînt studenții, tinerii, cei mai interesați în reconstruirea țării și într-un viitor în care ei, și nu noi, vor trăi? Cum să le interzic în aceste condiții să aibă opinii politice? Și nu e normal ca riște oamenii care au fost gata a-și sacrifica viața în revoluție să fie consultați cu încredere după revoluție? Ca să explicăm contestarea lor, trebuie să vedem mai întîi ce forme a îmbrățișat în timpul scurs din decembrie mișcarea politică studențească. Prima formă a fost chiar aceea, spontană, din decembrie, cind studenții au ieșit din amfiteatre în stradă ca să se alăture celorlalte categorii din populație care doreau răsturnarea dictatorului. De la început studenții s-au numărat printre forțele radicale ale revoluției și au fost nu doar anticeau-giști, dar și anticomuniști. A doua formă a derivat, tot spontan, din aceasta. Siliți de amenințarea așa-zisilor teroriști să-și anere localurile în care învățau, studenții și-au transformat școala în casă, petrecîndu-și în ea multe zile și nopți. Cei care se miră acum cu o ipocrie penibilă prin unele cotidiane, că părinții și-au lăsat copiii să doarmă în clădirea Arhitecturii și Universității, unde au dat peste ei minerii, par să fi uitat că venera-

bilele instituții au fost apărate vreme de două săptămîni de studenți, care au sărbătorit Crăciunul și Anul Nou împreună, în sălile de curs. Cu aceea ocazie ei au descoperit un sentiment al solidarității necunoscut înainte și totodată drumul spre anumite modalități de organizare specifice. Niciodată în trecut nu se putuseră organiza după interesele și voința lor. Cu excepția unor festivități regizate, nimic nu izbutise să-l adune la un loc. Nu fusese o adevărată solidaritate între ei înainte de decembrie, cind s-au regăsit deodată în Universitate ca într-o familie, alta decît aceea biologică. Liga și celelalte organizații studentesti de aici s-au născut. Ele au constituit oficializarea acestei noi familii, expresia morală și politică a recent descoperitei solidarități. Nu întîmplător, primele revendicări ale studenților s-au referit la necesitatea epurării Universității de profesorii compromiși. Noua familie studențească voia să respire aer curat. Fie și înconștient, aspectul moral a premers celui politic. Abia apoi au venit la rînd platformele-program. „Listele negre” incriminate recent în ziarul *Azi* de lect. univ. Vasile Budrigă de la Istorie ca lipsite de temei legal aveau unul moral, care scapă (inexplicabil?) autorului articolului. A treia formă a fost mai net politică. Fără a transforma organizațiile de tip sindical în partide și fără a participa la alegeri, studenții le-au deschis spre viața politică și implicit spre stradă. Cauza acestei deschideri trebuie căutată în evoluția societății înseși. Spre deosebire de alte categorii ale populației, care nu s-au dovedit sensibile la lentoarea procesului de reforme și de democratizare, studenții s-au simțit înelași și au reacționat. Frustrarea este explicația acestei politizări accentuate a mișcării studentesti de prin martie-aprilie încoace. Mai puțin sau deloc oportuniști, studenții au înțeles să continue revoluția pînă la împlinirea tuturor dezideratelor inițiale. Piața Universității a fost reflexul acestei stări de spirit. Revoluția permanentă a studenților — cărora li s-au alăturat mulți alți tineri și adulți — a urmărit îndeosebi curățirea societății de nomenclaturisti și securiști, precum și radicalizarea decumunizării.

SCHIMBAREA ATITUDINII FAȚĂ DE STUDENȚI S-A DATORAT ACESTUI RADICALISM. Mulți oameni

de bună credință erau obosiți de nesiguranță, de violență și de manifestatii de stradă. Fosta nomenclatură și fosta securitate aveau motivele lor să nu iubească revendicările studenților și alimentau opinia defavorabilă lor. Oficialitatea, care încă înainte de alegeri își făcuse din nevoia de liniște sloganul principal, s-a aflat am zice inevitabil de partea celor care renunțaseră la revendicări și nu de partea studenților care le continuau. Cum se vede, alianța guvernăntilor și a F.S.N. cu grupări ostile studenților a fost aproape o fatalitate a momentului istoric. Dacă (și tocmai din acest motiv) nu-i putem reproșa guvernului poziția adoptată, îi putem reproșa că n-a înțeles-o el însuși cum se cuvine și că, în conflictul astfel declanșat, a preferat să-și încerce puterea și nu inteligența politică. În locul iritării și al măsurilor represive, trebuia să negocieze. Criza ar fi putut fi evitată, cu condiția ca regula acceptării și a altui punct de vedere să nu funcționeze doar în programe, ci și în fapt. Dacă guvernul nu pare să fi tras vreo concluzie din ce s-a întîmplat în iunie, menținînd în închisoare pe Marian Munteanu și pe alți lideri ai Pieței, împotriva oricărui principii de drept, mai mult, întrecîndu-se în declarații contradictorii pe această temă, studenții au învățat enorm din experiența trecută. Cea mai bună dovadă o constituie marșul din 13 și mingul din 22 iulie de la București. Acestea arată că studenții știu acum să se organizeze mult mai bine, fără să mai riște confruntări violente sau să se lase infiltrați și, apoi, că ei încep să recitige de partea lor o opinie publică pe care provocările și confuziile anterioare l-o alienaseră. Studențimea devine astfel o forță de care guvernul nu poate să nu țină cont, mai ales că la orizont se profilează alte feluri de revendicări, economice, și alte straturi din populație (de pildă, muncitorii) care vor ieși în stradă. Dacă nu va ști să negocieze, să facă unele concesii și dacă nu va dezamorsa mișcarea politică studențească înainte ca problemele economice să devină presante, guvernul riscă să sprijine joncțiunea (dună ce a făcut totul ca să-i dezbine) dintre studenți și muncitori, care-i va fi, fără cea mai mică îndoială, fatală. Data viitoare minerii vor veni nechemati la București și vor manifesta laolaltă cu studenții.

N. M.

NE Scriu CITITORII

Stimate domnule Nicolae Manolescu,

Mă simt obligat să fac cîteva precizări legate de scrisoarea lui Ion Zubascu, publicată în numărul 27 al *României literare*. Ea reprezintă rodul climatului în care am colaborat de cîteva ani, de cind Ion Zubascu a venit de pe postul de cîntăreț în cenaclul Flacăra pe acela de redactor. După o scurtă perioadă de activitate în aceeași redacție am comis imprudența de a-i fi comunicat o părere personală: aceea că legăturile lui cu ziaristica sînt extrem de firave (mărturisesc că uneori m-am exprimat mai tranșant). Mi-am menținut această opinie chiar și atunci cind Ion Zubascu a declarat că în perioada existenței sale la Borsă și-a construit o operă care mă sperie (volume de versuri, romane, piese de teatru, o știință cu fundamentele și manualul etc., în total peste 40 de cărți) și nu găsesc prea multe argumente pentru a-mi nuanța părerea nici acum. În schimb nu mi-am permis să fac nici o judecată vis à vis de poeziile pe care le-a publicat. Pe fondul acestor relații ne-am revăzut după revoluție cu Ion Zubascu în biroul F.S.N. al redacției cind poziția mea față de ezitățile revistei „Flacăra” a fost taxată drept o intenție de a fura calul. Mai scrie Ion Zubascu despre faptul că m-am întors dintr-un turneu „în Balcani și Asia Mică pus sub semnul gloriosului Congres al XIV”. Tre-

buie precizat că sub pălăria amintită erau puse mai toate textele publicate în perioada amintită și nu am nici o contribuție la aceasta deoarece articolele le-am expediat, după cum pot dovedi manuscritele trimise, fără asemenea bazaconii. Că ele au fost prefăcute de gapouri confecționate în redacție este adevărat, ca și faptul că observațiile mele critice legate de unele aberații întîlnite pe șantierul românesc în străinătate n-au văzut lumina tiparului. Am constatat aceasta la întoarcerea în țară și m-a durut. Cit privește modalitatea prin care împreună cu fotoreporterul Victor Pădu-lacu am întreprins această călătorie, Ion Zubascu aseră că nu știe, deși înainte plecării s-a discutat despre aceasta, deși există acte și martori. Timp de trei luni am purtat discuții și tratative cu mai multe întreprinderi de comerț exterior în vederea sponsorizării unei asemenea călătorii documentare în vederea realizării unui serial de reportaje și fotografii despre șantierul românesc în străinătate. Pentru fotografiile, diaporizivele și videocasetele acestei deplasări s-au încheiat chiar convenții între revista Flacăra și unele întreprinderi. Ion Zubascu merge mai departe și insinuează („cine putea face un astfel de turneu și cu sprijinul cui...”) în stilul birfelor postrevoluționare lucruri extrem de grave, dar se ferește să acuze clar, pentru a mă putea apăra în justiție. Oricum, această modalitate de a realiza documentări, generată de pretinsa criză de valută pentru eventuale cheltuieli ale presei, a mai fost folosită și de alți scriitori, cinești și chiar zia-

riști. Cit privește securitatea despre care Ion Zubascu bate saua, mărturisesc că nu am avut nici o legătură. Mai mult, înainte plecării nu am sesizat vreo intenție sau propunere din partea „organelor competente” privind activitatea pe șantierul din muntii sau din deserturile unde se aflau compatrioții noștri.

Mai mult, Ion Zubascu scrie că am fost ultimul om din redacție care a regretat „alungarea teroristului ideologic al redacției, în prezent publicist comentator la Adevărul...”. De unde știe Ion Zubascu că am regretat alungarea atita vreme cit nu i-am făcut o asemenea confesiune? Faptul că atunci cind s-a pus la vot folosirea lui Nicolae Arsenie pe un post tehnic am votat pentru, vine doar dintr-un sentiment de compasiune pentru un om rămas pe drumuri, care avea trei copii.

În legătură cu părerea lui Ion Zubascu că dacă aș fi avut caracter aș fi rămas la Flacăra nu pot decît să o consider grațioasă pentru modul său de a gîndi.

Cit privește resentimentele pe care le pot avea pentru faptul că la un moment dat Ion Zubascu a declarat fostei conducere a revistei Flacăra cum că el nu serie materiale oficiale pentru că nici eu nu scriu, cred că am început să uit.

În legătură cu afirmația făcută în aceeași scrisoare că Flacăra a fost în ultimii ani „cel mai popular organ de opinie al securității” mi se pare o exagerare care merită judecată de cititorii acestei reviste. Cit despre corabul marelui revoluționar Ion Zubascu de a tuna și fulgera împotriva „teroristului ideologic al revistei” merită subliniat doar că scrisoarea publicată în *România literară* conține doar patimile mele. Fără ce ziaristul-cîntăreț-poetul să aibă curajul să scrie negru pe alb numele celui de care se teme.

Cit privește riscul ca Ion Zubascu să devină „slujbaş” la *Expres* el este exclus. În cel mai rău caz ar putea să cinte din nou la cenaclu.

CORNEL NISTORESCU

PE SCURT. Prof. Horațiu Bărbulescu (Craiova). Greșile de exprimare ne împiedică să vă publicăm scrisoarea. Nu știm ce predați dv. Nu cumva să fie vorba tocmai de biata limbă română și să vă ia elevii dv. la întrebări. Cit despre sticle-

le incendiare aruncate de studenții de Arhitectură, ele n-au fost văzute de nimeni în afară de dv. V-ar fi utilă o cătorie de informare la București, să vedem arată laboratoarele Facultății de Geologie și unele din sălile Arhitecturii. Duce o veti face, vă invităm la o discuție despre lacheii americanilor. Un cititor pîrlu cărunt (Iasi). Scrisoarea dv. este interesantă. Păcat că n-o semnați. O adevărată discuție trebuie să fie deschisă, îndoim că ar exista alt comunism de acela pe care l-am trăit cu toții. Ceaușescu n-a trădat comunismul, ci l-a dus la ultimele consecințe. De aceea ne vine greu să renunțăm la anticomunism. Aveți date cu Papini, Prof. Mihai Florea (București). Faptul că aportul lor nu se vede arată că nu ilustrează categoria căreia Liiceanu îi adresa cunoscutul apel. Ion Neacșu (Bacău). Textele dv. au o bătură scurtă și rațiuni prea personale. Un cititor (al cărui nume sîntem rugați să-l nem secret) ne-a trimis spre publicare dedicația pe care o redăm în fașia mai jos. Comentariile sînt de prisos (Re-

Cele mai frumoase poezii

Cele mai frumoase poezii
Alexandru patric
EMIL BOBU, fine de
cine acest volum n-are
f apărut miedato
Cu diaporizive de fin
Sotut deapto a vo
unez feriere, sonafut
si mari literare in
saina datoris pe care
nieti. feto de Patrie
Lu. Iulfi An
Cornelia Vadina T
ian. 1987

Patologia politicului

Ultimul val al exilului. Astăzi, sfârșit de lună, inginerul T. îmi spune că el se pregătește de exil. Are 34 de ani, este stresat după represiunea polițienească brutală din dimineața lui 13 iunie și după aducerea minerilor care, în 14-15 iunie, au devastat sedii ale opoziției și au maltratată până la schilodire oameni, mulți nevinovați, alții vinovați de delictul opiniei.

Inginerul T. a stat sub gloanțe pe 21-22 decembrie, în zona Dalles — Bătești. Este unul din tinerii care au făcut revoluția. Este unul din cei care au înfruntat moartea, disperat de dictatură. Și el, omul care a făcut revoluția, este izbit de acest fruct negru al revoluției: represiunea din iunie: dezlănțuirea oficială împotriva aceluși mare experiment social care a fost Piața Universității: zic mare experiment, pentru că acolo masele încercau să controleze politicul și să rostească opțiunea anticomunistă. Inginerul T. observă: Bătaie în loc de dialog, arestări în loc de negocieri democratice: peste 1 000 de arestați în două zile! Peste 2 000 de răniți (cifre exacte nu se cunosc, mulți răniți nu s-au prezentat la spital; sau alții n-au fost înregistrați, după cum îmi spune sora medicală Z. de la Neurochirurgie).

Firave victime cu ochelari. Azi îl cunosc pe L., student anul II, manifestant în Piața Universității, a fost bestial bătut în dimineața de 13, zice: „m-au bătut cu bastonul în cap, mereu în cap, numai citeva în spate și-n burtă, restul în cap, până la pierderea cunoștinței”, tîrît în dubă, „în drum spre Măgurele mi-am revenit și am leșinat iarăși, mi-am revenit în curtea cazarmii de la Măgurele, acolo am fost anchetați, eram indemnnați insistent să declarăm că am primit bani de la țărăniști și liberali, am spus că n-am primit nimic și am scos din buzunar un leu și cincizeci de bani, anchetatorul m-a înjurat și mi-a spus că voi primi 20 de ani carceră. Apoi ne-au făcut la toți analiza singelui, după două ore aveau rezultatul: nimeni din noi nu era nici drogat, nici beat“.

Studentul L. a fost eliberat pe 13 seara, a doua zi s-a prezentat la un spital, ajutat de un coleg; a primit un prim ajutor de la doi doctori omenoși care s-au temut să-l interneze, pentru că au auzit că minerii sau poliști veneau prin spitale. Acum, la o lună de la repressali, încă mai necesită observație medicală.

„Eu cred că totul e pierdut” spune inginerul T. Occidentul, șocat de represaliile din 13-15, acordă iarăși azil românilor persecutați politic. Am redevenit (la prea scurt timp după 22 Decembrie) o țară cu oameni arestați politic și persecutați politic. Deși, ca și altădată, oficialii nu recunosc că arestații aceștia sint politici! și că devastările din 14 iunie au fost din rațiuni politice, împotriva opoziției și împotriva presei libere. Am redevenit țara din care oamenii vulnerabili emoțional fug pentru că a trăi e un pericol. Sintem iarăși, vai, țară exportatoare de fugari.

Puncte de suspensie...

Președintele Senatului a discutat în fața camerelor de luat vederi un proiect de lege care încă nu ajunsese pe rolul Senatului. Ceea ce ar putea să aibă aerul unei democrații ateniene. Să presupunem deci că nu e vorba de o lipsă de uzanță.

Dar dacă tot ne aflăm în plină democrație mass media, înlocuit fiind spațiul agoriei cu cel al eterului, unde se afla preopinul domniei sale. Cel care a inițiat legea. Guvernul, deci. În culise? Atit de repede?!

Domnul Alexandru Bărlădeanu opune. Într-o demonstrație și teoretică și pragmatică, capitalul speculativ celui constructiv. Pentru a ne convinge — mai înainte de a-i convinge pe senatori — că dispoziția proiectului de lege care prevede că salariații vor primi bonuri negociabile pentru 30% din valoarea întreprinderii, este greșită. Antidemocratică. Întrucât, explică domnia sa, aceste bonuri vor putea fi ulterior achiziționate de către deținătorii capitalului speculativ, fără a produce o valoare nouă. Spre deosebire de capitalul constructiv — firește tot de sorginte internă, căci numai despre el e vorba — care fiind investit în activități productive este util.

Termenii antinomiei sînt îmblători. Capitalul speculativ servește unor viitoare afaceri de bursă, cel constructiv refacerii economiei. Primul scoate pe piață valori bănești importante, mărind marasmul economic și declansind (sic!) inflația cel de al doilea aduce un plus de valoare societății. Primul este deci părăduitor ca lăcustele, secundul fertil cu o găină care face ouă de aur.

Acestea sînt argumente serioase.

Pentru a fi mai convingător față cu micul elector, domnul Alexandru Bărlădeanu a făcut și un rechizitoriu capitalului speculativ, spunind că provine în exclusivitate din surse imorale și mai ales ilicite; nimeni nefiind în măsură, în condițiile de dinainte și după revoluție, să-și constituie un capital pe căi oneste.

Ceea ce iarăși este adevărat.

Dar atunci capitalul constructiv ce surse are?

Plăcerea demonstrației este atit de incitantă unei înclinații te duce exact unde nu ai vrea. Dacă nu, cumva, cuceritoarea demonstrație bate altundeva...

Mihai Giugariu

Criză de incredere. Mulți din cei arestați abuziv au fost eliberați, cu scuze și contuzii. Dar persistă spaima și mefiența, ca act de naștere al noului regim „ales“.

Unli se întreabă: dacă acele brutale se vor repeta miine?

Este sfârșit de iunie, inginerul T. îmi spune: „Cînd e ținut la arest, în stare de spitalizare, Marian Munteanu, liderul non-violenței studentești, atunci ce garanții să ai că legea va fi aplicată, la noi? Cine să aplice legea? Cum îl vor pedepsi pe minerii care au devastat sedii și au făcut distrugerii la Universitate și au brutalizat oameni? Cine îi va pedepsi cînd ei au primit mulțumiri oficiale, la urmă?”

Ultimul păcat Cain. Aud că mulți români au cerut azil politic în Italia, Franța, Germania, S.U.A. Sint mîhnit să aflu asta. Primesc azi telefoane de la trgi prieteni: ei îmi spun că vor pleca. Un medic, un inginer, un biolog. Își fac formele, bagajele. Este o reacție de protest, sau de apărare? Un nou val al exilului românesc. O nouă noapte românească? — Aș vrea ca represaliile și scenariile intimidării din 13-15 iunie să fie ultimele zvicniri ceaușiste la noi, după care să reînvie rațiunea. Să fie ultima rezolvare agonică și dictatorială a unei situații românești. Să fie ultimul păcat Cain al noii conduceri.

Aș vrea ca, după acest „ultim păcat”, să înceapă căința. Și luciditatea: că este o primejdie pentru țară să urmeze alt exod al minții românești spre Vest. Drama românească merge iarăși spre tragedie? Va încerca oare președintele țării să recîștige acest „capital energetic” al țării, intelectualitatea?

Ceaușescu, din cauza gîndirii lui rudimentare și din cauza lăcomiei patologice de putere, i-a urit pe intelectuali, pentru că nu putea face din ei robi perfecți. I-a persecutat, i-a marginalizat; prin asta și-a slujit și mai tare chipul, în prezent și-n posteritate. Președinții români care vor urma vor trebui să învețe din asta. Cum vor depăși oare criza de incredere?

Sacralitatea foamei. Greva foamei a fost consfințită în citeva situații istorice drept o formă elevată de manifestare a protestului. Marele Gandhi i-a dovedit și noblețea și eficiența politică.

Noul nostru regim a avut o atitudine de indiferență și desconsiderare față de greviștii foamei. După prea multe zile, conducerea a luat cunoștință de greviști. Și a luat cunoștință cu iritare.

Conducerea va trebui să învețe respectul față de omul care se jertfește. Ceaușescu îi reprimă crunt pe cei ce alegeau greva foamei. Asta nu va spune nimic? Mă rog de toți președinții care vor urma în România, pentru binele și înobilarea lor, să respecte pină la pietate pe cel care-i vorbește prin autosacrificiu, prin greva foamei. Trebuie restabilită, la noi, sacralitatea jertfei de sine.

În final s-a hotărît un dialog cu greviștii foamei. Era primejdios de tirziu, totuși ne-am bucurat cînd am auzit că va fi dialog. Dar a fost atit de ocultat acel dialog, incit nimeni nu știe clar cum a decurs. Dacă există o casetă filmată, am vrea să o vedem. Sint însă că, după dialogul tardiv, greva foamei n-a încetat.

Este grav, este de necrezut, însă, că unli din greviștii foamei au fost arestați, bătuti crunt de poliști în dimineața de 13. Asta este impietatea secolului. Să mai traterzi un om care a ales cea mai omenească și pasnică formă de dialog: autosacrificiul. Spuneam: impietatea secolului. Studentul L. îmi spune azi că nu știe dacă Dan U., care făcea greva foamei, a decedat sau nu. Va trebui să aflăm cu precizie situația.

Și pentru că vorbesc despre sacralitate și sacrilegiu, voi spune că în acest an, de 15 iunie: Eminescu a avut cea mai neagră comemorare de cînd este el poet național. Un crainic t.v., zimbînd forțat, zicea: „Azi e prima dată cînd Eminescu e sărbătorit în libertate”. Cit de fals suna aceasta, cînd pe străzile Bucureștiului minerii brutalizau și schilodeau oameni iar poliția îi arunca în duble. Libertate...

Alte simptome dictatoriale. Românul, cînd vrea să-și ucidă cîinele, îl acuză că este turbat. Cred că același lucru îl face uneori și politica de virf. Cînd vrea să-i anihileze pe opozanți, îl acuză că-s legionari, că-s agen-tură străină (am mai auzit asta!), că-s drogați, că-s anarhiști, că-s fasciști. Și în funcție de aceste acuzații au fost bătuti oameni la intimidare sau nu, au fost arestați de-a valma peste o mie de persoane în două zile, eliberate apoi majoritatea, altele rămîind „în cercetare”. Așteptăm așadar rezultatul acelei comisii de anchetă. Ar fi firese ca unli din cei acuzați fără dovezi concrete să fie cercetați în stare de libertate.

Cine sint instigatorii?

Spiru Haret zicea: „Vă declar că am instigat și înainte de 1907, și după 1907; că instig și azi pe cit pot, și voi instiga atita timp cit voi mai avea zile“.

Am scris acest citat din istoricul „instigațiilor” celebre, ca să vedeți analogiile.

Și-n acest iunie 1990, oameni de seamă ai culturii noastre, au fost cîutați ca instigatorii, pentru că au exprimat o opinie contrară cîrmuirii, contrară ideologiei oficiale. Așa proceda și regele în 1907, cînd i-a acuzat drept instigatorii pe unli poeți și cărturari de frunte, precum Nicolae Iorga, Vlahuță, Coșbuc.

De aceea subscriem la constatarea din Cuvîntul 9-16 iulie, referitoare la Marian Munteanu, liderul pacifist al studenților: „Astfel, arestați nu sint agresorii, arestată e victima. Incitarea nedovedită la violență, este pentru autorități mai gravă decit exercițiul violenței amplu demonstrat pe trupul victimei“.

Desacralizarea puterii politice. Da, am crezut un mo-

ment că în România nouă s-a produs acest miracol modern: desacralizarea puterii. Am și scris în aprilie despre asta. Am constatat, firește, pași însemnați spre desacralizarea puterii, afirmată prin manifestații de stradă, în primele luni ale anului: manifestații care (cu precădere cea din Piața Universității, prin excelență anticomunistă) vor intra în istorie. Dar atenție: vor intra nu în istoria oficială, ci în cea adevărată.

Iată, România continuă drama de a avea două istorii: una de fațadă, de palat, de zimbete largi, de lustruială, de ajustare sau chiar falsificare a datelor; și alta reală, dureroasă, făcută din eroi insultați și bătuti, și greviști ai foamei călcați în picioare, și minerii care despică în două un craniu cu toporișca, așa cum am auzit. Oficialii au vorbit cu respingere de multe manifestații de stradă din lunile de la începutul anului, inclusiv despre fenomenul Piața Universității. Or, exact acolo se întrezărea acel proces de articulare a noastră la civilizația modernă: desacralizarea puterii politice. Dar iată că puterea politică nu renunță la acest atribut medieval și reacționează dur la contestații publice. Reflexele medievale nu se șterg ușor.

A domni peste robi este mai ușor. E foarte greu să guvernezi oameni liberi. Noii cîrmuritori români vor trebui să descopere acest secret de aur: să domnești peste oameni liberi. Teama de opoziție, de contestare și critică care arată că preferi un popor obedient și infantil, care eventual să aplaude frenetic.

Salvador Dali spunea: „Vizez și prevăd: pentru ruși un țar, peste chinezi un împărat, peste români un rege sau despot!“ (citat din memorie).

Eu, iubitor de republică încă de pe vremea lecțiilor de latină cu profesorul Tibu, l-am întrebant (mental) pe Dali: „De ce, domnule Dali? De ce ne prevedeați un rege sau despot?“

Și am răspuns tot eu: Ori ești foarte marcat de arhetipuri paternaliste, ori ne consideri pe noi, românii (rușii, chinezii), marcați de asemenea arhetipuri!

Și de ce ne-ai ales pe noi, pe ruși și pe chinezi? Pentru vitalitatea noastră necheltuită, sau pentru dificultățile noastre de articulare la spiritul nou al planetei?

Și ce să spunem despre alte nații, precum: americani, iudei, francezi care, deși au evoluat spre toleranță de tip yin, adică de tip maternalist, reușesc să mențină domnia legii, și să prevină entropia pe care o poate naște libertatea!

Oare aceste ultime trei nații, de care vorbesc acum (americani, evrei, francezi), au interiorizat mai profund legea?

Oare mai crezi că-l nevoie de bită și cînt pentru a rezolva la noi vesnicul conflict între lege și trup?

Oare nu crezi că, azi, bomba atomică ia rolul Tatălui, și, democrația ar putea lua rolul Mamei, în ecuația arhetipală la care ne raportăm?

Dali a murit și n-am putut să duc pină la capăt discuția.

Rebirthing adică renaștere prin respirație. Este mijlocul lui iulie cînd scriu acest paragraf final la articolul de față început acum trei săptămîni. Și după miezul nopții, primesc un telefon de la doctorita Daniela A., care călătorește în Occident, și-mi spune că simte indignare și decepție și se teme să se întoarcă în țară. Este sfîșiată între dorul de țară și socul afectiv produs de arestările arbitrare din iunie. Îmi spune că o doare dezrădăcinarea. „Tu nu te expatriezi?“ mă întreabă plîngînd.

Răspund că nu. Mă întreabă: „Dar ce vrei să faci? Mai crezi în re-veriile tale antropologice, în optimizare umană? Mai crezi în rebirthing, în dimanică mentală, în diagetică? Mai crezi că astea pot salva ceva? Ciomagul și cătușele pot fi înfruntate prin rebirthing?“

Este miezul nopții, ea plînge, eu am practicat auto-controlul dar mîhnirea mă învinge în acest moment. Eu cred că nu-i pierdut totul. Eu cred că, de la păcatul original al noului regim „ales“, ar putea începe alt stil politic:

„Păcătuții ca să deveniți mai buni!“ zicea un idealist. Eu acum voi zice: Degeaba ați păcătuat dacă n-ați devenit mai buni.

Vorbesc despre patologia politicului. Firește, va trebui să spun și despre terapia politicului. Este un demers de durată. El începe prin terapia destinului fiecăruia din noi. Premisa mea de lucru este că: soarta bună e informațională. Dar aceasta e o temă aparte. Confruntarea nu cu un regim anume, ci cu întunericul din om, din fiecare. „Mîhnit în caleașcă de aur?“ repetă oracolul la această etapă de viață. Totuși, miine ne vom aduna și vom vorbi despre rebirthing. Vom practica.

Vasile Andru

„Doina” eminesciană ca antidoină

Doina este perla ce s-a zămislit în adîncurile cele mai intime ale ființei eminesciene: au sîfuit-o, îndelung, frîmțările cele mai istovitoare; a distilat-o, sub formă de esență, plînsul întors către sine, ca acela al Demiurgului („De plînge Demiurgos, doar el aude plînsul-sî...“); au filtrat-o, din aluviunile cele mai amare ale trăirilor, încercările stăruitoare de dezaliene care vor duce la șansa finală a lui „De mine mie redă-mă!“ Ea seamănă întru totul lacrimii prin puterea de țîșnire și eliberare, prin forma rotundă și caracterul dezarmant.

Întocmai ca la vîzul unei lacrimi, simți la lectura ei o stînjnire din cauza implicării exprese într-o vină. Ființa nevoită să se înstrăineze, supusă deci riscului tragic suprem, situată sub semnul conștiinței lucide a unei îndepărtări de sine sau adevărat sau a imposibilității de a se realiza plenar pe sine, nu poate decît să ne cutremure. Luminile întorâte apar stînte, orizonturile din afară s-au închis, drumurile spre noi înșine și spre lume au fost barate: ieșirea din starea de a fi este iminentă. În fața nu e decît Nimicul, cu orizontul lui negativ, producător de spaimă. Doina este, așadar, fundamentalul strigăt existențial al lui Eminescu, identificat în cel mai înalt grad cu cel — colectiv — al neamului.

A mai fost Eul eminescian la margine de prăpastie ființială? Bineînțeles că da. Numai că și-a înfășurat trăirile tensionate la extrem în învelișuri metafizice: dacul își rostea rugăciunea mijlocit de poetul însuși, care amesteca dacismul și buddhismul într-o formă „religioasă” hibridă, adică eminescianizată; în *Mai am un singur dor și Odă* (în metru antic) apare sentimentul senin al integrării mioritice în Totul cosmic, sau fina și clasică schemă a dialecticii ontologice.

În Doina, ființa națională a poetului strigă, fără a se pune sub ocroitoare adăposturi filosofico-mitice, ceea ce a și determinat destinul ei vitreg în posteritate. Directitatea strigătului, lipsa substratului metaforic protector, caracterul ocazional (în sensul bun al cuvîntului), manifestarea și exteriorizarea ei naivă, de lacrimă dur-sentimentală, accentele „xenofobe” de moment i-au complicat existența de capodoperă și, în fond, de poem-coronar; căci, ca și Lucașăruș și citatele *Mai am un singur dor* sau *Odă* (în metru antic), ea face parte din lucrările ce reprezintă momentele supreme de sinteză a creației eminesciene. Deci în arcul ontologic al lirismului polii sint hrăniți de tensiunea blestemului: blestemului-rugăciune al dacului, pe care ținem să-l analogizăm cu blestemul-diatribă al lui Decebal adresat romanilor sau cu monologul hamletizat al acestuia din drama cu același nume, îi corespunde — simetric și izomorfic — blestemul din Doina, distilat în forma ataractică a *Dorinței unui dac* (titlul unei versiuni a poeziei *Mai am un singur dor*) și în accentele liniștitei regăsiri a ființei din *Odă* (în metru antic).

Marcind — în drumul spre finala ataraxie mioritică — momentul eruptiv suprem al conștiinței lucide ce a depozitat întreaga existență amară a eului, mereu relaționată cu cea a neamului, Doina este opera cea mai deschisă a lui Eminescu. Simplitatea ei este, însă, expresia unei complexități desăvîrșite și în liniile zgîrcite ale dezvoltării motivului înstrăinării se ascunde, ca într-un nucleu densificat, întregul tablou al relațiilor eului eminescian cu lumea.

Nedreptățile de istoria literară timp de un secol și ceva (deși a suscitat și înalte aprecieri incidente, făcute însă fie în contextul evaluării modului în care poetul și-a însușit filioanele mitopoetice ale folclorului, fie prin asocierea ei expeditivă ciclului tematic al *Scrisorilor*), Doina mai stăruie în zona de umbră a bruioanelor („molozului”) și a textelor auxiliare. Inerția exegetică a transformat-o mai adeseori într-un pandant al poeziilor de inspirație socială. Însuși G. Călinescu, în marea sa monografie, o analizează ca pe o... ilustrație la articolele politice (infiltrația elementelor alogene, teoria „păturii superpuse”, salvarea de civilizație a substratului patriarhal al vieții rurale): „Iată prin urmare — conchide ilustrul exget — structura poeziei: idei politice subiective, legate într-un sistem (sălbăcie, stat de țărani, domn patriarhal), respingerea prin ele a oricărei realități contrazicătoare, atacarea violentă a celor ce duc țara pe căi greșite, îndreptarea demonstrativă spre trecut, toate acestea într-un stil neaș țărănesc, din care s-ar părea că lipsește orice abstracție și a cărui impulsivitate toată lumea o înțelege. Aceasta este și schema unui articol de gazetă eminescian, fiindcă Doina nu e decît un astfel de articol în metru popular”.

Să se reducă oare structura Doinii la un schelet ideologic, corespunzător momentului conjunctural al anului 1883, iar substanța ei artistică să se restrîngă la patosul pamfletar, nutrit din invectivă, din caricatură, și mînuit cu o mare plă-

stică verbală?

Nu! Oricite surse i-am afla în gazetărie și oricît de accentuată i-ar fi natura ocazională, publicistică, Doina este una dintre poemele-cheie eminesciene, dintre acelea ce semnifică „jaloane”; ea marchează punctul paroxistic al conștiinței înstrăinării eului, acela urmat de cădere în faza finală a recuperării identității ființiale. Ea ne oferă o perspectivă ontică a hybrisului: excesul de violență cu care resimte eul prăbușirea prefigurează în chip dialectic înălțarea prin voința de dezalienare.

MITOPoETICA eminesciană este prezentă în Doina prin liniamentele ei esențiale, ea fiind, deci, celula ce-și vadește legătura genetică (și, firește, onto-genetică) cu întregul organism. Se impune, însă, precizarea că e o celulă situată în partea cea mai sensibilă a ființei, poate chiar identificabilă ochiului al treilea, care, deșteptat înăuntru (ca în *Scrisoarea III*), înregistrează chiar tremurul ființial greu perceptibil din cauză că aparține sferei subconștientului.

Farmecul Doinii constă în faptul că toate manifestările eului, de altfel obiectivate, impersonalizate, identificate cu ale „românului” în genere, apar în cîmpul cel mai lucid posibil al conștiinței. Semnele transcendentului, după cum am mai spus, lipsesc cu desăvîrșire. Eul este înfădat prezentei sale în actualitate, lui aici și acum. El suferă o inhibare a simțurilor, datorită trăirii paroxistice. E închiderea în cercul orb al înstrăinării, al alterității (în sens hegelian). În fața lui nu mai are preț, așadar, nici cercul hindus al renașterilor, care este dincolo de ființa sa și pe care îl invocase altădată cu multă hotărîre.

Inchiderea ființei eminesciene asupra ei însăși nu duce totuși la o întunecare de zări în Doina. Motivul înstrăinării, gradual dezvoltat în intensitatea crescîndă a strigătului existențial, i se opune — subtextual — neacceptarea resemnării fatale. Există aici contrastul activ și dur al blestemului și al invocării idealității vii a lui Ștefan cel Mare, care suspendă timpul naiv-sentimental, al jelaniei inițiale — de doină propriu-zisă. Încetul cu încetul, registrul melodic se schimbă și, odată cu aceasta, se modifică fundamental și culoarea ontologică a reacțiilor sensibile ale eului. Doina este, esențialmente, o Anti-Doină, Eminescu aparînd în ea ca un anti-mioritic, prin soluția romantică a coborîrii în epoca „ideală” a voievozului moldovean.

Sub liniile melodice simple se petrec îmbinări contrapunctice care surpă și transformă motivul-cheie. Dacă luăm în considerare toate variantele, toate liniile izomorfe ale devenirii poemului, ne trezim în fața unui spectacol dialectic ce anulează Nimicul, anulare ce inițial părea absolut imposibilă în funcție de logica „plînsului” universal auzit de la „tot românul”.

Nici chiar existențialismul nu postulează o rupere definitivă a legăturilor cu ceilalți. Nu spune oare Camus că din moment ce omul are în fața sa o oglindă el nu este singur, că ceea ce ne salvează din cumplita noastră durere e sentimentul unei abandonări, dar nu chiar al unei depline abandonări, care să ne despartă de ochii cercetători ai „celorlalți”. Anume așa se face că momentele noastre de fericire sînt chiar acelea în care sentimentul părăsirii ne însufletește și ne înalță într-o infinită stare de tristețe: „Bătînd la usa celor săraci... — conchide Camus, — Dumnezeu a pus bunăvoința lângă des-nădejde, asemenea medicamentului lângă boală.” Prin urmare, este imposibilă o suferință continuă, durerea și bucuria echilibrîndu-se, iar lumea fiind astfel compensată: chiar dacă în devenirea ființei o suferință apare cu privilegiul de a fi resimțită permanent, e o dovadă că

această suferință este considerată drept o binefacere și că în ea găsim compensarea (Caietul IV).

Cum se compensează sufletul eminescian, ce stă, în Doina, sub legea timpului care înstrăinează și sub amenințarea năvalei străinilor, a progresului ruinator al civilizației? Cum își va găsi el „întregirea vieții sale” în fața unei realități istorice răvășitoare?

Nota originală o dă aici refuzul înverșunării titanice (al blasfemiei, ca în *Rugăciunea unui dac*, al revoltei etice, damnării, negației demonice, ca în *Andrei Mureșanu, Împărat și proletar, Scrisori*), al visului, magiei, imposibilității stoice, ataraxiei (ca în atîtea rînduri) și al misterului sacramental pe care-l presupune miorismul ca soluție compensativă. Eul eminescian se bizuie, acum, doar pe forțele sale, interioare. El a întors, cu o plăcere narcisică, roata „hindusă” a istoriei, s-a cufundat, cu un narcisism tragic de astă dată, „în frumoasa împărăție a simțului soare” care era Dacia și chiar în sufletul înveninat de „lungi” dureri al lui Decebal, dușmanul neîmpăcat al Romei, a urmărit înfruntările epocii Comunei dintre Cezar și proletar, a evocat eroii demonici ai mișcării pașoptiste, dar nicînd nu a avut, poate, ca în Doina, sentimentul că este, vorba cronicarului, *supt vremi*. Distanța dintre eul eminescian și istorie este redusă la zero, aceasta din urmă acționînd nemijlocit și violent asupra ființei lui.

Omul arhaic, ca și cel modern, avînd o natură pronunțată „existențialistă” (istorică), nu s-a grăbit să se resemneze, ci să găsească soluții ce sfidează fatalitatea. „Teroarea istoriei”, ne spune Mircea Eliade, poate fi efectiv suportată prin fuga de istoria însăși. Într-un caz, sau prin strădania de a-i găsi un sens evolutiv — în cazul celălalt.

Omul arhaic nu voia nicîndem să fie un om istoric; îi erau suficiente mișcările arhetipale, adică acelea care corespundeau legii primordiale acreditate de ființele mitice în *illo tempore*. Prin reluarea acțiunilor paradigmatică era anulat însuși timpul. Suferința făcea parte din aceeași ordine arhetipală și avea un sens determinat, o cauză magică sau demonică; remediul contra ei îl constituia mila zeilor, la care trebuia să te întorci. La această primă soluție de anulare a timpului s-au adăugat pe parcurs altele: omul terorizat de istorie a început să-și reprezinte cicluri, renașteri, linii evolutive coboritoare, în lumina cărora momentele actuale ar înfățișa o degradare culminantă în raport cu cele anterioare. Apocalipsurile, focurile, potopurile, într-un cuvînt catastrofele finale prezise stăruitor nu sînt, după convingerea lui Eliade, stigmatizate ale pesimismului, ci semne ale optimismului, căci semnele înrăutățirii timpului prevestesc renașterea lui (așa cum în *Biblie* Isaia profetizează venirea unui nou Mesia, reînvierea morților și înnoirea lumii după marile nenorociri cosmice și istorice). Asistăm, în toate cazurile amintite, la o elaborare de soluții „existențialiste”, fie că evenimentul istoric i se caută o semnificație metahistorică, fie că este sustras fatalității de ordin astral și legii ciclurilor cosmice și i se conferă o înaltă semnificație, prin ridicare valorică în planul cosmosului: catastrofele ar fi, în contextul istoriei, adevărate dezagregări cosmice, care au menirea să aducă periodic sfîrșitul Universului spre a putea renaște. Omul arhaic și cel modern (istoric), independent de nivelul civilizației din care face parte, suportă oricum teroarea istoriei. Și nu importă, după cum conchide mitograful, dacă reprezentările erau infantile sau nu, dacă refuzul istoriei era efectiv sau nu. Considerînd că istoria nu are valoare prin ea însăși (evenimentele avînd, prin urmare, un sens metahistoric), că suferința e o pedeapsă divină, că mo-

mentul actual e cel mai degradat în succesiunea evenimentială, că fiecare seism prefigurează o reînnoire și că orice acțiune a eroului este arhetipală, că oricare din nedreptățile sociale se identifică suferinței Mintuitorului, că chiar și Gengis-Han poate fi un nou David, că (după Augustin) Roma ar fi „orașul etern” ne-supus fatalității astrologice ș.a.m.d., se înțelege de la sine ce concluzie rezultă. Importă deci nu formele rezistenței, ci însăși capacitatea de a rezista în fața terorii istoriei, de a nu îmbrățișa felul relativist și nihilist de a vedea istoria.

Ciobanul Mioriței răspunde terorii istoriei printr-un creștinism cosmic, interpretînd nefericirea sa nu ca pe un eveniment „istoric” personal, ci ca pe un mister sacramental: „El a impus deci un sens absurdului însuși, răspunzînd printr-o feerie nupțială nefericirii și morții”.

Soluția salvatoare ar fi impusă de conștiința imposibilității de a învinge „teroarea istoriei” prin fapte de arme, prin sacrificiu sau eroism: aflîndu-te la răspîntia nenumăratelor invazii (barbare, imperialiste), ești condamnat de istorie, căci „modestele grupuri de țărani nu puteau să reziste mult timp maselor de invadatori”. Ce e de făcut în asemenea condiții „teroriste”? Adoptarea pasivității stoice ori a stării pesimiste totale nu poate fi acceptată de popoarele europene (precum, să zicem, nu au fost acceptate de omul arhaic, de evreii antici, de romanul Augustin sau de omul Evului mediu): „Concepția unui cosmos răscumpărat prin moartea și reînvierea Mintuitorului și sanctificat de pașii lui Dumnezeu, ai lui Iisus, ai fecioarei și ai sfinților, permite să regăsești, fie chiar numai sporadic și simbolic, o lume încărcată de virtuțile și frumusețile de care teroriile și invaziile despuiau lumea istorică” (De la Zahmoxis la Gengis-Khan, p. 249).

Așadar, dacă relaționăm soluțiile „mitice” cu cele eminesciene, vedem clar că într-un fel răspunde poetul „terorii istoriei” în *Rugăciunea unui dac* ori *Mai am un singur dor* și într-alt fel în Doina. Refuzul expedițiilor (inclusiv al celui mioritic) recheamă acțiunea, împotrivirea decisă.

In cele patru planuri constante, precum și în versiuni, marile motive eminesciene se conturează într-o simplitate pastorală, dinamitată însă subteran de tensiunea antinomilor. Arcul structural (căci nu avem aici o structură plană sau simplă-graduală) se întinde de la chiar „teroarea istoriei”, expusă cu lux toponimic și cu intensificarea sentimentului de îngrozire, pînă la punctele maxime ale disperării, exprimate prin metaforicele punctări ale abandonării spațiului negru de strălădite de către păsări și reducerea conținutului vieții la acea sugestivă „umbră a spinului”, pînă la recuperarea identității prin invocarea umbrei lui Ștefan. Între acești poli se interpozează blestemul propriu-zis, în chip nuclear, căci e conținut subtextual în întreaga poezie („Cine-au îndrăgit străinii / Minca-i-ar înima cinii, / Minca-i-ar casa pustia / Și neamul nemernicia”). Vorbesc însă de patru planuri, deoarece din primul plan se desprinde unul de asemenea colorat sentimental, care amplifică momentul expozitiv printr-o nouă adresare afectivă: „Vai de biet Român săracul, / Îndrăt tot dă ca racul, / Nici îi merge, nici se-ndeamnă, / Nici îi este toamna toamnă, / Nici e vară vara lui / Și-i străin în țara lui”.

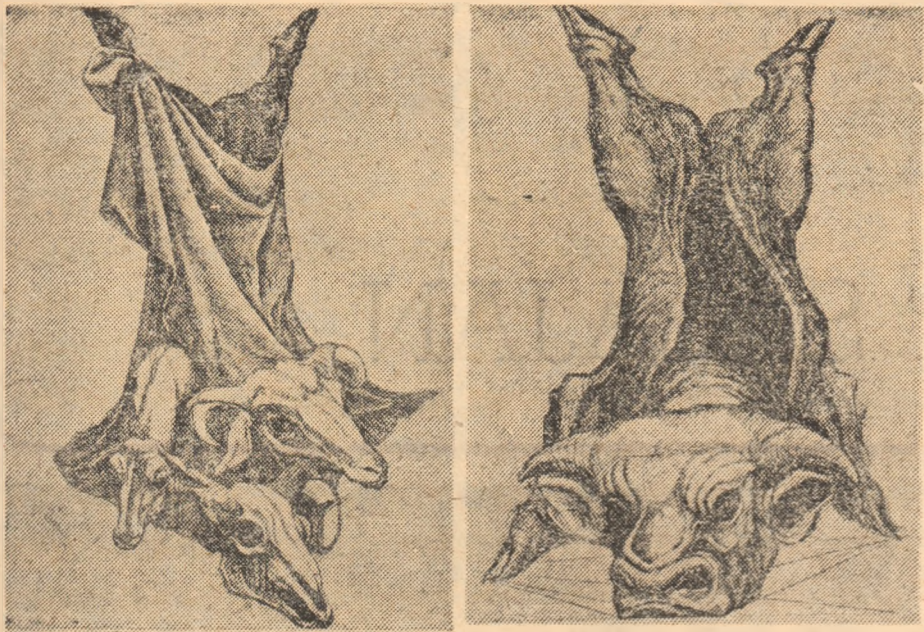
Pe parcurs mai apar încă două punctări energice: automatizarea adusă de progresul civilizației („Și cum vin cu drum de fier, / Toate cîntecele pier”) și amenințarea vieții naturii înseși („Codrul — frate cu Românul — / De săcuri se tot pleacă / Și izvoarele îi seacă...”).

Motivul *drumului de fier* apare, la Eminescu, fără interpretare ambiguă orăre-fascinație, pe care i-o vor da mai târziu Verhaeren (în *Orașe tentaculare*) sau Lorca (în *Poetul în New York*). În timp ce mașinismul produce, la acești doi poeți ai naturalului, un șoc prin contemplarea contrastului dintre spiritul liber al naturii și mecanica rece, poetul nostru vede în drumul de fier forța distrugătoare de personalitate. (Explicația filosofică a acestor relații amenințătoare o va da Nicolai Berdiaev, în esul său *Om și mașina*, unde va vorbi despre caracterul impersonal al civilizației tehnice, care nu vrea ca omul să fie o personalitate. Personalitatea este întru totul opusă mașinii. „Ea este înainte de toate unitatea în varietate și integralitate, ea își întemeiază din sine scopul său, ea nu e de acord să fie transformată în parte, în mijloc și instrument”).

Istoriei — cu teroarea ei, civilizației tehnice — cu voința ei de a transforma omul în „parte, mijloc și instrument”, adică în nonpersonalitate, Eminescu îi răspunde dirz cu o soluție de astă dată nemioritică. De vrei să rezisti în fața violenței istoriei, nu rămîne decît să ai cultul memoriei ei, al vîrurilor ei ideale.

Mihai Cimpoi

MIORIȚA — baladă populară sau mit filozofic ?

C U Miorița trebuie că m-am întâlnit pentru prima oară în liceu. Întâlnire, evident, convențională, impusă de programa analitică. Întâlnire în cadrul comun al difuzării unei culturi generale către masele largi în care, fără-mă, eram și eu.

Nu-mi amintesc să mă fi cutremurat această întâlnire. Nici nu pot reconstitui în amintire clipa și locul în care s-a petrecut. Miorița se situează în memoria mea atemporală, de parcă m-aș fi născut cu ea în cuget, de parcă m-aș fi întâlnit cu ea la nivel cromozomic. Ca tinăr, vibrant gîndind la baladă, descopeream că limba ei este de un firesc primordial, că versul popular este mai armonios în simplitatea lui, uneori stingace, decît multe din elaboratele rime culte, că tragicul poate fi lipsit de amărăciune, că un sfîrșit lipsit de dezlegare mai cu putere te imboldește spre cugetări decît unul legat. Și așa s-a menținut în inima minții mele o viață aproape întreagă. Ca un lucru de preț, de foarte mare preț, de care te bucuri ca de o bogăție cuvenită. Cuvîntul fără drept de tăgadă, pentru că o ții de la moșii tăi. Bogăție pe care nici nu gîndești, o viață întreagă, că ți-ar putea fi tăgăduită, sau că ar trebui s-o împarți cu alții altfel decît ai împărțit dintotdeauna cu cei din jur aerul pădurilor și al munților care te-au văzut crescînd.

Deabia acum, tirziu, cînd simt trecutul zvonind mai cu putere decît întrevăd viitorul, deabia acum încep să mi se lămurească în minte înțelesul adînc al Mioriței, uliutorul său conținut de cuget, puterea cu care ea intruchipează firea neamului.

Ce este în fond Miorița ? Simplă baladă ? Mit cu tîlc ascuns ? Sau, amplu și generalizant-simbolic, credință filozofică ? Credință filozofică specifică unor locuri și unor oameni care, în lungul mileniilor, s-au determinat reciproc.

Cred, fără umbră de îndoială, că ultima caracterizare este cea potrivită.

Se poate oare sprijini cu argumente temeinice acest punct de vedere ?

Încerc.

Miorița, din momentul în care a fost preluată din spațiul folcloric și asimilată, cu o fervoare uluită, în cel cult, a inspirat multe și variate studii și comentarii, ajungînd să fie considerată de mulți ca un element definitoriu al etnosului carpatin. Ea și-a pus amprenta pe un întreg spațiu geografic și a conturat un spațiu conceptual care, în cadrul culturii universale, constituie un reper de profundă specificitate. Spiritul mioritic a stîrnit entuziasmul multor analiști, care au văzut în el o manifestare de o uimitoare subtilitate instincțională, dar a provocat și critici pentru pesimismul unei atitudini socotite dezarmant-fatalistă, chiar de lașitate în lupta contra răului. Sint voci răzlețe în public care ajung să caricaturizeze mitul mioritic ca fiind „basmul unui laș și a doi tîlhari”, exprimare care, mie, mi se pare a constitui un sacrilegiu explicabil doar printr-o totală neînțelegere atît a sensului mitului mioritic, cît și a puterii lui de simbol ascuns, în mod amăgitor, într-o trimă epică de o simplitate primordială.

Multe studii, unele ample și aprofundate, care au fost publicate pînă acum cu acest subiect, dovedesc bogăția de valențe cu care balada Mioriței se încadrează în cultura universală. Studii profunde originale, zbuciumate și neliniștitoare, cum este cel al lui H. Sanielevici de pildă, ne duc cu gîndul la o simbolistică ce și-ar avea rădăcinile în vremuri imemorabile, vremuri ale sacrificiilor umane rituale — Herodot pomeneste obiceiul Geților de a trimite din cinci în cinci ani, prin zvîrlire spre cer și recădere în sulii, a unui sol care să aducă la cunoștință lui Zamolxis, zeu gentilic, păsurile obștii.

Rituri ca acestea ne pot apărea, azi, ca sălbătice și iraționale, dar dacă sint pri-

vite prin prisma cunoștințelor de atunci, își revelă puterea și chiar frumusețea conceptuală în trei plane morale distincte : — în primul, prin aceea că, atunci cînd aveau putere de credință, ele stabileau un dialog între obștea oamenilor și o imaginată putere superioară omului, putere considerată capabilă să remedieze necazurile obștii în sensul unui mai bine colectiv, — în cel de al doilea, prin faptul că cel trimis pentru a transmite ruga trebuia ales dintre cei mai buni, — în al treilea, pentru că cel ales accepta de bună voie sacrificiul, îl accepta ca o menire la care a fost sortit și de la care nu se poate sustrage fără a păcătuî față de conștiința lui. Dialogul complex astfel stabilit se constituie într-o alternanță de trimiteri de rugămîni și de așteptare a împlinirii acestora în lungul unor intervale de timp periodizate pe cinci ani.

În interpretarea amintită mai sus frumusețea mitului mioritic se manifestă indeosebi prin lirismul descrierii modului senin cu care cel ales ca sol către zeu își acceptă soarta și delicatețea sentimentelor manifestate în grija lui de a alina, ante mortem, viitoarele suferințe ale celorla care l-au iubit. Frumusețea baladei constă și în aceea că nu sugerează nici violență, nici fanatism, doar calmul unor încercări grele impuse de firea lucrurilor.

Dar studiile și analizele pe care le-am citat mai sus urmăresc, mai toate, să deslușească numai structura sau semnificația realistă a baladei, căuind fie influențe și înrudiri explicabile istoric, fie corespondențe, semnificative încă, în realitățile contemporane nouă. În acest fel, însă, conținutul profund al mitului nu se revelă în întregime. Balada mai conține, fără nici o îndoială, și un mesaj adînc filozofic cu un specific propriu etnosului balcano-danubian, specific ale cărui permanențe peste milenii le regăsim încă în mare măsură în spiritul poporului nostru. Pentru a desluși acest mesaj, indiciul principal pare a fi modul supranatural în care ciobanul este prevenit de soarta tragică ce îl așteaptă. Ciobanul nu ia cunoștință direct și în mod incontestabil de intențiile criminale ale ortacilor săi — el ar fi putut surprinde o convorbire între cei doi, referitoare la intenția lor —, ci este avertizat, în mod supranatural, prin graiul unui animal eminamente inexprimant, de amenințarea hidă ce plutește asupra lui. În consecință el nu-și poate motiva acțiunile viitoare prin certitudinea unei intenții cri-

Puterea de previziune

N-AM AVUT NICIODATĂ încredere în cei ce încearcă să prevadă viitorul, poate pentru că eu însămi n-am fost niciodată în stare să-l prevăd. Mărturisesc, nu fără umilință, că nimic din ceea ce s-a întîmplat în istoria noastră recentă nu am presupus dinainte și asta pentru că, în timp ce eu mă încapăținam să fac deducții și prospecții logice, faptele au preferat să se desfășoare — de la sublim la bestial — într-un registru mult mai mult al magiei — albe sau negre — decît al rațiunii.

Intuiția acestei umilințe speciale am avut-o pentru prima oară în seara de 21 decembrie. Ne aflam în cu totul altă parte a orașului cînd am auzit că pe Bulevard se manifestează și am luat-o la fugă într-acolo. Am ajuns în Piața Romană odată cu inserarea, iar piața era deja pustie, înconjurată de tancuri și trupe. Aerul ei încă nehotărît între lumină și întuneric, învăluia un peisaj de sfîrșit (de lume ? de zi ? de bătaie ? de epocă ?). Am început să traversăm, privind tanchiștii călătări pe turele și numărînd obiectele pierdute, risipite pe asfalt (poșete, fulare, ghete) ca niște dovezi că pe acolo trecuse viitura istoriei. Înaintam încet, convinși că din clipă în clipă vom fi opriți, dar încercînd să vedem și să înțelegem cît mai mult pînă atunci. Și într-adevăr, în dreptul străzii Cădere Bastiliei, un ofițer ne-a oprit și ne-a cerut actele. Tocmai le căutam în buzunarele paltoanelor cînd din trupele masate lîngă Academia Comercială un tinăr, într-un fel de uniformă kaki, cu beretă de aceeași culoare, s-a desprins în fugă și s-a apropiat de noi, cu mina întinsă spre mine, strigînd : „Ea a fost aici, arestați-o ! Am văzut-o aici”.

Am fost atît de uluită, încît nici n-am mai avut puterea să-mi fie frică. Era un tinăr frumos, obișnuit, avînd toate caracteristicile normalității și totuși era în stare să acuze, fără să clipească și fără măcar să fie sigur că nu se înșeală, un om necunoscut, care nu-l făcuse nici un rău, un om pe care în felul acesta îl condamnă fără drept de apel, cine știe dacă nu la moarte. În clipa aceea de uluire am avut revelația că n-aș fi fost niciodată capabilă să imaginez o asemenea scenă, să c presupun posibilă, să o prevăd. Nimic din ceea ce s-a întîmplat mai tirziu, nici apariția, nici dispariția „teroriștilor”, nici repetata întoarcere a minerilor și nici chiar aplaudarea lor, nu a depășit în mine uluirea și prăbușirea de atunci, marcate de faptul că un tinăr normal, din proprie inițiativă, fără ca nimeni să-l oblige, a putut să ceară arestarea unui necunoscut numai pentru că își închipuia că manifestase împotriva dictaturii. Întîmplarea că necunoscutul eram eu nu mai putea să agraveze lucrurile, după cum întîmplarea că ofițerul totuși nu m-a arestat nu a reușit să le amelioreze prea mult. Ceea ce răminea era inițiativa aceea monstruoasă pe care eu n-aș fi crezut-o niciodată verosimilă, care îmi depășea și îmi depășește încă și azi — cu tot ceea ce s-a întîmplat, confirmînd-o, între timp — puterea de înțelegere și de acceptare.

Ana Blandiana

minale dezvăluită prin fapte de realitate cu înlănuire cauzală, ci doar pe o bănuială de pericol iminent și ascuns, bănuiala motivată de un proces ireal, rupt de lanțul cauzelor naturale.

ÎN ACESTE condiții, mi se pare că ciobanul are libertatea să aleagă doar între trei variante posibile de comportare morală :

1. să fugă de soarta rea, abandonîndu-și menirea (deoarece este de presupus că o separare a turelor nu este îngăduită de firea lucrurilor sau de cuvîntul dat),

2. deoarece, în situația ciobanului, ca dealtfel mai întotdeauna în viață, posibilitatea unei apărări pasive nu există — orice apărare pasivă, în condițiile date, ar fi inoperantă — singura cale de apărare pentru cioban ar fi de a preîntîmpina răul cu rău (lichidarea dușmanilor prezumptivi), dar asta cu prețul pierderii, în acest fel, a omeniei lui. Categoria aceasta de atitudine morală, în care subiectul resimte dureros dependența inevitabilă dintre apărarea activă, care obligă la acțiuni străine firii proprii, și pierderea, în consecință, a sentimentului de omenie, este foarte dramatic înfățișată și în romanul modern al lui Morris West, *Harlequin*, care îl face pe eroul principal să exprime gîndul : „...if I fight Ianco, I fight in his world, on his terms, with his weapons... the root of the question is whether I could live with myself afterwards.”¹⁾, concepție practică identică cu cea pe care o bănuiesc la ciobanul mioritic. Cum ar putea el să se mai simtă bine printre ai săi și în cadrul naturii iubite (piciorul de plai, gura de rai...), dacă ar lichida pericolul odată cu asasinii prezumptivi.

3. să-și aștepte soarta, lăsînd firea lucrurilor să hotărască ce e bine și ce e rău,

¹⁾ ...dacă lupt cu Ianco, trebuie să lupt în lumea lui, cu mijloacele lui, cu armele lui... fondul problemei este dacă voi mai putea trăi cu mine însumi după aceea...

nu din fatalism facil, ci din modestie față de orînduiala universală, față de complexitatea etică a unor fenomene care depășesc cunoștințele omului. El se îngrijeste însă să indice măsurile care, dacă s-ar întîmpla să se împlinească soarta cea mai crudă, să reducă la cît mai puțin suferința ființelor dragi — măicuța bătrînă, mioarele dragi —. Ciobanul dictează astfel un testament oral de o fermecătoare frumusețe, testament purtînd nu asupra unor bunuri materiale, ci asupra conținutului microuniversului său psihologic, imerjat strîns în imensul univers cosmic.

În cadrul acestei alegeri, de păstrare cu orice preț a omeniei, ciobanul înțelege necesitatea și, prin aceasta, își cîștigă libertatea morală. El anticipează astfel filozofia existențialistă a lui Camus care sugerează că : „il faut imaginer Sisyphe heureux”²⁾, filozofie pe care Camus o încadrează însă în premisa distructivă „l'absurde n'a de sens que dans la mesure ou l'on n'y consent pas”³⁾, pe cînd ciobanul mioritic o sprijină, modest, pe „firea lucrurilor”, fire în care include, fără îndoială, și firea lui proprie.

Merită să observăm aici că o aceeași atitudine morală, de refuz a „dezomenizării” proprii, chiar dacă aceasta trebuie plătit cu prețul propriei pierzani, a fost întruchipată în mod brutal sfidător, într-un context imens diferit de cel mioritic, de către Danton, cînd a roșit grelele cuvinte : „Mieux vaut être guillotiné que guillotiner !”⁴⁾.

Interpretînd subiectul baladei în felul propus mai sus, mitul Mioriței devine intruchiparea unei concepții etice și filozofice de o admirabilă frumusețe. El se constituie astfel în simbol reprezentativ pentru acea categorie de oameni care acceptă eventualitatea luării asupra lor a păcatului altuia numai pentru a nu tulbura, printr-o intervenție posibil păcătoasă, echilibrul firesc, privit modest în percepție locală și de clipă trecătoare, a marelui cosmos. Concepția aceasta reproduce, cu pretenții infinite mai modeste, doctrina creștină a Noului Testament în care Christ este presupus că ia asupra sa, prin sacrificiul propriu, consumat la scară umană, păcatele omenirii întregi. Mitul mioritic, utilizînd același concept, îl restrînge la o scară interindividuală modestă, fără public străin. Prin verigi naturale elementare el îl leagă însă de ansamblul cosmic al firii lucrurilor discernabile la scară modestului echilibru local, echilibrul dintre ființele și lucrurile în interacțiune directă, negeneralizată nici în spațiu, nici în timp. Modestia acestui punct de vedere, care reduce amploarea scenică la valori locale și de moment, fără a le rupe însă din lanțul infinit al relațiilor generale, ne face să simțim în balada Mioriței nu numai vibrația lirică a unei capodopere de cultură universală, ci și simbolul unei doctrine de o rară putere de conștiință socială, doctrină cu rădăcini pătrunse adînc atît în firea, cît și în istoria poporului nostru.

Dan Romalo

²⁾ ...trebuie să (î-l) închipui pe Sisif fericit.

³⁾ ...absurdul are sens doar în măsura în care nu consimți să-l accepți...

⁴⁾ ...mai bine să-ți ghilotinezi decît să ghilotinezi.

Doina SĂLĂJAN

Scrisori către nimeni

Am să te-nșel pindare și-am să fug
Din traiul crud al veacului acesta,
Lăsându-l cum își lasă cel trudit,
Mincată, de-a sudorii sare, vesia.

Am să-i înșel pe toți și am să fug,
Cind ei petrec și zarva îi incintă.
De nu fug azi, în rănile de ieri
Miine-un neghiob cuțitul și-l implintă.

Mi-e jale. Ard. Si rănile imi pling,
Si plinsul lor mă seacă-nceț de vlagă,
Că nu-s pe carne ci pe suflet sunt
Și el mai scump mi-e decit viața-ntreagă.

Am să te-nșel, am să-i înșel pe toți –
Tunelul fuai neagra aură-si cască.
În clipa chiar cind voi intra în el
Un tren din punct opus o să pornească.

Ați pot face, sufletul să-mi scap,
E liber de ne-acum, cind încă teafăr
Trupul nenat sub roti il linze blind
Ca un cățel răsplata lui de zahăr.

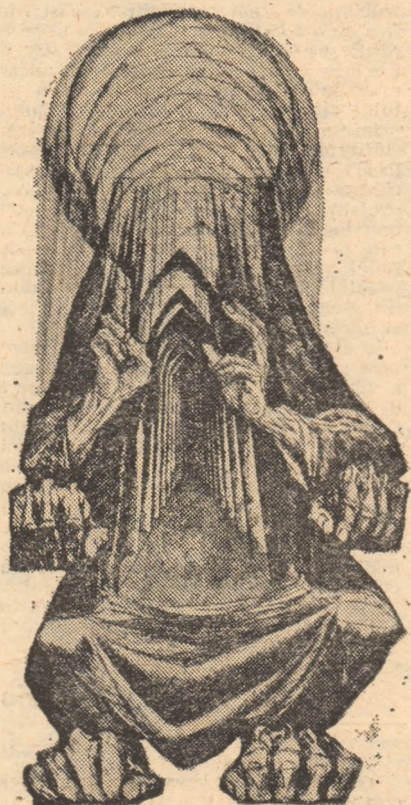
*

Faptul că în fiecare dimineată
Spun „doamne, ajută-mă să străbat
Deșertul acestei zile”
Și faptul că îl străbat ;
Faptul că în fiecare seară
Spun „doamne, îngăduie-mi să rămân aici
În oaza somnului pentru totdeauna”
Și faptul că nu mi se-ngăduie ;
Faptul că imoortiva voinței mele
Plec iar pe drumul pustiuului
Cind atât de puțin mi-ar trebui să n-o fac;
Faptul că nu mai am nici speranță,
nici deznădejde,
Ci doar un nevindecabil rău de viață ;
Faptul că nu mă știu sprijini de nimic,
Faptul că mă clatin, dar niciodată nu cad;
Faptul că... pină cind, pină cind...
O, ce tată vitreg imi ești !

*

Ne trimiți maicilor noastre
Ca pe Isus Mariei Fecioare
În visele cele mai caste
Ale prunciei în floare.

Duhul tău picură-n ele
Lacrimi de fiere și miere
Și-apoi vine-un inger subțire
Cu tragica Bunăvestire.

Ce fastuoasă robie
Nașteri la nașteri imbie !
Și voia-ți cum duce și-aduce
Sfinți și țilhari pentru cruce !

*

Nu știam cit de subțiri,
Nu știam cit de mici,
Delicate, fragile
Imi sunt oasele.
Acum, privindu-le
Extrem de clar desenate
Sub pielea, îmbrăcându-le
Ca un vesmint foarte strins,
Transparent și lucios ca foaia velină,
Înteleg de ce ai pus atât de puțină
Came pe ele.
Economie, dar mai ales îndurare –
Iute să mistuie focul,
Scurtă să fie clipa
Și cit mai alb norul sinistrului horn.

*

Magic se-aprinde-o lumină
Depart-e-n demutul demuit,
Și iată-mă, -ocolo în clipa
Ce-abia a-nceput.

Tocmai rupeam o caisă
Rivniță, din ram,
Cind ea-mi chicotii lingă buze
Ca un prunc dolofan.

Răspindit în văzduh, dintre frunze
Pindeai ce-am să zic –
Eu gidilam cu săruturi
Îngerescul burie.

Era un minim miracol
Din cite știai făptui.
De ce ne ieși vraja din viață
Cind nu mai suntem copii ?

*

Poeme roz cu franjuri negre –
Coroane, jerbe, snopi de flori
Culese din grădini celebre
Cu-alei pentru nemuritori,

Trimite-voi iubirii mele,
Eu harul neavind să spun
Cum se întâmplă-un cer de stele
Să cadă-n bezne de genuni ;

Cum fiecare-n altă soartă
Închis, nu a avut de-ales ;
C-a fost să nu mai fim, de-olaltă,
Și-n vis de-mi intră, eu să ies.

I le trimit să o petreacă
Din noapte-n noapte, pină cind
Poate va fi să o întorcă
Altă născare pe pământ.

Atunci cu blinde ursitoare
Să îi prezică bun destin,
Ele știind și cum răsare
Seninul din întunecimi.

Și-n vremea care-i va fi dată
Cu nici o urmă din trecut,
Să-i pară, straniu, citeodată
Că-n altcîndva le-a mai știut...

Să se-nfioare și mă umple,
Oriunde-as fi, acest fior.
Îngăduie să se împlină
Doamne, minunea ce-ți implor !

*

Am rămas numai noi –
Tu, de foc, eu de sloi.
Tu nu poți să te stingi,
Eu dispar de m-atingi.

Doamne crud și gelos
Nu-ți mai sunt de folos,
Nu-ți mai da un răgaz
Între miine și azi.

E-n zadar să mai sper
Că voi fi ca și ieri,
Cind în tot ce iubeam
Și pe tine te-aveam.

Pirjolind ce-am avut
M-ai pierdut, te-am pierdut.
Am rămas numai noi,
Dar tu foc, eu un sloi.

*

Cind ascultînd de o poruncă-a ta
Viața-mi va grăbi să se destrame,
Nu plinsul plins de mine-ar stinge-o stea –
În lume sunt atât de multe drame !

Strigătul meu va fi un scîncet doar
Acoperit de-un cosmic vuiet. Toate
Nefericirile însingurate par
Din reci și-nalte sfere ne-nsemnate.

*

Strict interzis ! Oprit ! Se pedepsește !
Nu e permis ! Nu-i voie ! Dar ca prins
De-o nebunie cugetul grăbește
Să-atingă tot ce nu e de atins.

Acestei patimi cite sacrificii
Cu ardere de tot i-a fost adus !
În caznele-ndrăznelii și-ale fricii
De neînduplecat, de nesupus.

*

Crezi că pieirea îl înfricoșează ?
Să nu încalce-acest umilitor
„Nu-i voie” este unica lui groază.
De ce mai pui la mii de porți zăvor ?

*

Lenevesc... Ce-aș putea să mai fac ?
Trece ziua, luna se-nalță
Plopi clătinați o taie-n felii,
Noaptea o-nhață.

Lenevesc... Ce-aș putea să mai fac ?
Ziua vine, mie ce-mi pasă ? !
Piardă-se-n cele patru pustii,
Bezna s-o pască.

Lenevesc... Ce-aș putea să mai fac ?
Nu-i nimeni să-mi ceară
„Du-te” ori „vino”, „Fă bine ori rău”,
Casa e goală.

Lenevesc... Ce-aș putea să mai fac ?
Pun ceasul să sune
La anul trei mii, trei mii și ceva
Și-aștept o minune.

*

De-aș mai trăi o dată, răspunde-mi,
în ce fel
Aș face față lumii unde am fost un miel,
Rumegător sfielnic, jertfit de-o rînduială
În care celui tare dă blindul socoteală ?

E-adevărat, e vină că n-am avut alt fel
Decît să fiu în pace cu soarta mea de miel.
Și mi-am pierdut viața căci nu am fost
în stare
Să-mi cresc în gură colții și la copite
ghiare.

Deodată, la nevoie, din miel să mă prefac
În bestie ce-ntoarce al bestiei atac
Și fiara singeroasă ce moartea o împarte
La rîndu-mi cu un răget s-o pregătesc
de moarte

De m-ai trimite iarăși pe tristul tău pămînt
Ți-aș cere de-astă dată să-mi faci un alt
orînd

Dezbracă-mă de pielea sărmanei
dobitoare
Dă-mi îndrăzneala crudă și poftele vorace

Sau, pe vecii mai bun e al morții somn
deci

Coșmarul vinătorii, al jertfelor urît ? !
Să dorm, să dorm... învie-mă doar dacă
Vei născoci, bătrîne copil, o altă joacă.

Model

DEMULT, cred că abia depășisem vîrsta copilăriei, mi s-a întîmplat să descopăr în Cimitirul Belu un mormînt extrem de însemnativ; nu era nici prea bizar, nici impresionant prin dimensiuni, așa cum puteam întîlni atîtea; era strict ce am spus, fără nici o particularitate în plus. Descoperirea lui o marăz totuși asemeni unui punct important existenței mele, depășind faptul divers, că e un reper sigur în maturizarea obscurii mele înțelegeri artistice. Așa puțin am crezut multă vreme; și după atîtea decenii, „descoperirea” are pentru mine (în amintire) aceeași semnificație, chiar dacă acum cred pre el cu totul altceva. E vorba de mormîntul unei familii care n-a găsit venit să construiască altceva pe locul de veci, unde îi odihnesc răposatii, ci o... piramidă. O piramidă de piatră, foarte mică, mai înaltă cu puțin de un metru, dar în sfîrșit o piramidă în care se află doar două locuri de mormînt într-o formulă meschină, cu totul economică.

Concepția de grotesc pe care o dă acest monument aberant nu vine doar din similitudinea lui raportare la altele similare, ci din inconveniențele ce decurg din scara-lui redusă. Baza piramidei nu are cred doi metri și ar putea constitui un comod locaș de veci; dar cauza înălțimii reduse, în partea de sus, face de sertar, îngăduind coșciugelor aleilipipedice să stea la orizontală sau să se întindă pe lățime, în loc să se înalțe pe înălțime, ca să se poată deschide ușor și să se poată închide. Asta te duce cu gîndul la cort prea mic pentru statura celor care și-ar găsi un adăpost sub el și să se simtă neizbutind să-l acopere, le-ar fi în caz că ar sta lungiți, să le iasă din gîturi citeva zeci de centimetri sub prelatel.

Cînd mîi-ar putea suspecta intenții artistice în revelarea unei asemenea „monizități”; îl asigur că nu e cazul și că scopuri distractive îl evoc acum: nici un caz nu pentru asta l-am reținut pe vremuri, cînd eram copil. (Dacă mi s-a lî amuz pe cititor i-aș pomeni atîtea monumente și inscripții ce se găsesc în vecinătatea lui; una, care a fost învoluntar comică, celebrează meritele științifice ale unui medic de mare reputație, mort acum mai bine de jumătate de veac și care ar fi ajuns candidat la premiul Nobel, grație unor merite pentru combaterea... sforăitului. E adevăr o problemă de o importanțăosală, care ar merita dacă nu un premiu internațional atît de ilustru, în tot cazul, o piramidă, deși gîndesc acum, la urma urmei, după o seară atît îndelungată în grădina Vespucului, unde domnește liniștea cea mai bună în timpul nopții, cel care a găsit mediul sforăitului să nu se fi gîndit la metoda mult mai simplă și mai versatilă, deși nu prea științifică, de a primi orice zgomot la cel ce dorm.)

MIC DICȚIONAR

ADEVĂR. E mai greu să rostești adevărul decît să-l afli. Și, probabil, de două ori mai greu să-l rostești oficial. Dacă un amator de statistici bizare ar vrea să codifice stralul de minciună din diferitele medii intelectuale, ar găsi în lumea oamenilor politici o proporție strivitoare în raport cu celelalte sferi ale societății. Asta nu înseamnă, bineînțeles, că artiștii, oamenii de știință, jurnaliștii, studenții sau călugării au mint: ei mint înșă mai puțin, în ansamblu, și, mai ales, li se întîmplă să mintă din fantezie sau pură grauitate: politicienii mint înșă întotdeauna interesat. E ceea ce-i distinge de restul oamenilor și le va da dreptul, în eternitate, la o bolgie construită special.

Eroul dintr-o piesă a lui Anouilh, născutului cardinal-patron al Curiei, Papa îi pune o întrebare neașteptată: „Spune-mi, te rog, ți se întîmplă vreodată să spui și adevărul?”. Răspunsul este prompt: „Rareori, Sfințe Părinte, dar totuși mi se întîmplă. Atunci cînd adevărul e atît de absurd, încît pare o minciună”. Autorul dramatic de geniu surprins, involuntar, esența artei poetice din toate timpurile și din toate țările.

Numai că nimic nu-l veșnic sub soare. Politica nu și-a schimbat cu o totă senzația din epoca lui Pericles și pînă azi, dar capacitatea opiniei publice de a observa critic a crescut în chip neașteptat. După șocul provocat de apariția unei presei libere, radioul și televiziunea au făcut restul. Din păcate, politicienii n-au fost la înălțimea spectaculoasei evoluții. În era transmisiilor directe, ei continuă să procedeze, de multe ori, ca pe vremea lui Arhimede. Ar trebui consultat un psihanalist

Nu; în cazul piramelor care mi-a atras pe atunci atenția nu era vorba de nimic rizibil. Situația comică era cu mult depășită în mintea mea, să-i zicem „tragedă”, de incongruența gravă pe care o resimțeam, fără a o putea condamna într-o formulă: monumentul nu mi se părea altfel decît inadmisibil. În cazul în care te apuci să-ți faci un mormînt, imi ziceam eu, nu trebuie să concepi ceva în concurență cu un echivalent strivitor, încît pentru mine, incongruența ar fi rămas piramida din cimitirul Belu chiar dacă, fără să atingă dimensiunile celei a lui Keops, ar fi fost mult mai mare. Nici un pictor, raționam eu în continuare, nu are dreptul să mă atace cu tema cu **Judecata de apoi**, după ce Michelangelo a realizat memorabila sa frescă, pentru că orice capodoperă limitează dreptul oricărei opere ulterioare de a concura sau de a-i adăuga un duplicat oarecare.

Fără să-mi dau seama, raționam așa în concordanță cu educația artistică pe care mi-o oferea mediul în care trăiam și mentalitatea vremii. „Originalitatea”, pentru un anumit tip de gîndire, nu e un rezultat al concurenței pe căi determinabile și al eliminării între similitudini, ci al descoperirii unei căi proprii, nebatute de nimeni. Cultura română a cultivat acest principiu încă din zorile modernizării ei care au coincis cu erupția romantică; cu toate că imitația a fost mecanismul ei ascuns generator, cel puțin în ceea ce privește „formele”, s-a căutat totdeauna soluția și calea proprie, s-a celebrat „originalitatea”, fie ea și fără anvergură, dar ca un singur atestat al specificității, al apartenenței ei la cultura națională. Faptul că noi, românii, nu am trăit lecția umanismului european dintre cele de al XV-lea și al XVIII-lea veac (dar cite popoare au făcut-o?) ne-a adus desconsiderarea „imitației” ca o cale de educare și de revelare de sine. Noi, roade ale romantismului, nu avem înțelegerea cuvenită pentru educația clasică, cu consecința ei cea mai importantă (sau cu punctul de pornire): ideea de model, ambiția regășirii precedentelor, reperului perfecțiunii în Antichitatea greco-latină, așa cum au făcut unele țări europene de la Renaștere încoace, mai mult de un sfert de mileniu.

Căci, în mod paradoxal, Renașterea, care în multe privințe a adus o răsturnare totală în lumea spiritului, a făcut aceasta prin cea mai energică întoarcere la trecut. Descoperirea tezaurului spiritual al Antichității greco-latine a fost un act revoluționar și a devenit un punct de pornire pentru o reformă culturală (în unele sectoare) fără precedent. Deși umanismul este doar o parte a acestei mișcări, și s-a desfășurat mai curînd în paralel cu altele, eventual chiar mai fertile, el a instaurat ideea de model, de capital stocabil al culturii, de necesar efort aprensibil, de regăsire a unor repere, deci de continuitate. În

pentru a demonstra de ce ziarul care a însălat cele mai multe neadevăruri pe pagină în toată istoria presei s-a numit „Pravda” și de ce redacția „Scintilei”, scuturată de friguri la 23 decembrie 1989, și-a ales ca titlu traducerea aceleiași „Pravde”. Dar psihanalistul ar trebui realmente consultat pentru a explica de ce în România anului 1990 un adevăr știut de toată lumea a putut fi atît de greu rostit. Trăim cu toții în această țară dintotdeauna și o cunoaștem perfect. Evenimentele din 13-15 iunie, de la „curățirea” Pieței Universității la incendierea cu măsura a instituțiilor publice și pînă la vinătarea din 15-16 iunie, se angrenau după un scenariu atît de cunoscut, încît purta o semnătură vizibilă și pentru un miop. Știm bine a cui. Toată lumea bănuia ce se întîmplase, oricare bucureștean cu mintea normală era de fapt la curent cu identitatea reală a conducătorilor echipelor de șoc și, totuși, nimeni nu îndrăznea să spună simplul adevăr. A făcut-o, spre onoarea lui, primul ministru, domnul Petre Roman, într-un interviu ce va intra în istorie, indiferent de dorința inițială a autorului său. Dar după cite șovăieli și după cite versiuni contradictorii!

Concluzia? E una singură, formulată de fostul secretar de stat american, de bătrîna vulpe Henry Kissinger, cel care a reușit să iasă cu blana curată din afacerea Watergate. Ar trebui scrisă pe pereții tuturor cancelariilor, sub forma unui sfat adresat puterincilor acestei lumi. „Cînd izbucnește un scandal politic, cel mai bine e să spui de la început adevărul. Pentru că, pînă la urmă, el tot se află”. Kissinger dîxit.

Mihai Zamfir

mod paradoxal, de la Renaștere încoace s-a consolidat ideea de învățămînt întemeiat pe o experiență anterioară care a devenit clasică și în care copierea, studierea modelului, a capodoperei, a jucat un rol capital. Pînă în pragul secolului al XIX-lea, cultura umanistă europeană a progresat, copiind sau, oricum, nedisprețuind față de această operație, pe care Romanticismul avea s-o compromită mai apoi grav și s-o excludă cu totul din experiența recomandabilă a artistului.

Pentru artiștii care au cultivat în exclusivitate de atunci încoace ideea originalității rămîne în afara unei posibile explicații logice că mulți alții au realizat opere valoroase, ba chiar au fost foarte originali, reluînd vechi modele, folosînd repere din trecut sau chiar copiînd de-a dreptul. Odată cu Romanticismul, creația artistică a început să fie considerată un act pur personal, angajînd în primul rînd personalitatea artistului, exprimînd virtuțile eului său cel mai profund, nu virtuțile educației, experienței dobîndite și tradiției.

COMPARÎND, judecînd rezultatele, stăm și azi în cumpănă cit privește superioritatea unora sau altora, dar ar fi cu totul improbabil ca, indiferent de verdict, vreun artist contemporan să se mai arate dispus să urmeze calea care a dus la primele. Dacă se mai vorbește de „clasicism” în clipa de față, acesta e acceptat doar ca o anumită structură sufletească, ca o chestiune de temperament artistic nu de învățătură sau de conformism intelectual, de supunere la lecția unor „modele” din trecut, chiar dintr-unul mai apropiat decît Antichitatea greco-latină.

Din punctul de vedere al „originalității”, așa cum e ea înțeleasă azi, metodele impuse de educația umanistă sunt cu totul vane și, dacă au dus la unele rezultate, acestea s-a datorat unor erori sau unui proces mai complex: aprofundînd dar și copiînd operele Antichității, artiștii s-au regăsit pe ei înșiși, s-au putut afirma printr-un demers tehnic echivoc. Și, deși estetica implicită în practica artistică din zilele noastre face apel în primul rînd la forțele proprii ale artistului și dă actului de creație un sens personalist în primul rînd, o judecată mai aprofundată duce pe oricine la constatarea că experiența de pe vremuri a „învățărilor” artei nu e chiar atît de zadarnică și nicidecum paralizantă sau nocivă. Pentru că de fapt în artă nu e posibilă copierea, încît pornind de la modele determinate (pe care astăzi istoriografia Renașterii le-a inventariat aproape în întregime) artiștii din acea epocă erau „originali”, eventual fără să urmărească acest lucru, sau în alt mod decît cel urmărit.

Procesul a înfățișat felurite aspecte (trec peste faptul, totuși important, că artiștii Renașterii nu au avut la dispoziție adevărate capodopere ale Antichității, nici chiar pe cele din sfera sculpturii, ci în majoritatea cazurilor copii romane sau contrafaceri ale statuarilor elenistice tîrzii, iar monumentele arhitecturale existau dinainte, iar cele literare, din sfera culturii latine, erau destul de bine cunoscute). Experiența studiilor și copierii acestor modele, brusc impuse atenției artiștilor și teoreticienilor, a dus în mod vizibil la rezultate foarte variate. Dacă pictura n-a prea avut ce învăța de la Antichitate, deoarece „modelele” se pierduseră în vîrtejul veacurilor, în schimb, observăm că tocmai în arhitectură, unde se putea învăța mult din experiența artei antice, chiar și a celei din peninsula italică, rezultatele au fost mai curînd incongruente, căci dacă artiștii din Quattrocento au descoperit relativ ușor, „secretul” arhitecturii antice (printr-alte, prin revelarea cărților lui Vitruviu) programul lor artistic s-a dovedit incompatibil cu ceea ce decurgea din principiile arhitecturale ale Antichității; ei au fost obligați să le adapteze unor monumente cu spirit și funcționalitate total diferită. Arhitectura Renașterii numără foarte puține realizări, în timp ce adevărata valorificare a experienței arhitecturale greco-latine s-a făcut impetuos în timpul barocului, cînd s-a produs o rodnică fuziune între spiritul gotic (Spengler l-ar numi „faustic”) al Europei Occidentale și anumite elemente mai ales exterioare și decorative preluate din arta antică, în primul rînd din cea elenistică tîrzie, încă în ființă la Roma. Mai bine zis, spiritul gotic, ținut în friu de

educația clasicistă și respins în teorie de toți oamenii „de gust”, a recîștigat poziția dominantă și s-a putut desfășura liber în travestiul clasicist. În acest sens, bazilica San Pietro din Roma este exemplul cel mai elocvent. Începută pe un plan „clasic” de un Bramante și un Michelangelo, ea a ajuns să fie terminată de un corifeu al barocului, Bernini, care era tot atît de străin de spiritul antichității greco-latine pe cit erau formal atașați cei ce o inițiaseră. Chiar dacă s-ar fi respectat planul inițial, e discutabil că monumentul ar fi fost mai aproape de vreun „templu” existent în Antichitate; în forma finală, exemplară pentru eșecul clasicismului, spiritul lui gotic este atît de vădit încît orice asemănare cu vreun monument clasic este exclusă.

„Clasicismul” greco-latin în arhitectura europeană a fost doar un scurt intermezzo, mai degrabă o năzuință, multe țări, mai ales din Nord (dar chiar și Spania și Portugalia) trecînd din gotic direct în baroc, pentru că acestea erau compatibile cu spiritul comanditarului în vestul european, mai ales cu catolicismul care dicta programul arhitecturii religioase. În ceea ce privește ideea de a fructifica experiența artei antice, nici un artist nu a ilustrat mai bine ca Michelangelo, în sculptură, această imposibilitate. Mai toate operele sale timpurii au un model antic bine determinat; și totuși spiritul lor e tot atît de departe de spiritul statuarei grecești pe cit e bazilica San Pietro de Parthenon. „Lecția” Antichității a fost, și pentru el, ceea ce azi am numi revelare de sine sau, dacă ne referim la năzuința de a reface o experiență a trecutului, imposibilitatea de a copia.

Timp de aproape trei sute de ani arta plastică europeană îndeosebi, dar și literatură, au făcut experiența copierii, imitației (cum se spunea atunci) sau mai propriu spus: a asimilării modelului antic. Că urmîrind ceva, s-a ajuns la cu totul altceva este fenomenul cel mai frapant, dovedind în primul rînd că e vorba de o experiență oricum rodnică. O recunoaștem noi azi chiar dacă nu o mai recomandăm nimănui.

Căci încă o dată: a copia în artă, e o imposibilitate. Oricum am întreprinde o comparație, nu există două opere de artă identice iar căile de „producere” a lor rămînd misterioase trebuie să recunoaștem ca valabilă, și pe aceea care pornește de la ceva deja existent; Lecția umanismului clasic ne învață că arta se naște din artă — e drept, că în marea lor admirație pentru modelele artistice ale Antichității, teoreticienii cucerii de această idee asimilau modelul antic cu natura. Dar faptul rămîne: o operă de artă e un fenomen de sinteză în care „elementele” deja cunoscute nu mai sunt resimțite ca atare, noutatea ei pînd fi o mai justă combinare a lor. Dacă un artist vrea să copieze sau să-și aleagă un model existent, faptul rămîne fără consecințe cit privește rezultatul: doar acesta e de judecat. În cazul unei izbuciri nu mai contează că, Racine, de pildă, s-a inspirat în Fedra sa din Fedra lui Euripide.

În ceea ce mă privește, a trebuit să-mi modific fundamental concepțiile artistice pentru a accepta o astfel de concluzie: că a copia nu e doar un exercițiu preliminar util, de meșteșug artistic, ci o cale foarte sigură spre originalitate. Și, în acel moment, piramida aceea amărită din cimitirul Belu mi-a apărut în altă lumină: nu ca o imposibilitate, ci doar ca o nereușită. Nu faptul că e o copie ridicolă e adevărul ei păcat; dacă ar fi fost opera unui artist, nu s-ar fi mai observat că e o copie. Aceasta, fără a l se mai „adăuga” ceva. Chiar simplitatea unei figuri geometrice nu constituie un impediment pentru creație. Și, împing judecata doar aparent paradoxală pînă într-acolo încît afirm: dacă un artist s-ar apuca să reproducă piramida lui Keops exact la dimensiunile ei reale și fără să mai adauge nimic de la sine ar izbuti să facă totuși altceva.

Alexandru George

Erratum. În articolul nostru precedent **Întîlniri cu Alexandru Ivasiuc (R.L., nr. 26, p. 4)**, prima frază, rugăm a se citi: „dintre cei mai rari” în loc de: „dintre cei mai mari”.

Reinserția în Europa

AM PARTICIPAT cu ceva timp în urmă la un colocviu organizat la Saint-Dié-des-Vosges pe tema relațiilor Est-Vest. Un colocviu animat de geografi și patronat de domnul Christian Pierret, deputat-primar al orașului. Ideea sub care s-a desfășurat este aceea formulată de Președintele Mitterrand și anume că „geografia face istoria”, dar concluzia la care eu ajuns participării este că și istoria face geografia. O face și, mai ales, o modifică. Colocviul s-a ținut în cadrul mai larg al unui festival internațional de geografie, primul, după câte îmi dau seama, de acest fel. De ce un festival de geografie și de ce la Saint-Dié-des-Vosges? Pentru că aici a fost botezată America. La începutul secolului al XIV-lea, canonicul savant Vautrin Lud, împreună cu prietenii săi erudiți cartograful Martin Waldseemüller, helenistul Mathias Ringmann, latinistul Jean Basin de Sandauncourt și Nicolas Lund, nepot al canonicului bisericii din Saint-Dié-des-Vosges, specialist în minele de argint, hotărâsc să alcătuiască o nouă hartă a lumii în care să figureze și Lumea Nouă, aceea descoperită cu puțin timp înainte de florentinul Americo Vespucci. Ei însoțesc harta cu o broșură redactată în latinește (*Cosmographie Introductio*), unde prima oară lumea descoperită de Americo Vespucci este numită America. Istoricii și geografilor scotesc acest pasaj actul de botez al noului continent: „O a patra parte (cum se va vedea în continuare) a fost descoperită de Americo Vespucci și nu vād ce ne-ar putea împiedica s-o numim pământul lui Americo, după numele genialului său descoperitor, sau mai simplu America, pentru că și Europa și Asia au primit nume de femei”. Cartea și harta au fost imprimate la 25 aprilie 1507, aici, la Saint-Dié-des-

Vosges și, pentru a aminti de acest fapt, deputatul primar și ceilalți organizatori au chemat un număr de geografi cunoscuți, de sociologi, politologi, istorici, etnologi, jurnaliști, antropologi și scriitori... Tema generală este „les Découvertes du monde” și ea a fost prezentată de vulcanologul Haroun Tazieff, fost ministru, specialist de prim ordin. N-am participat, se înțelege, la toate dezbaterile. Multe dintre ele erau de strictă specialitate și depășeau interesul și puterea mea de cuprindere. S-a discutat despre epistemologia geografiei și dacă Europa a pierdut sau nu Nordul sau despre echilibrul și fragilitatea, actuală a ecosistemelor sahaliene... Mai accesibilă mi-a fost discuția „à bâtons rompus” cu subiectul „geografia în direct”. Înțeleg, că această veche știință și-a schimbat enorm metodele de cercetare și și-a lărgit aria de cuprindere. Tinde să devină, cum îmi explică prietena mea, Violette Rey, profesoară la Paris I (Sorbona), o știință-pilot în sfera științelor umaniste.

Geografia se interesează, la ora actuală, de antropologie, sociologie, economie, politologie... O nouă ramură este în plină expansiune (geografia culturală) și ea preia, dacă înțeleg corect lucrurile, ideea mai veche a filosofilor despre stilurile specifice ale popoarelor. Violette Rey, care este o specialistă recunoscută în geografia Europei de Est, a scris un studiu remarcabil din toate punctele de vedere despre spațiul românesc și stilul lui caracteristic. Nu mă miră deloc când îl găsesc citat și comentat aici pe Blaga cu reprezentările lui despre spațiul minoritic. Imaginația filosofului este tradusă, completată și corectată în limbajul unei științe care caută, e limpede, să depășească limitele și să-și găsească, poate, o filosofie proprie pe măsură ce își schimbă metodele. Există astăzi un Braudel al geografiei? Întreb un distins profesor parizian. Întrebarea nu-i bine primită. Se deschide o paranteză lungă. Renunț, după oarecare vreme, la întrebare. M-am băgat, fără să vreau, într-o chestiune care nu ține de specialitatea mea...

DAR să mă întorc la Saint-Dié-des-Vosges și la relațiile Est-Vest care au stat, în fond, în centrul atenției generale. Mă întilnesc cu această temă, ca să zic așa, înainte de a ajunge la colocviul propriu-zis. De la Paris la Strassbourg călătoresc în avion cu domnul Karel Bartosek, directorul publicației *La nouvelle Alternative* și el îmi dă să citesc ultimul număr dedicat problemelor Estului. Karel Bartosek este, după cum arată și numele, ceh și face parte din grupul *Cartei 77*. A fost în detenție, a lucrat ca fochist, apoi s-a refugiat și stă de mulți ani în Franța. Un om cu simțul umorului (umorul gri-negru al Estului, zicea cineva), simpatic, prietenos, cu opinii politice ireductibile. Îmi relatează pe scurt istoria lui, apoi mă lasă să citesc *La nouvelle Alternative*. Dosarul ei privește trecerea spre o economie de piață în Estul Europei. Îl citesc cu atenție. Multe idei de aici circulă și în presa noastră, altele sint inedite și merită

să fie semnalate. Tonul nu este, oricum, euforic. Karel Bartosek crede că ne așteaptă pe toți, oamenii din Est, „un viitor de nopți albe”. Asta vrea să spună că tranziția spre democrație va fi conflictuală și nu se va face în câteva luni.

Alt colaborator, J.P. Gaudillière observă că, în această inevitabilă, trecere de la o economie administrată la o economie de piață, nu există modele de referință, nici exemple de reușită. Dar ca-lea spaniolă pe care o cita Adam Mickiewicz? Calea spaniolă nu intră în calculul economiștilor și politologilor din Estul și Vestul Europei. N-am găsit-o citată nici măcar o singură dată în dosarul din *La nouvelle Alternative*... Opinia răspândită este aceea că problemele sint comune în spațiul est-european, dar soluțiile nu pot fi identice pentru că resursele și forțele sociale sint diferite. Rețin, dintr-un articol de Václav Havel, această dilemă: „sintem puși în situația dificilă de a ști cine vrea să ne ajute și cine vrea să ne fure”. Iată o idee care, formulată la noi, ar produce explozie în presă. Havel o pune în chip tranșant, fără să-i fie teamă de reacția jurnaliștilor. Vin la noi, spune dramaturgul-președinte, oamenii de afaceri care vor să ne ajute, dar vin și mulți care vin să cumpere totul teftin... Au apărut și traficanții post-revoluționari care sint gata să vândă uzinele Skoda. Castelul din Karlstein, regiuni întregi din Slovacia... Havel spune ceva și despre mass media: ar fi trist, avertizează el, dacă informațiile în stil totalitar de altădată ar fi înlocuite cu filmele în gen Rambo... Milos Zeman vorbește de o „indispensabilă asceză” și atrage atenția că muncitorii din Estul Europei nu pot deveni, într-o economie privatizată, susținută financiar din afară, „imigranți” în propriile țări...

Nu este uitată în acest dosar al tranziției nici România. Doamna Edith Lhomel, cercetătoare la Documentarea franceză (CEDUCEE) publică un articol despre care n-aș putea spune decât că nu spune nimic interesant. Sursele ei de informație sint *Actualités roumaines* și *România liberă*. E mai degrabă un pamflet despre demagogia și trivialitatea dezbaterilor politice, zice ea. Concluzia doamnei Lhomel este că sistemul economic românesc, „care n-a cunoscut niciodată nici o reformă”, trebuie să pornească de la zero... Sint reproduse în aceeași publicație și două interviuri luate lui Sîto Andras, în care cunoscutul scriitor exprimă punctul său de vedere despre evenimentele de la Tirgu-Mureș și despre Organizația Vatra Românească. Îi sugerez redactorului-șef al *Noii Alternative* că, pentru a cunoaște mai bine problemele românești, ar fi utilă consultarea unor economiști și sociologi români... Karel Bartosek acceptă vag ideea mea și mă lasă să meditez la căile de trecere spre democrația europeană. Este limpede că nimeni nu are o idee precisă despre această dureroasă tranziție. Și, iarăși, nici un economist serios și nici un politolog lucid nu consideră că trecerea de la sistemul totalitar la economia de piață este ușoară și rapidă. Scenariile euforice cum le zice un economist ceh, sint ironizate și pe drept

cuvînt. Dar nici acelea ale negației sint mai bune. Un exemplu îmi of chiaz doamna cercetătoare de CEDUCEE care, în locul unei analize pătrunzătoare, publică un pamflet diocru...

Ajungem între timp la Strassbourg de acolo, cu o mașină trimisă de datul-primar plecăm spre Saint-Dié-des-Vosges. Străbătem regiunea Vosges, curios, regăsesc aici peisajul copilăriei mele. Un peisaj de colline prin care piră bunătața naturii. Nici un accident, nici o agresiune, un peisaj ned figurat de om. Ajungem repede la Saint-Dié-des-Vosges și reveria mea este treruptă. Sint pus la curent cu program colocviului și, a doua zi, particip dezbateră cu tema „A l'Est, beaucoup de nouveau”, animată de Noël Copin, rector al ziarului parizian „La Croix”. Participă istoricul Jean Elleinstein, istorul Marc Paillet, geograful polonez Jacek Szrymren, istoricul ceh Karel Bartosek, cunoștința mea din avion, Alexandre Banguerski, correspondent Paris al revistei *Nouvelles de Monde*, scriitorul albanez, profesor la o universitate americană, Pipa, și, bineînțeles, doamna Violette Rey, organizatoarea temei.

Ea face, de altfel, o excelentă „pursă în problemă”, centrată pe trei idei complexe geografice, spațiul contra cietății și efectele dezvoltării. Ideea generală este că, ieșite din „la grise socialiste”, țările din Europa Orientală își revendică ireductibilită lor identități și ireductibilită diferență. Construcția clăială se însoțește în această parte lume, multă vreme ignorată de Occident, cu o căutare permanentă a identității. Rețin între altele și opinia, absolut tă, că între atitea clișaje cele două țepe au cunoscut și ruptura între creștătața occidentală și creștăntăta ortă... Ce trebuie să facem pentru a rila din Est să se re-insereze (un v care revine des în discuție) în Europa. Ascult pe toți raportorii și constat fără excepție, ei dau prioritate problemelor economice. Dacă economia merge și cultura și morala. Dacă tranția spre economia de piață reușește, tunci și valorile spirituale vor circui mai liber... Nimic de zis, unificarea rituală a Europei este condiționată unificarea economică. Relația trebtuși, nuanțată și, în intervenția mea am dezvoltat ideea că în lunga noade o jumătate de secol spațiul european n-a dormit. S-a făcut aici cură și în Casa Europei de mine noi venim cu minile goale. Venim cu experiența noastră istorică (suferința noastră colectivă) și cu operele pe care reușit să le creăm. Ele trebuie, înade orice, cunoscute. Estul caută, cu brilitate, modelele Vestului, dar n-a lipsit de importanță că Vestul să meste mai multă curiozitate pentru v rile culturale ale Estului. Emigrația putea juca un rol important în acest cec de reunificare spirituală. Dacă, în înțeles, consideră că, aici, n-a fost „Hiroșima a spiritului”, cum am a că spune un scriitor important din dora românească.

LIMBA ROMÂNĂ

„Din prag...”

CHIAR dacă nu a fost moștenit din latină, ci împrumutat din slava veche, prag e un frumos cuvînt popular, cu o remarcabilă constelație de sensuri, cu o frazeologie bogată și pitorească, înzestrat, pe deasupra, cu evidente disponibilități expresive, metaforice: *Din prag...* se cheamă un poem al morții semnat de Vlahuță, iar *Din pragul apusului* se intitulează ultimul volum al prozatorului I. Al. Brătescu-Voinești. Observația pare să fie confirmată de următoarele versuri ale lui Șt. O. Iosif, din finalul poemului *Mergeam în întunecare și fără nici o întință*: „Și s-a pătruns de farmec ființa mea întreagă / Cînd tu mi-ai spus o vorbă și mi-ai șoptit cu drag... / Eu mă duceam spre moarte, tu m-ai întors din prag...”. Delimitînd zona îngustă unde întimul „înăuntru” se întîmpeună cu largul, cuprinzătorul, uneori necunoscutul „afară”, pragul a devenit lesne sursa unor străvechi creșuri populare. Artur Gorovei, Credinții și superstiții ale poporului român (1903): „Cînd cineva pleacă la drum, presară-l făină pe prag, ca să-i meargă în plin”.

„Pragul” nu prea trimite spre blocurile din aglomeratele centre urbane, ci mai curînd către căsuțele de la țară, din satele unde s-a născut veșnicia. Depun mărturie în această privință versurile lui Octavian Goga din poemul *Casa noastră*, scris chiar la Râșinari, în vara anului 1903: „De pe pereții-ngălbeniți / Se dezlipsește-n pături varul, / Și pragului îmbătrînit / Începe-a-i putezi stejarul”. Un mediu fabulos — rustic și silvestru deo-

potrivă — este evocat și în această strofă voiculesciană, ultima din *Inscripție pe cartea cu povestea Genevei*: „Ascute-ți privirea pe albul de-afară, / O urmă-nghetată îți stăruie-n prag, / E ciuta pădurii ce noaptea coboară / Să-ți spuie ca-n vremuri că-i ești încă drag”.

Pentru cel ce se întoarce „acasă”, pragul pare să rostească un îndemn la un fel de „schimbare la față”. Aflăm un atare îndemn într-un catren al lui Tudor Arghezi, al doilea și ultimul din *Inscripție pe o ușă*: „Cînd vii, pășește slobod, rizi și cîntă / Necazul tău îl uită-nireg pe prag, / Căci nămul trebuie să-ți fie drag, / Și casa ta să-ți fie zilnic sfîntă”.

În lumea satului nostru pragul, mai ales după inserare, devine locul de taină al așteptării încordate, dar și al unei întîmpinări îndelung rîvnite. Eminescu, *Ce e amorul?*: „Dar încă de te-așteaptă-n prag, / În umbră de unghere, / De se-nfiltează drag cu drag / Cum inima ta cere: / Dispar și ceruri și pămînt / Și pieptul tău se bate, / Și totu-atîrnă de-un cuvînt / Rostit pe jumătate”; Coșbuc, *Noaptea de vară*: „Numai dorul mai colindă, / Dorul tînar și pribag, / Tainic se-nfiltează-n prag, / Dor cu dor să se cuprindă, / Drag cu drag”. Ultimele versuri din poezia lui Coșbuc, *Minioasă* sint edificatoare cu privire la „simbolistica erotică” — dacă se poate spune așa — a pragului în mediul rustic, atît de familiar bardului ardelean: „Ieși din neguri, lună plină, / Să mă vezi la Lina-n prag — / Mai știu eu ce-aștept în prag! / Alte dați suna zăvorul, / Lina pe furis, ca dorul, / Pășea-n degete pridvorul / Și

la mine-n prag venea / Mamă-sa cit ce-adormea, / Azi ard hainele pe mine, / [...] Stau în prag — și ea nu vine, / Nu mai vine...”.

Marcind limita dintre „afară” și „înăuntru”, nu e de mirare că, prin figura chemată în vechile tratate de retorică „pars pro toto”, prag a ajuns să denumească, în limba populară, casa însăși. Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor*: „[...] prin ploaia mărunță și deasă, tirgșorul însepu a furnica. Vestea alergase ca focul din prag în prag”. Această echivalență semantică a făcut posibilă constituirea locuțiunii verbale a căleia sau a trece (cuiva) pragul cu înțelesul de „a intra, a pătrunde în casa cuiva”, „a vizita (pe cineva)”. Octavian Goga, *Prăpastie*: „Și cum pluteam așa-n neștire, deodată-nceț, pe nesimțite, / Nedumerit trecîndu-mi pragul, un om s-a strecurat de-afară... / Un biet moșneag cu barba albă, frumos în portul de la țară”. Alteori, expresia rămîne, totuși, analitică, substantivul casă sau unul din „substituțiile” sale fiind exprimat, ca atribut în cazul genitiv: Coșbuc, *Nunta Zamferei*: „Și dacă-a fost peșită des, / E lucru tare cu-nțeles, / Dar dintr-al prinților șirag, / Ciți au trecut al casei prag, / De bună seamă cel mai drag / A fost ales”; Sadoveanu, *Într-un sat, odată*: „Străinul își dădu palaria pe ceață și trecu pragul rașteșului. Înăuntru pătrunseseră umbrele inserării. Crîsmarul stă după teigheea, așteptîndu-și musterul”.

Față de... restul lumii, pragul hotărînește nu numai casa, ci și curtea, ograda, bătaura. Agribiceanu, *Arhanghelii*: „Nimeni nu va putea trece între Corăbioara și muntele Vlădenilor, fără ca să fi căleat pragul curții mele”; Eminescu, *Floare albastră*: „Și sosind l-al porții prag, / Vom vorbi-n întunecime: / Grijă

noastră n-aib-o nime, / Cui ce-l i că-mi ești drag?”. Faptul că, în mdrag versurile citate, prag rimează drag sporește conotațiile cuvîntului încă una, aceea a intimității șăgaln

ÎN latină, „pragului” i se zice *lim* cu genitivul *luminis*, dar termenul m s-a păstrat. În schimb, tema *limin* ivește tirziu, în structura unor neoleme care reprezintă tot atitea imagi pierdute prin abstractizare, „recuperat însă pe calea analizei verticale. A. elimină — verb curent în lumea școlă a sportului, dar și în alte domenii de tivate — semnifică, din punct de ve etimologic, „a împinge (pe cineva) colo de prag”, „a scoate (pe cineva) fără din casă”. Căci unul din rostul prefixului latin *e-* este acela de a a că „mişcarea” exprimată de verb se alizează din „interior” către „exter”. Tema *limin-* reapare în adjectivul *negic preliminar*, care, din aceeași perspectivă istorică, înseamnă „în fața prului”. Numai ulterior el dezvoltă și sul foarte general, de „care preced”. C. Călinescu, *Scrierul negru*: „Gaită apără în foaier abia cînd imentele orchestrei începau să e a cel haos în surdina, preliminar înatului, provenind de la acordarea v lor și violoncelor”. Cît despre *na lim-*, ea este identificabilă în șir de neologisme inrudite cu *elim* preliminar, anume *limită, limită, tare*. Lucian Blaga, *Odă către R*: „Nimic din ale tale nu te. margina ncl chiar frumșeeța ta ce pare / de lume-o dulce limitare”.

G. I. Tohăneanu

Primul poet romantic: Vasile Cîrlova (II)

LAMARTINISMUL triumfă în **Inse-** rare, unde avem deja ceea ce Vladimir Streinu a numit alexandrinul românesc, acel vers de 13-14 silabe atât de convenabil spiritului limbii noastre. În legătură cu influența exercitată de poetul francez la noi, trebuie spus că ea a fost o adevărată magie, creind până și un ciudat arhetip biografic: devin oarecum obligatorii, după modelul poetului de la Milly, o călătorie și o iubire în Italia (Asachi, Alecsandri) sau moartea timpurie a muzei (Bolintineanu, Cîrlova). Gloria poetului s-a stins destul de repede, pomenit fiind mai tirziu doar de istoricii literari și rareori evocat de poeții înșiși (ca de exemplu de Ion Pillat, în *Aci sosi pe vremuri*), dar primele *Meditații*, acelea din 1820, au trezit în poeții noștri un interes excepțional. Culegerea din 1820 este în fond foarte eterogenă (ca acelea pe care și le-a alcătuit Iancu Văcărescu la noi), conținând ode, narațiuni în versuri (ca aceea care relatează descoperirea de către niște marinari a cadavrului unei tinere fete), eglage, imitații de psalmi, ocazionale, improvizatii (de pildă, pe o temă de Tasso), discursuri în manieră Pope despre Dumnezeu, glorie și altele, imnuri ca ale lui Young, rugăciuni, versuri saphice ș.a.m.d. În acest hibrid buchet se află și citeva flori (nu mult mai multe la număr decât toate poeziile — cinci — scrise de Cîrlova I), care nu s-au ofilit, conservând ceva din parfumul de odinioară: *L'Isolement*, *Le Son*, *Le Vallon*, *Le Lac de B.*, *Le golfe de Baya* și *L'automne*. Acestea sînt meditații și elegiile propriu vorbind, noi, romantice, ale lui Lamartine, care au devenit modelul predilect al liricilor noștri. Nu e greu de observat că toată complexa problemă a romanticului care refuză mitologicele în

favoarea inspirației personale se reduce în definitiv la două elemente extrem de simple, perceptibile stilistic, și care pot fi formulate așa: indicarea locului (și orei) de unde poetul contemplă peisajul și declararea stării sufletești sub regimul căreia se efectuează contemplația. Eficacitatea acestor procedee în modificarea discursului clasic a fost remarcabilă. Este la mijloc inversarea unei paradigme. Lucrul a fost examinat de Jaus in *Schiță pentru o teorie și o istorie a experienței estetice*. Aisthesisul medieval fusese dominat de o așa-zisă paradigmă a invizibilului, dezinteresată de lumea sensibilă și alegorizantă. De la Petrarca la Rousseau se înfăptuiește o treptată eliberare a percepției omului de acest canon ascetic augustinian: omul nu mai întoarce spatele peisajului, nu se mai refugiază în sine (ca Petrarca atunci cînd, escaladînd Mont Ventoux, nu e decît în mică măsură sensibil la sublimul naturii alpine, preferînd a deschide *Confessiones* ale Sfîntului Augustin aduse cu sine și a se cufunda în lectura lor. „Oamenii — scria Sfîntul avertizîndu-l pe pericolul de a-și aținti ochii în afară — se duc și privesc cu uimire înălțimile munților, valurile mării fără de sfîrșit, fluviile ce vin de departe, tîrmul Oceanului și traiectoriile stelară, dar la ei înșiși nu iau seama”). Claude Lorrain, Poussin, Constable, David Caspar Friedrich, între pictori, au introdus privirea peisajului, ca Rousseau în literatură, s-ar zice primul care a stat pe o stîncă și, uitîndu-se la frumusețea din jur, a fost intr-atît de impresionat încît n-a mai deschis nici o carte, urmat de Wordsworth (în *Versurile de la Tintern Abbey*, el stă sub sicomor și contemplă livezile satului din vale), Shelley (în *Valea de la Chamonix*) sau chiar de unii poeți francezi ai secolului XVIII (Delille, La Harpe), specializați în tablouri de inse-

Intorc a mea vedere în urmă, înainte,
În dreapta sau în stînga cînd sus, cînd
iarăși jos,
Și oriunde priviri multe a desfăta
fierbînte
Și inimă și suflet găsesc mai cu prisos.

sint în fond o reluare aproape cuvînt cu cuvînt a poeziei *L'Isolement*:

De colline en colline en vain pourtant
ma vue,
Du sud à l'aguillon, de l'aurore au
couchant,
Je parcours tous les points de l'immense
étendue.

Cu unele încă imagini clasiciste („noaptea pe caru-i năntind”) dar care traduc tot pe Lamartine („le char de l'aurore” din *L'Isolement*), pastelul se încheagă și nu e lipsit de oarecare pregnanță a detaliului observat nemijlocit:

Pe de o parte, iarăși o gîrlă șerpulește,
Intocmai ca o pinză se vede albă-n jos
Și ni se pare încă un vînt că filfîiește,
Mișcîndu-se de pietre talazul albicios.

În acest peisaj, se aude deodată fluerul păstorului lui Gessner și Florian, și, acompănîndu-l, filomela primilor noștri poeți. Și (fiindcă forma poeziei nu este decît conținutul ei devenit vizibil), odată cu reapariția motivelor clasice, se întoarce și procedeul naiv al antropomorfizării (Eho, zefirul, pasărea au comportări omenești). Alternarea de alegorie antropomorfică și de contemplație lirică (adică de clasicism și de romanticism) ne dă structura dublă a acestei poezii (și a întregii opere a lui Cîrlova). Iată din nou lirismul romantic, urcînd în cele din urmă spre viziunea senlenară eminesciană:

P-acea singurătate, ce ochiul sus
privește,
Cînd razile de soare natura stăpînesc,
Îndată ce și umbra de noapte se ivește
Grămezile de stele încep de strălucesc
Încet, încet și luna vremelnice stăpînd
Se urcă pe orizon, cîmpurile albind...

Și din nou antropomorfismul:

Și plină de plăcere c-o frunte mai
blajină
Își caută de cale adesea mulțămînd.

Finalul e plinar romantic:

Dar ăstui suflet jalnic, lipsit de
mîngîiere,
Odihnă, mulțămire nu-i pot găsi deloc.

Se reia Lamartine:

Que le tour du soleil on commence on
s'acheve,
D'un oeil indifférent je le suis dans
son cours.

Este un sugestiv contrast între căderea treptată a naturii în somn și însoamia poetului intristat de absența iubitei (tema petrarehistă din *L'Isolement* și motiv recurent la Cîrlova însuși):

Ce caută nu știe, dar simte că lipsește
Ființa care poate să-l facă fericit.

Celelalte trei poezii ale lui Cîrlova aparțin inspirației naționale și militante. Cea mai celebră este *Ruinurile Tirgoviștei*, care a determinat pe Vl. Streinu să considere pe Cîrlova unul din poeții monodiști, ca autor adică al unei singure poezii reținute de memoria cititorilor (ca Arvers pentru sonetul lui, C.A. Rosetti pentru *A cui e vina?* ori Depăriețeanu pentru *Viața la țară*). Ideea poeziei este că tiranii se înspăimîntă la vederea ruinelor, expresie a slavei strămoșești, deci așa-cum au arătat Călinescu, M. Angelescu și alții, Cîrlova adaptează la necesități locale răspînditul motiv preromantic și fiind copiat apoi de Hrisoverghi, Cucuran și alți poeți mărunți. Cele mai bune versuri sînt acelea de pastel nocturn, cum vor fi atîtea de la Eliade și Alexandrescu la Coșbuc și la sămănătoriști:

Cînd noaptea atmosfera întunecă de
tot,
Cînd omul de necazuri, de tînde ostenit,
În liniștirea nopții se află adormit,
Eu nici atunci de gînduri odihnă
neavînd
La noi, fără sfială, vin singur
lăcrîmînd.

Discursul abstract care e încă familiar romanticului („Oui, j'espère, Seigneur, en ta magnificence...”) caracterizează prea lungă *Rugăciune*. Și dacă sălătrețul decasilab iambic ne duce înții cu gîndul la Dosoftei („Nu se cuvine a se răpune / În vînt ca fumul o rugăciune...”), implorarea lui Dumnezeu de a se întoarce cu fața spre suferințele patriei asuprite și în care strigătul însuși al asupritului constituie o vipă grea ia aceeași formă energic-patetică pe care o vom reîntîlni la Alexandrescu, Goga și alți poeți ai ocaziilor de acest fel, ceea ce confirmă în Cîrlova un creator de specii literare, ca și în *Marșul românilor* (considerat cam generos de D. Popovici *Marseilleza noastră*), imitat spornic apoi de Mureșanu, Alecsandri, Asachi și alți autori de astfel de compoziții ocazionale. Sintetizînd toate influențele și anticipînd toate speciile liricii romantice, Cîrlova își are locul meritat în poezia noastră de început. Un poet de azi, Marin Sorescu, îi evocă ingenios (dovadă că pină și acest obicei de a-l cînta în versuri s-a păstrat): „Poezia concentrată a lui Cîrlova e ca o palmă. Stringîndu-se, devine pumn. A bătut cu el la poarta de bronz a literelor române... Mina întinsă îi arată liniile norocului, pulverizate pe toate cele cinci degete. Cinci poezii, cinci degete. Ah, poezia îi venea ca o mînușă”.

PREPELEAC DOI

Bolnavul Europei

DACA ostatecul răsărit al Inaltei Porți ar fi luat, cum voise, domnia Munteniei, și, urmîndu-i fratelui său, ar fi domnit și în Moldova, reunind Țările românești...

Zid, un zid lung de puni de galbeni și de intrigi fin țesute, împotriva acestei vreri, a stat Brîncoveanu, celălalt cititor de cultură, mai abil, politicește. Deocamdată, Dimitrie manevrează. Cel mai bun aliat și prieten al său este influentul Cerchez Mehmet-pașe, amic al bătrînului Cantemir, măcar că-l mazălise pe acesta. Ca să vedeți... Fiul se bucurară, prin efectele remuşcării, de nedreptatea făcută părintelui lor, și prin altele, desigur, printre care farmecul personal al celor doi frați. Poarta are fler. Ea știe să aprecieze calitatea. Uneori. Dar e destul și-atît. Nu mai pun că acest Mehmet-pașe era *musaip*. Cuvînt magic: adică omul de încredere al Sultanului. Acest atu e bine jucat de beizadeaua Cantemir, în lupta contra muntenilor, sprijinindu-și frațele pe Antioh. Dar Brîncoveanu... Și spăriesă pe munteni cît cheltuia, ca să-și țină puterea. Cite cinci, șesă sute de puni... Și nu era nice de-o laudă, nice moldovenilor, nice muntenilor, de-atîta cheltulă.

Băieții au crescut. Antioh s-a înșurat, luînd-o pe Catrina, fata logofătului Dumitrașco Ceaurului, după ce Brîncoveanu îl pusese drept condiție, ca

să-i dea fata, să-l ucidă pe vistiernicul Iordachi, propunere pe care moldoveanul o respinsese cu mindrie. Ii vine rîndul lui Dimitrie. Nu se știe de ce acești Cantemiri trag la muntene. Adică se poate presupune. Interesul... Diversitatea... Oricum, Dimitrie se logodise în taină cu o fată a lui Șerban-vodă care trăia în Transilvania. Și prînsă muntelui de veste și-i sta pedică despre nemți, că nu lăsa pe doamna lui Șerban-vodă să i-o de. Și-năc mai mare vrajăbă dintr-acele să face. Nu ajungea conflictul politic.

SITUAȚIA internațională se agravase din nou. Murise Sobiețki, leșii nu-l voiseră pe tron pe nici unul din cei trei fii ai săi, apelînd la un străin, la *Prințipiul de Csacsonia* (Saxonia), August. Stînd prost cu finanțele, polonezii se gîndiseră să recurgă la acest venetic, spre a-și redresa bugetul, saxonul avea bani mulți (ca americanii), și p-ormă, după ce „i-or minca banii”, spunea Neculce, „i-or goni și s-or mințui de dînsul”.

Noul crai se pregătise de război, stringe oaste, oaste mare, cosmopolită, să se lase în jos spre Buceag și de acolo să se îndrepte spre Dunăre, să ia Tarigradul, visul creștinătății. Moldova lui Antioh nu era decît o punte, o bătă țărișoară expusă stricăciunilor. Se fac intervenții, armatele să cruțe teritoriul și să meargă în jos tot pe Prut, garantîndu-li-se aprovizionarea. Se

produce însă un incident neprevăzut care va da peste cap toată expediția. Discordia e o splendidă damă poloneză. Craiul cel nou venea pe Nistru la vale. Leșii nu-l prea înghețau fiindcă umbla „cu feliuri de feliuri de mester-suguri și de priceni”. Ajungînd oastea la Cernelița, superiorii îl pun pe un tînar din neamul Pototki să-l provoace pe un ofițer arrogant, nepotul craiului, prinț saxon; urmează o ceartă violentă, polonezul îi dă palme saxonului „supt cîrta craiului”. Pototki fuge, craiul ordonă să fie prins, judecat, polonezii refuză, și căruța se strică, toată lumea se retrage gesticulînd furioasă. Nu mai era o armată unită, era doar un roi de viespi întăritate. Și totul, pe-o chestie de onoare și de orgoliu. Superbie leșească.

Estimp, turcii se și pusese în mișcare... Dimitrie participă la aceste pregătiri și profitînd de un moment de răgaz, se repede în Moldova, la frate-său, unde stă citeva zile „cu trei împărătești”. Pe urmă se întoarce la oastea pusă în mișcare, manevră care îl pune pe gînduri pe rivalul său din Muntenia, Brîncoveanu. Mai are loc și un incident cu unu, Davidel, „fior de mazăl”. Acesta era prețuit de leși, pe care-l servise, avînd ceteală, *pravilă mare*, și nu știu ce i se păre lui că imbla pentru domnia Moldovei. Rînd pe rînd el se oferă să le închine țara nemților, polonezilor, tătarilor, numai să fie uns domn. Davidel chiar îl însoțește pe hanul tătarilor pînă la *Varadin*, unde se concentrase oastea turcească, și era gata-gata să reușească să pună mina pe Moldova. Vizirul însă se apleacă la

șoapta prietenului său, Dimitrie, care îi spune, — Luminăția voastră, păi asta e un nebul! ...aceia-i un om nebul, nu este de domnie. Și scapă Moldova de altă belea... Incidentul cu Davidel arată ce forță avea autorul *Istoriei otomane*...

SUNTEM în preajma evenimentelor ce au dus la *Pacea de la Carlovitz*, 1699, an de răsruce în politica Europei. Totul, pe acest continent agitat, pare să se decidă în Serbia.

Iară după ce au agiunsu împărăția la celate la *Varadin* (Petrovaradin), s-au și audzit că vine *prințipiul Evghenie* cu oaste nemțesească (spaima turcilor).

Evghenie! Eugeniu de Savoia! Feld-mareșalul austriac, avînd în vine și singe franțuz. Un La Fayette al vremii; purtînd în îndrăzneala sa rațională spiritul Revoluției franceze și îndependenței americane. Chirurgical European. Doctorul care avea să-l trateze pe Marele Bolnav, imperiul otoman, nedîndu-i prea multe zile...

...că să spăriesă turcii a să mai bate cu nemții.

Dacă turcii s-au temut de ceva, s-au temut de disciplina germană. Exact de ceea ce, ei avuseseră și-i dusesse la mărșie în secolele anterioare, și nu mai aveau, fiind în declin, sortiți decăderii.

De aceea, turcii, și-n primul război mondial și în continuare, aveau să fie, instinctiv, de partea germanilor (cum suntem noi cu francezii); și pină și azi, dacă un turc, un om simplu, un lucrător, vrea să învețe sau să cîștige ceva, cîștit, el pleacă în Germania...

Constantin Țoiu

Multum in parvo (și invers)

● **IOAN PRIGOREANU — Surpriza** (Povestiri, Ed. Albatros, 1990). Cartea de debut a lui Ioan Prigoreanu, *Rănilor pământului*, 1980, îl determina pe Voicu Bugariu să facă următoarea observație, pe deplin îndreptățită: „...proza despre care discutăm nu este lipsită de anumite calități. Ioan Prigoreanu trebuie însă să fie atent în viitor la o păgubitoare confuzie de registre, ce se face simțită cam prea des în textele sale, favorizând alăturările nepotrivite între formulări pur ziaristice și metaforizări artificiale”. Prozatorul a ținut seama de această recomandare. Cea mai recentă carte a sa, *Surpriza*, se remarcă printr-un stil decis și operativ. Cititorul nu are niciodată motive să-și piardă răbdarea, așteptând să afle ce se mai întâmplă. Fiecare frază aduce ceva nou — un eveniment sau măcar o schimbare a situației. Ioan Prigoreanu realizează chiar o performanță, construind un roman polițist în 11 pagini: *După-amiaza lui Dumitru Pământ*. Cele două părți — cu cite trei episoade fiecare — ale acestui „roman” cuprind două crime, o urmărire, o arestare, o eliberare, o incensare și mai multe momente de suspense. După ce terminăm

Ioan Prigoreanu, *Surpriza*, Editura Albatros, 1990; Ana-Maria Boariu, *Orele Condeierului*, Editura Junimea, 1990; Alexandru Gheorghe Paduraru, *Graba de a fi*, Editura Eurotur, 1990.

lectura ne uităm mirați la ceas și nu ne vine să credem că toate acestea s-au petrecut în numai câteva minute.

În volum nu predomină însă subiectele polițiste. Foarte frecvente sînt povestirile care surprind cu umor și duioșie viața de zi cu zi a unor oameni insignifianți (după modelul prozatorilor sovietici din noul val). În povestirea de la care s-a imprumutat titlul întregii culegeri este adusă la un moment dat în prim-plan o femeie casnică, *Țița*, care trăiește drama existențialistă a necomunicării în... bucătărie:

„Fasolea fierbea pe foc liniștită. De cite ori nu se gîndise Țița să-și ia inima în dinți și să-i mărturisească lui Radu, într-un avînt romantic, așa cum văzuse de atîtea ori la televizor sau la cinema, cit de mult îi place să asculte bolboroseala monotonă a fasolei, cînd clocotește pe foc, și mirosul de ceapă și de țelină, de pătrunjel și de morcov, tăiate mărunt, aburii care ies din oală, cînd la capatul, o învăluie, îi îmbujorează fața și-i umezesc ochii?!

De cite ori nu se gîndise să i-o spună și să-și răcorească inima? Însă de cite ori era pe punctul de a deschide gura, de tot atîtea ori i se punea ceva în gît...”

Fără să devină patetic (ar fi și greu în stilul lapidar pe care și l-a impus), Ioan Prigoreanu ne face totuși să simțim o undă de simpatie față de personajele sale. Ele apar antrenate în conflicte cu miză mică și de multe ori se dovedesc incapabile să-și exprime sentimentele, dar aceasta nu le anulează calitatea de prezențe umane. Iată, ca exemplu, schi-

ța Vizită la blocul M-15. Toată epica se reduce la o călătorie cu troleibuzul, în cursul căreia o bătrînă cere lămuriri în legătură cu stația la care trebuie să coboare. Bătrîna vorbește și în numele soțului ei și, cu toate că n-a mai fost de zece ani în București, are grijă să precizeze că locul nu-i este străin: „Numai să-mi spuneți unde-i stația, unde să cobor, că mă descurc eu. Ne descurcăm noi. Cunoaștem blocul. Îi știm poziția. Cunoaștem și scara: a treia din colțul străzii. Știm unde e apartamentul. Stația să ne-o spuneți”. La sfîrșitul narațiunii înțelegem că bătrîna uitase complet adresa și că se lăudase că o cunoaște numai pentru a nu se face de ris în fața unor necunoscuți. Viața o pedesește cu severitate pentru acest moment de mindrie inocentă: după ce coboară din troleibuz, cei doi bătrîni — și așa se încheie schița — o iau „pe sub luminile prăfuite de neon ale seriei exact în direcția opusă blocului M-15”.

Aceasta este lumea povestirilor lui Ioan Prigoreanu. Fără să aibă anvergură artistică, *Surpriza* se înscrie totuși printre cărțile — atît de puține la noi — care evidențiază nedemagogic frumusețea discretă a vieții oamenilor obișnuiți.

● **ANA-MARIA BOARIU — Orele condeierului** (Povestiri și nuvele, Ed. Junimea, 1990). Scrise sub forma unor confesiuni, povestirile din acest volum au ca premisă vicisitudinile vieții de redactor de editură: „Tu citești romanul bineînțeles voluminos, instalat comod în fotoliu, dar capul te doare din ce în ce mai tare, nici cafeaua neagră de dimineață, băută și fumată în mica bucătărie (...) nu mai ajută. După două ore de citit te retragi iar la o țigară de care ai mare nevoie. E iarnă, în mica bucătărie e frig și fum și tu te gîndești că urmează să primești muștrare pentru că ai întîrziat la serviciu și azi dimineață directorul -a ridicat- condica”, etc. etc. Un priel de evaziune din această atmosferă prozaică îl oferă editoarei apariția unei autoare enigmatice, Andreea, care lasă la editură manuscrisul unui roman neterminat. Ana-Maria (așa se numește editoarea) începe blazată lectura manuscrisului, dar treptat își dă seama că textul merită toată atenția. La sfîrșitul lecturii, de-a dreptul entuziasmată, vrea să-i comunice impresiile autoarei, dar află că aceasta dispăruse între timp din oras. Ca un detectiv, Ana-Maria adună informații despre Andreea și, completându-le cu datele biografice identificate în romanul neterminat, încearcă să reconstituie un portret și un destin. Andreea se configurează ca o femeie ideală, fru-

moasă și inteligentă, pură și nonconformistă, nedreptățită de viață etc. Copilăria ei, petrecută la țară, este evocată într-o manieră idilică, al cărei ultim adept credeam cu toții că a fost Ionel Teodoreanu: „Se jucau -de-a norii-, adică priveau de sus, de la ușa hambarului, norii de pe cer în efemera lor alunecare și închipuiau cu ei basmele citite de Doda: ăla cu trei limbi albe e balaurul, cel ca un fuior prelung e Ileana Cosânzeana”. Încercarea de a relansa acest stil nu prea are însă sorți de izbîndă.

De altfel, cartea în întregime suferă de convenționalism. Legate între ele prin personaje și atmosferă, povestirile compun de fapt un roman, însă un roman digresiv, edulcorat. Autoarea are o preferință vădită pentru proza romanțioasă, iar cînd iese din acest tipar devine de o dezinvoltură ostentativă și excesivă. Familiarizîndu-ne cu gustul ei, ne întrebăm dacă manuscrisul lăsat la editură de Andreea prezenta într-adevăr interes...

● **ALEXANDRU GHEORGHE PADURARU — Graba de a fi** (Proze, Ed. „Eurotur”, 1990). Ani la rînd Geo Paduraru — așa semna pe vremuri — a încercat să-și publice proza. S-a lovit însă mereu, ca de un zid, de refuzul editurilor, care nu-l puteau accepta modul direct de a vorbi despre dragoste, moarte, suferință, sărăcie, vagabondaj etc. Iată că acum autorul își vede visul împlinit, tipărindu-și prima carte la o editură particulară. Din nefericire, ea nu este la înălțimea eforturilor și sacrificiilor făcute timp de aproape douăzeci de ani. Sinceritatea brutală, cu accente de teribilism ne place — o simțim ca pe un curent de aer proaspăt —, însă în carte există și mult amatorism. Personajele excentrice preferate de prozator n-au întotdeauna justificare estetică. Sensul filosofic al unor parabole nu depășește în profunzime truismele. Iar uneori, din piscul unei originalități sfidătoare, autorul, călcînd greșit, cade în abisul locului comun: „Apoi își aminti de Lucilla. Fata cu ochii ca marea”.

Paginile cele mai reușite sînt cele în care Alexandru Gheorghe Paduraru izează de ironie: „Atunci urcă pe tron Laurianus Caius Pisciculus. De numele lui se leagă înflorirea și proliferarea fără precedent și fără noimă a piscicilor”. (Impărăția cailor).

Așteptăm cu interes cărțile următoare ale acestui autor inegal și febril. În legătură cu el putem face orice pronostic: că va ajunge un mare scriitor sau că se va rata.

Alex. Ștefănescu

SEMNAL

● **Dinicu Goleescu — SCRIERI**. Editie îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glossar și indice de Mircea Angheliescu. (Editura Minerva, 466 p., 29 lei).

● **Jean Barț — EUROPOLIS**. Romanul este însoțit de o postfață de Ioan Holban. (Editura Junimea, 248 p., 14,50 lei).

● **Eugen Jebelcanu — POEZII**. Antologie, tabel cronologic, prefață și comentarii de Tudor Cristea în colecția „Texte comentate — Lyceum”. (Editura Albatros, 174 p., 15 lei).

● **Dinu Regman — STOP CADRU**. Poeme cu o prefață de Ion Bogdan Leffer. (Editura Litera, 104 p., 29 lei).

● **Al. Mitru — PORTRETUL DRAGOSTEI**. Roman. (Editura Junimea, 288 p., 12 lei).

● **Ioan Vieru — CAILE ȘOIMULUI**. Versuri. (Editura Eminescu, 132 p., 13,50 lei).

● **Eliana Popovici — SCARA ÎN SPIRALĂ**. Roman. (Editura Albatros, 252 p., 17 lei).

● **Petre Manolache — DESCRIEREA SUFLETULUI**. Versuri. (Editura Porto-franco, 86 p., 12 lei).

● **Aurel Stefanachi — CREDINȚĂ ȘI FRIG**. Versuri. (Editura Cartea Românească, 116 p., 13,50 lei).

● **Ioan Prigoreanu — SURPRIZA**. Povestiri. (Editura Albatros, 220 p., 8,25 lei).

● **Elena Ionescu, Cornel Samoilă — ACȚIUNEA „NICROM”**. Roman. (Editura Albatros, 272 p., 16,50 lei).

● **Dumitru Vasilescu-Liman — CEASCA DE LUT**. Versuri. (Editura Cartea Românească, 72 p., 9,50 lei).

● **XXX — ODELE MĂRII EGEE**. Poeți greci contemporani; traducere, antologie în colecția „Cele mai frumoase poezii”, prefață și note de Ioanid Romanescu și Andreas Rados. (Editura Albatros, 176 p., 10,50 lei).

LECTOR

● Pentru o și mai promptă reflecție în cadrul acestei rubrici a ultimelor apariții, rugăm editurile și autorii să ne trimită exemplare de semnal.

CARTEA DE POEZIE

O dramă în limbaj

RECEPTAT cu destulă bunăvoință de Constanța Buzea, Nicolae Manolescu, Laurențiu Ulici, Cristian Livescu — Nicolae Panaite a ajuns să publice, după *Norul de marmură* și *Alergarea copacului roșu*, și al treilea volum de versuri: *Semnele și înfățișarea*. La finele acestui din urmă volum, poetul include și un grupaj teoretic — *Înăuntru și afară* — în măsură să ne dea o imagine a poeziei la care a ajuns. De altfel, nici nu cred să existe scriitor fără reflecție pe marginea scrisului.

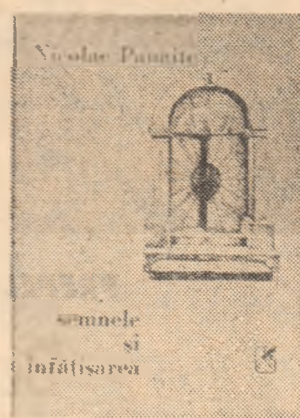
La Nicolae Panaite această reflecție atinge pragul de sus al confuziei: „Nașterea Operei are loc, opinia mea, evident, numai înăuntru și atunci cînd traiectul spiritual al valorilor — în domeniul predestinării — de pină la cel chemat, *dăruit* cu acel har pe care îl atribuie Cuvîntul [...] aleșilor, este sub toate aspectele, el traiectul, bine asimilat și, în plus, îi este adăugată viața prezentului, sintetizată pînă la nivel de adevărată artă de spiritul creatorului autentic, alesul Demiurgului — (După Goethe)”. În cauză nu este limbajul, scăpat de sub orice control; gîndirea e cea vinovată. Intrată în delir, după modelul poezilor „însirați”, ea trece prin „cultură, uimire, iluminare și suflet”. Pentru sinteza aceasta este nevoie de geniu. În lipsa geniului, nu numai poezia, dar și reflecția asupra ei este ridiculă: „Dacă ar fi să ne oprim la genialul Eminescu (...) am putea spune că minotaurul spiritului a sălășluit, răscolit și devastat ființa-i toată cit i-a fost dat să binecuvînteze și să neprihănească această lume cu harul său nepereche, descompunîndu-i adevărata *identitate*, încă din timpul vieții, sub aspect politic, economic, dar mai ales poetic”. Și-n altă parte: „Să nu privești înapoi; să iei interiorul cu tine. Trebuie spus că: 1) ori rîmii toată viața credincios codului lui și nu-i schimbi domeniul, și 2) ori îl iei cu tine pretutindeni, altfel se va răzbuna. Interiorul nu acceptă trădarea și nici compromisiurile. Dacă vei merge pe traseul luminat de semnele înăuntrului, vei fi fericit, dar și năpădit de lacrimi”.

Poezia, la rîndu-i, este trecută prin „cultură, uimire, iluminare și suflet”, mi-

zează pe cuvînt și ființă, asimilează doctrine contradictorii, se hrănește din Biblie și din post-modernism, e vizionară, apocaliptică, revelatorie și onirică. La Nicolae Panaite, suprastructura, asimilată tirziu și fără metodă, subminează structura. Poeticile se încăleacă și se dezic într-o bolboroseală de imagini: „poetii au frunzele de aur ale durerii / și vorbe vorbe / stoarse și înșirate pe / funiile pe care moartea / le împletește / limba lor a devenit un gromovnic”.

Poetul, scăpat de teoretician, are ingenuitate. Cultura îl incurcă, îl derutează. Obsesiile sînt mai puternice și productive liric: „în singele meu (...) bulbii cuvintelor răsar / ca stelele seara”. „Cuvîntul există și luminează întineric”. Metafora se naște din truisme: „de la naștere / locuiești al meu trup / și alerg să te-ajung / dar tot căutîndu-te / mai mult te alung”. Atingerile cu post-modernismul sînt pasagerice, iar din drama limbajului se naște o apocalipsă de dictionar: „și în poem tu intri / ca într-o locuință în flăcări / în care se aud strigăte / rînd pe rînd îi mintui pe toți / rîmii singurului locuitor / al lăcașului / dorind să ieși nu mai poți // pe tine însuși / nimeni nu te mai poate salva”. Ontologia se mută în poem: „o șuviță de singe / se prelinge / pe fața hîrtiei / de pe mîna-ți scriitoare / pe care a început să crească / frunze roșii și albastre / pe ele / îți cade și capul / precum o picătură de ceară / pe degetele unui enoriaș / în noaptea de înviere / vaporii irigă pereții / și ei devin tot mai albi / tavanu-i un cîmp de maci”.

Nicolae Panaite are talentul candorii și viciul culturii. Poezia noastră a oscilat multă vreme între inspirație și meșteșug, între natură și cultură. Meșteșugul, pe treapta cea mai înaltă, este reprezentat, la noi, de Arghezi și Ion Barbu. Cit privește „natură” și „cultură” poetică, e loc pentru discuții. Nichita Stănescu, de pildă, este natură și cultură poetică. El a marcat o generație în urma lui și-a condamnat-o la tăcere sau grad de diferență. Nicolae Panaite e-un epigon nedecarat. Ca să-i facem dreptate și să-i acordăm gradul de originalitate pe care îl are, va trebui să-l căutăm în textele de visceralitate lingvistică: „Nu te mai cunoaște nimeni / se desfac din beznă / miini albe / precum trandafirii sălbatici / degetele lor / îți ating fața / devin

ostateci // pătrund pe sub piele / și-ți scot manuscrisele / pe care de-un veac le scrii”. În burta limbii zac toate poemele.

Voi cita, în încheiere, cel mai frumos poem din *Semnele și înfățișarea*: „1. / sînt zile cînd totul din juru-mi / pare că nu există / și că niciodată nu ar fi existat / și cugetarea se aseamănă cu ființe cerești / cărora li s-au desprins aripile / cînd miini înmulate în / frig tencuiesc pereții / cînd sufletele ies deasupra acoperișurilor / și par niște hornuri / prin care se strecoară veșnicia / cînd oamenii se aseamănă cu niște / ciuturi pline de timp ce urcă și coboară din Dumnezeu / cînd iubitele sînt turnuri de mănăstiri / în care zi și noapte se aud bătînd / clopote / cînd cerurile se aseamănă cu o imensă / făptură toată numai ochi neînchipuiți de albaștri / cînd scriu cu penița înmulate în / întineric pe întineric / cuvintele trecute pe sub talpa casei / cînd viața mă numără / și a pătruns înăuntru-mi / ca o reptilă care mă soarbe / și o măsură ce nu se mai termină / mijlocul îi înconjoară / cu ea îmi va încinge trupul ultima oară... // 2. / e gol / înăuntru nimeni nu mai încap / e-o revărsare a luminii / dinspre ce am fost / înspre ce am să fiu // pămîntul nu se mai satură / și devoră mai multe / lumi / cine mai ești cine vei fi / cit / infinit ai s-aduni”.

Val Condurache

Putină biografie (I)

STERE, este, poate, cazul cel mai tragic în cultura română și spiritul ei public din prima jumătate a secolului nostru. Adversitatea împotriva lui a fost aproape totală, uneori înregistrându-se momente de fragil amestec. Rădăcina — și nu numai el — apăsătoare a lui Stere ar fi avut, la noi, cea mai legendară existență. E adevărat, la configurarea legendei au contribuit nu numai darurile extraordinare ale personalității, dar și adversitățile — importante — de care a avut parte. Oricum, de prin 1892, când s-a stabilit în România (avea atunci 28 de ani) și până în 1936, când moartea l-a izbăvit, s-a aflat mereu în centrul atenției. Această condiție de damnat i-a fost, probabil, hărăzită de la naștere, ca fiu nedorit al unei mame aproape denaturate, cu sentimentele ei de vrăjmasie neascunsă față de copil. Această malernitate viciată de o nevroză ce s-a dovedit a fi incurabilă l-a marcat toată viața pe Stere. N-aș spune că e vorba numai, și în cazul lui, de un caz psihotic — transmis de o nevroză contractată în anii copilăriei și nesoluționată. Dar firea lui impulsivă, răzvrătirea ca o constantă temperamentală, încăpăținarea în decizii, imposibilitatea adaptării la compromisul cu realul, supraevaluarea propriului eu, nemăsuratul orgoliu spun destul despre natura refulată a psihismului său, cristalizată încă în anii copilăriei frustrate. S-a trezit atunci când micăru conștiinței începea să pâlpeie, în situația de urgisit al sorții. Acest stigmat nu l-a părăsit toată viața, nutindu-i conștiința de proscris și de răzvrătit justițiar. Istoria e destul de generos populată cu astfel de cazuri. Stere este unul dintre ele.

Respins de mediul său (tatăl său a fost unul dintre marii latifundiași ai Basarabiei), Constantin a crescut mai aproape de copiii de țărani, cunoscându-le nevoile și trairii greu. Liceul l-a frecventat la Chișinău, începând cu anul 1873. Natura îl înzestră — compensatoriu? — cu o minte isteată, capabilă și să se innobileze intelectual. A fost un elev strălucit, stîrnind admirația colegilor, a unor profesori, sporind însă și pentru asta ostilitatea mamei, a cărei dragoste era definitiv îndreptată spre ceilalți patru copii. Citea mult și de toate, rotunjindu-se ca un tînar intelectual în devenire. Atmosfera, printr-o membra „inteligenței” ruse, era potrivnică autocratiei țariste. Basarabia, partea de răsărit a Moldovei, a fost incorporată, anexionist, imperiului țarist în 1812. Această, deși potrivit unei statistici rusești din 1817, imensa majoritate a populației — 86 la sută — o formau românii, situația confirmată, oficial, și în 1871, când, în ciuda procesului de unificare și de naționalizare forțată, procentul populației românești reprezenta 3/4 din totalul locuitorilor. În 1857, în urma tratatului de la Paris, trei județe basarabene sînt restituite Moldovei. Ele aveau să fie retrocedate, namavolnic, în ciuda împotrivirii României — de marile puteri europene —, Rusiei, prin tratatul de la Berlin din 1879. Autoritățile țariste urmăreau, sistematic, înăbușirea conștiinței naționale în Basarabia,

la reeditarea romanului „În preajma revoluției”

interzicînd, cu desăvîrșire, utilizarea limbii naționale în școli și licee, presa — puțină — era scrisă exclusiv în rusește, orice manifestare românească fiind considerată act de subversiune și drastic sancționat. Prin 1880, cînd liceanul Stere — avea 15 ani — se apropie de cercurile narodnice, inteligența progresistă a Rusiei întregi — inclusiv cea din anexata Basarabia — era ostilă țarismului opresor. Ce-i drept, preocuparea națională nu constituia o dimensiune în cam teoșoa ideologie narodnică, pornindu-se de la opinia — eronată — că, odată năruind țarismul și democratizîndu-se imperiul, se va găsi și o rezolvare complicată a problemei de dezrobire națională în acest monstruos colos moloh. Deși izbutise să-și procure — prin apelul la contrabandisti — și să citească vreo trei cărți în limba română, liceanul Stere nu-și cristalizase, încă, atunci, conștiința națională. Mai tot nihilismul său narodnic se limita la frecventarea cercurilor de autoinstrucție, unde se și citeau și se comentau cărți interzise de cenzură, inclusiv literatura narodnică, tipărită în străinătate, și unele cărți ale lui Marx. Poate că misiunea lui cea mai subversivă — care avea să-l aducă și arestarea — este supraviețuirea, timp de cîteva luni, a transporturilor cu literatura narodnică tranzitate prin punctele de graniță românești (Mihaileni, Ungheeni, Sculeni etc.) spre Basarabia și, de aici, mai departe spre inima Rusiei. Fapt este că, în urma valului represiv provocat de asasinarea, în 1881, de către narodnici, a țarului Alexandru al II-lea, Stere este arestat. În anul 1883, Apucase să termine liceul, fără a avea vreme să-și ia — potrivit investigațiilor mele relatate în *Viața lui C. Stere*, vol. I — și bacalaureatul. A urmat calvarul închisorilor și al deportării — nu în urma unui proces ci printr-o dispoziție administrativă — în Siberia. Detențiunea a ocupat spațiul unui deceniu din viața sa. Aici, în închisori, și, mai ales, în sa-

tele îndepărtate ale surghiunului siberian, a citit enorm și sistematic. Cîndătenia vieții lui sucite e faptul că, în timpul exilului, autoclarificîndu-se prin lectură și meditație, s-a disociat de narodnicism și marxism, cucerindu-și și conștiința datoriei sale naționale. Cînd, în 1891, după unele informații, în 1892, după altele, a fost eliberat din surghiun și a ajuns acasă, în Cerepcaul natal, era alt om. Maturizat înainte de vreme (în Siberia unii colegi de exil îl apelau „moșul”), căsătorit (încă la începutul detenției), cu un copil și un altul care avea să se nască peste cîteva luni, la Chișinău, încheiase debusolarea juvenilă, știind ce are de făcut. Din idealurile de tinerețe nu-i mai rămăsese, întreg și neîntinat, decît spiritul justițiar militant. Dar acesta se convertise exclusiv într-un antitarism intransigent și, prin extensie — în aspirația pentru dezrobirea națională a provinciei natale.

In noiembrie 1892, decizia fiind luată, s-a stabilit la Iași, devenind student la Facultatea de Drept a Universității din acest oraș. Cu subvenția bănească pe care i-o acorda bogatul său tată, putea să plece departe, înscriindu-se la o universitate mare, undeva, într-o țară din Apusul Europei. Ar fi fost mai bine pentru destinul său nu numai existențial, dar cel științific care, nu mă indoiesc, — datorită extraordinarei științe de carte — putea dobîndi notorietatea internațională. A preferat România și Iașul din apropierea Basarabiei. Opțiunea lui a fost, fără îndoială, una de conștiință. A devenit, în capitala Moldovei, repede o celebritate a urbeli fiind acceptat și adulat — datorită trecutului său de revoluționar surghiunit printre socialiștii ieșeni (nu numai!), deși, în presă, pleda, de prin 1893, împotrurabil, în favoarea poporanismului (pe care și-l fundamentase ideologic), relevînd eroarea activismului politic socialist, inadecvat într-o țară predominant agrară. Obține cetățenia română în 1895 (la cerere, în temeiul articolului 9 din Constituție). Își ia licența în Drept în 1897, cu o teză excepțională (*Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*), practică, o vreme, o cam păguboasă avocatură pentru care nu avea vocație, neavînd forța de a rezista chemării sale temperamentale spre militanșim politic. În 1899 devine membru al P.N.L., frunțas al grupării tinerimii generoase din jurul lui Ion I. C. Brătianu. Adeziunea lui politică a fost guvernată de înalte rațiuni doctrinare. A socotit — s-a spus că în urma unei înțelegeri prealabile cu Ionel Brătianu — că prin intermediul puternicului partid al liberalilor, va izbuti să infaptuiască programul minimal poporanist: desființarea latifundiilor moșieresti, improprietărea țăranilor și accesul acestora la vot, prin desființarea sistemului electoral censitar, pînă — spera el — la universalizarea dreptului la exprese politice. A dus, pentru infaptuirea acestui ideal, o luptă epuizantă, avînd de înfruntat adversitatea — aproape coalizată — a conservatorilor și a arinii de dreapta, moșieresti, din P.N.L. Radicalismul său reformator i-a adus mari suferințe și injurii, venite în campanii care nu mai conțineau. Cu ajutorul liberalilor, a devenit, în 1901 (titu-

larizat în 1903), profesor universitar, recunoscîndu-i-se, unanim, competența în materie de drept constituțional și administrativ, fiind, de aceea, unul dintre marii profesori ai universității ieșene (va fi și rectorul ei între anii 1913—1916). Brătianu se folosea de programul reformator al lui Stere știind bine să-i neutralizeze radicalismul. Deputat constant în guvernațiile liberale, ministerial în spe, din 1909, refuzînd, de vreo trei ori, portofoliile oferite (caz aproape unic!), șeful clubului liberal ieșean (al doilea, ca importanță, din țară) pînă prin 1916. Stere a voit să-și păstreze o autonomie relativă față de structurile rigide ale partidului din care făcea parte. Revista *Viața Românească*, pe care, împreună cu G. Ibrăileanu, a întemeiat-o în martie 1906, repede devenită cea mai importantă publicație literar-culturală a țării, i-a înlesnit și consolidat posibilitatea asigurării acestui statut de independență relativă. Era un incomod pentru toți și păstrat, totuși, cu strămînie în cadrele liberalilor numai pentru că, plecat, putea deveni și mai periculos.

Nu renunțase, desigur, la idealurile antitariste ale tinereții și la gîndul pentru soarta naționalilor de dincolo de Prut. Ba chiar și-a extins aria preocupării la destinul tuturor românilor din provinciile subjugate. A inițiat, în *Viața Românească*, corespondențe din toate aceste ținuturi (inclusiv — se putea? — din Basarabia), informînd publicul regătean despre lupta românilor oprimați de stăpîniri străine. Era atît de stăruitor și eficient, pe acest plan de acut interes național, încît ardelenii toți îi recunosteau valoarea utilă, apelînd la el, ca arbîtru, atunci cînd disensiunile politice dintre lideri (precum conflictul Goga — Valda — Maniu din decembrie 1911 — iunie 1912) căpăta forme acut primejdioase. Urmărea, atît încordat, situația din Rusia, așteptînd semne ale unui seism revoluționar. Cînd s-a produs revoluția din 1905 bucuria (aproape explozivă) l-a încălzit. Mai ales că îi verifica premonițiile. A plecat, de îndată, (cu acordul lui Ionel Brătianu, dar și al guvernului conservator aflat, atunci, la cîrmă țării) la Chișinău, unde s-a aflat — cu intermitențe — din octombrie-noiembrie 1905 pînă prin iunie 1906. S-a folosit, inteligent, de aparentul liberalism din autocraticul imperiu vecin pentru a organiza mișcarea politică emancipatoare românească, întemeind și primul ziar românesc (în alfabet chirilic) din Basarabia. A selectat, totodată, un grup de tineri (printre care și Pantelimon Halippa) care a venit să studieze la universitatea ieșeană, îngrijindu-se, de aproape, de formarea lor intelectuală și politică. Fără îndoială că mișcarea politică basarabească, ce avea să-și asume roluri conducătoare în 1918, s-a format sub oblăduirea, paternalistă, a lui C. Stere.

CALENDAR

● 1 AUGUST. A apărut, la Bacău, revista „Ateneu” (1964). S-au născut: Pan Halippa (1883), Florian Cristescu (1884), I. Valerian (1895), Nicolae Moraru (1912), Coea Farago (1913), Coriolan Gheție (1916), Izsák József (1921), Ioan Meitoiu (1927), Constantin Turturică (1933), Gheorghe Suciu (1939), Al. Covaci (1941), Titus Vîjeu (1948).

● 2 AUGUST. S-au născut: Gellu Naum (1915), Gertrud Gregor-Chiriță (1927), Cornel Bozbiici (1928). A murit Pavel Dan (1937).

● 3 AUGUST. S-au născut: Beke György (1927), Ion Pascadi (1932), Cornel Ungureanu (1943), Aurel Turcuș (1943). A murit Octav Dessila (1976).

● 4 AUGUST. S-au născut: Sidonia Drăgușanu (1908), C.S. Anderco (1915), Nicolae Ciobanu (1931), Cezar Ivănescu (1941). A murit Veronica Micle (1889).

● 5 AUGUST. S-au născut: Iuliu Valaori (1887), Marin Preda (1922), Gheorghe Bejancu (1926), Hajdu Győző (1929), Viorel Căcoveanu (1937).

● 6 AUGUST. S-au născut: Ion Marin Iovescu (1912), Al. Voilîn (1915), Serafim Duicu (1938). Au murit: George Crețeanu (1887), George Vălsan (1935), Izabela Sadoveanu (1941), Cristian Păncescu (1982), Constantin Miu-Lerca (1985).

● 7 AUGUST. S-au născut: Ieronim

G. Barițiu (1848), Ion Zamfirescu (1907), Horia Lovinescu (1917), Aurel Mihale (1922), Emilia Căldăraru (1931), Anatol Ghermanschi (1941).

● 8 AUGUST. S-au născut: Sașa Pană (1902), Orest Masichievici (1911), Liviu Bratoloveanu (1912), Horia Stanescu (1926).

● 9 AUGUST. S-au născut: Virgil Fulicea (1907), Claudiu Moldovan (1921), Marcel Constantin Runcanu (1947), Radu Anton Roman (1948). A murit A. Zarembo (1930).

● 10 AUGUST. S-au născut: Ion Negoitescu (1921), Barbu Cioculescu (1927), Dan Laurențiu (1937), Nicolae Prelipceanu (1942), Ivo Muncian (1943). Au murit: Eugen Schileru (1968), I. Peltz (1980).

● 11 AUGUST. S-au născut: Panait Istrati (1888), Modest Morariu (1929), Teodor Mazilu (1930). A murit Ion Barbu (1961).

● 12 AUGUST. S-au născut: Ion Ghica (1816), V. Spiridonici (1909), Ion Olteanu (1912), Nicuță Tănase (1927). A murit Al. Sahia (1937).

● 13 AUGUST. S-au născut: Spiridon Popescu (1864), Ovidiu Bărlăa (1917), Ion Lăncrăjan (1928), Florin Muscalu (1943). A murit Victor Papi-lan (1956).

● 14 AUGUST. S-au născut: I. Al. Rădulescu-Pogoneanu (1870), Barbu Theodorescu (1870), Ștefan Tița (1905), Mihail Novicov (1914), Cezar Drăgoi (1925), Ion Manițiu (1921).

● 15 AUGUST. S-au născut: Neculai Schellitti (1837), Ion Chinezu (1894), Constantin Miu-Lerca (1985), Adrian Munțiu (1936), Marcel Mihăș (1937),

Horst Fassel (1942), Lucian Avramescu (1948). A murit A. Toma (1954).

● 16 AUGUST. S-au născut: Pan Vizirescu (1903), Ov. S. Crobălniceanu (1921), Ileana Berlogea (1931), Natalia Cantemir (1931), Ion Gheorghe (1935), Constantin Ioniciu (1936), Gavril Ședran (1941), Ioan Adam (1946).

● 17 AUGUST. S-au născut: Ion Păun-Pincio (1888), Au murit: Mihail Lupulescu (1922), Ioan Slavici (1925), George Magheru (1952), Mihail Răleca (1964).

● 18 AUGUST. S-au născut: Mihail Serban (1911), Paul Anghel (1931). Au murit: G. Tutoveanu (1937), Virgil Mazilescu (1984).

● 19 AUGUST. S-au născut: Ion Vițner (1914), Oltiyan László (1935), Dumitru Radu Popescu (1935).

● 20 AUGUST. S-au născut: Răicu Ionescu-Rion (1872), Al. Gheorghiu-Pogoneșii (1872), Zoe Dumitrescu-Busulenga (1920), Ion Ochinciu (1927), Alexandru Niculescu (1928), Ștefan Dinică (1940). Au murit: Dimitrie Bolițineanu (1972), Al. L. Ștefănescu (1984).

● 21 AUGUST. S-au născut: Constantin Mohanu (1933), Anton Grecu (1941). Au murit: Dimitrie Cantemir (1723), Dorina Rădulescu (1902).

● 22 AUGUST. S-au născut: Al. Piru (1917), Alexandru Popescu (1921), Ion Beldeanu (1939). Au murit: Timotei Cipariu (1887), Vasile Alecsandri (1890), D. Iov (1959), Sașa Pană (1981).

● 23 AUGUST. S-au născut: Paul Everac (1924), Corneliu Ștefanache (1933), Dușan Petrovici (1938), Mircea Iorgulescu (1943). A murit: George Cuibuș (1973).

● 24 AUGUST. S-au născut: B. Elvin (1927). Au murit: Ioan Budai-Deleanu, C. Negruzzi (1888), Alec. Duma (1980).

● 25 AUGUST. S-au născut: Grigore Preoteasa (1915), Mihai Pelin (1940). A murit B.P. Hasdeu (1907).

● 26 AUGUST. S-au născut: Panait Cerna (1981), George Soimu (1919). A murit Iosif Vulcan (1907).

● 27 AUGUST. S-au născut: Tomasa Săndor (1897), Leon Levițchi (1918), Mariana Dumitrescu (1924), Mircea Zăciu (1928), Z. Ornea (1930), Ovidiu Ghidirmic (1942). Au murit: Ion Grămadă (1917), Anton Naum (1917), Eusebiu Camilar (1942), George Ulieru (1943).

● 28 AUGUST. S-au născut: Aszfalos István (1909), Constantin Saicia (1910), Irene Mokka (1915), Mikó Erwin (1919), Valentina Dima (1932), Marin Minciu (1944). A murit Calistrat-Hogaz (1917).

● 29 AUGUST. S-au născut: N. Dunăreanu (1881), Leon Negruzzi (1899), Al. Constant (1906), Ivan Covaci (1946). Au murit: George Mărgărit (1961), Theodor Costanina (1975).

● 30 AUGUST. S-au născut: Augustin Z.N. Pop (1910), Maria Zimniceanu (1922), Dumitru Matală (1936), Alex. Protopopescu (1942).

● 31 AUGUST. S-au născut: Ionel Gologan (1909), Andrei A. Lili (1915), Octavian Grigore Goga (1926), Dan Deșliu (1927), Radu Petrescu (1927), George Genoiu (1933).

● Rugăm tinerii scriitori, precum și deținătorii de date biografice să ne comunice elemente pentru completarea acestui Calendar.

Note la
DE DOUĂ MII DE ANI
de Mihail Sebastian

RETROSPECTIV, 1934 pare a fi un an foarte interesant pentru cultura română. Lăsând la o parte romanul lui Mihail Sebastian¹⁾ *De două mii de ani*, care constituie punctul de plecare al acestor reflecții despre cultură, istorie, lectură și relectură, 1934 aduce publicarea operelor altor trei tineri scriitori români care — și găsesc semnificativ aceasta — au emigrat în vest și și-au câștigat recunoașterea internațională după al doilea război mondial: Mircea Eliade, Eugen Ionescu (Eugène Ionesco) și E.M. Cioran.

Prolificul Mircea Eliade, cel mai bun prieten în acea vreme al lui Sebastian, a publicat până de curând (Cei doi aveau aceeași vîrstă, fiind născuți în 1907, și au fost colegi de facultate și la ziarul *Cuvîntul*, al cărui director era filosoful Nae Ionescu, pe care amîndoi îl considerau mentor și „director de conștiință”). Eliade a prezentat în 1934 nu mai puțin de cinci cărți: două romane, *Lumina ce se stinge* (scris în anteriorii doi ani), *Întoarcerea din rai* (scris în 1933 și referindu-se, printre altele, la evenimentele politice ale aceluiași an, precum ciocnirea ceferiștilor de la atelierele Grivița); *Oceanografie*, o carte de eseuri; *Alchimia Asiatică*, un scurt dar fecund studiu antropologic care conține principalele idei din ulteriorul *Forgerons et alchimistes* (Paris, 1956, tradus în engleză în 1962, *The Forge and the Crucible*); și *India* (carte bazată pe lucrările sale din India în timpul anilor de student al Universității din Calcutta, 1928—1931). În 1934, la douăzeci și șapte de ani, Eliade era, indiscutabil, liderul și teoreticianul „Tinerei Generații”, generație creată și bazată pe ascendențul tineretului față de cel în vîrstă — tineret echivalind cu fervoarea spirituală, autenticitate, creativitate, idealism, în timp ce vîrstnicii simbolizau rutina, inerta, corupția politică și meschinul materialism.

Puțin mai tîrziu, de douăzeci și cinci de ani, Eugen Ionescu — cel care avea să devină dramaturgul absurdului francez Eugène Ionesco în anii '50 și mai tîrziu va fi ales în Academia Franceză — publică în 1934 cea mai importantă carte a sa în română, cu titlul polemic *Nu*. Nu este în aparență un volum de critică literară, o răutăcioasă deconstrucție inteligentă a unora din gloriile literaturii române a timpului — incluzînd aici și vedeta în devenire, șeful „Noii Generații”, Mircea Eliade. De exemplu, *Maitreyi*, romanul lirico-erotic al lui Eliade din 1933, este obiectul unui intrigant eseu în două părți din cartea lui Ionescu: partea întâi este scrisă ca o parodie a unei recenzii laudative (incluzînd tipica parodie a parodiei ionesciană), partea a doua în stilul celei distructiv al „loviturii de bardă”. Cele două părți luate împreună încearcă

¹⁾ Mihail Sebastian este pseudonimul scriitorului româno-evreu Josef Hechter (1907—1945), care și-a început cariera literară la sfîrșitul anilor '20, cînd a devenit unul dintre colaboratorii ziarului *Cuvîntul*. În următoarele două decenii, căci a dispărut prematur într-un accident de circulație (29 mai 1945), Sebastian a publicat diferite romane și piese de teatru, ca și un număr de strălucitoare eseuri critice, multe dintre ele asupra literaturii franceze. Deasemenea, de-a lungul anilor, a ținut un jurnal intim care este — după fragmentele care au apărut între timp — în strînsă relație, prin ton, sensibilitate etică și dramatism intelectual, cu *De două mii de ani*.

²⁾ Doresc să mulțumesc profesoarei Irina Livezeanu de la Colby College, New York, care mi-a furnizat cu bunăvoință copia xerox a primei ediții din *De două mii de ani* de Sebastian. Cu o prefață de Nae Ionescu (București, Editura Națională-Ciornei, 1934). Toate referințele viitoare la romanul lui Sebastian trimit la această ediție. Prof. Livezeanu a publicat o prezentare la *De două mii de ani*, sub titlul „Fragmente dintr-o carte buclucașă” în *Cross Currents: A Yearbook of Central European Culture* (1984), pp. 297—319. Ea lucrează la ediția critică în engleză a romanului lui Sebastian pentru Ohio State University Press, seria „Gîndirea și literatura românească în traducere”.

să demonstreze caracterul esențial arbitrar și în ultimă instanță inutilitatea criticii literare. Dar dincolo de ingenioasele exerciții critice sau anti-critice, Nu este și o meditație personală asupra sensului — sau lipsei de sens — a literaturii în general, și aceasta ca un recunoscut preluu al absurdului ionescian de mai tîrziu. Cînd cartea a fost tradusă în franceză acum cîțiva ani, acest atac asupra vieții literare românești interbelice a părut a fi — cu totul neașteptat — unul indirect, subtil, paradoxal și, mai mult decît elogiul afectuos al „vieții literare” românești de dinainte de război, îndreptat îndoielnic contra timpului extremei pustietăți din ultimii ani ai comunismului din România).

Cel de-al treilea român recunoscut internațional care a publicat o semnificativă carte în 1934 este încă tînărul E.M. Cioran (născut în 1911), care a devenit, după al doilea război mondial, un autor francez de aforisme sumbre — *sylogismes de l'amertume* sau „silogisme amărăciunii”, cum sugerează unul din titlurile sale caracteristice — foarte mult admirat pentru eleganța stilului său. Actualul Cioran și-a făcut debutul în 1934 cu *Culmile disperării*, carte care a primit premiul național al tinerilor scriitori.

De două mii de ani de Mihail Sebastian a devenit, dacă nu un mare succes, cu siguranță cea mai controversată dintre cărțile membrilor acestei tinere generații publicate în 1934 și, prin substanța ei, în întreaga decadă tulbură a anilor '30. Într-adevăr, ea a fost destinată a fi o intelectuală cauze celebre, în fața ființei suprimate, întii în timpul seriei de dictaturi de dreapta sau de tip fascist — cea a Regelui Carol II (1930—1940), cea a Statului Național Legionar (1940—41) și cea a rezistentului aliat al lui Hitler în timpul celui de-al doilea război mondial, maresalul Ion Antonescu (1941—1944) — și apoi în următoarele îndelungate decenii ale stăpînirii comuniste. Interesant, a doua ediție a romanului lui Sebastian a putut să apară numai în 1945, anul în care războiul se sfîrșea și în care o scurtă și fragilă democrație preceda zidul sovietic ce avea să impună stăpînirea comunistă în România. De ce regimurile de dreapta sau fasciste erau potrivnice cărții lui Sebastian? De ce comuniștii, care i-au publicat alte opere în diferite ediții și care i-au reprezentat piesele, cenzurau această lucrare deosebită? De ce *De două mii de ani* a devenit o celebră carte uitată (celebră pentru că, în România cel puțin, toată lumea a auzit de ea și de renumita prefață a lui Nae Ionescu; uitată, pentru că nimeni n-a citit-o în realitate)?

UN SCURT rezumat la *De două mii de ani* își găsește aici locul. Romanul este scris la persoana întâi, în forma unor incursiuni nedatate într-un jurnal zilnic intim. Anonimul autor este un evreu român care relatează întîlnirile sale. În punctele cruciale ale vieții, cu antisemitismul, atitudinea pe care — indiferent dacă se manifestă la nivelul primitiv și barbar al abuzului psihic sau la nivelul „teoretic” al analizei „chestiunii evreiești” — nu poate s-o înțeleagă sau să și-o explice. Eroul pare a crede că această situație grea, care nu este în esență diferită de situația în care a trecut poporul său acum două mii de ani (de aici, titlul), poate fi explicată numai printr-o fatalitate misterioasă, stranie. Într-un dialog cu arhitectul Vieru, cu care discută în contradictoriu această creștere a „chestiunii evreiești” ca nefiind o formă a antisemitismului, ci această „chestiune evrească” fiind una într-adevăr serioasă în România, naratorul, angajatul său, observă:

„Greșala dumitale începe exact de unde încep și argumentele dumitale. A fi antisemit, este un fapt. A fi antisemit cu argumente — este însă o pierdere de vreme, o păcăleală. Căci nici antisemitismul dumitale, nici antisemitismul românesc, nu au nevoie de argumente. Să zicem că aș putea să răspund acestor argumente. Ei și? Crezi că am lămuri ceva? Gîndește-te că toate invinuirile posibile împotriva evreilor din România sunt numai fapte locale, în timp ce antisemitismul este universal și etern. Antisemiții sunt germanii, ungurii, grecii, francezii, americanii — toți, absolut toți, în cadrul lor de interese, cu metodele lor, cu temperamentul lor [...] Ei bine, dacă antisemitismul este într-adevăr un fapt atît de persistent și de general, nu este inutil să-i cauți cauzele specifice românești? [...] Aș voi doar să recunoști că esența antisemitismului nu este de ordine religioasă, nici de ordine politică, nici de ordine economică. Cred că este pur și simplu de esență metafizică. Nu te speria. Există o

³⁾ E. Ionesco, *Non*, traduit par Marie-France Ionesco (Paris; Gallimard, 1986).

ROMÂNIA A

obligatie metafizică a evreului de a fi detestat. Asta este funcția lui în lume. De ce? Nu știu. Blestemul lui, destinul lui. Dacă vrei, treaba lui”. (pp. 330—331).

Îngăduiți-mi să nu omit, în extragerea din context a acestei discuții polemice, expresia ironică de desgușt și exasperare („Nu te speria...”). Acest lucru este important pentru că asemenea ironii și ambiguități pot fi cu ușurință scăpate, ne-reflectate, nepercepute istoric din roman, dar în aceeași măsură actuale ca și pentru oricare din primii cititori.

Cronologic (incursiunile fiind nedatate, timpul episodului principal trebuind să fie dedus de lector după diferite indicii indirecte), evenimentele se petrec între 10 Decembrie 1922 și Decembrie 1933, acoperind o perioadă de 10 ani. În 1922, naratorul este student în drept la Universitatea din București și ia primele contacte cu excesele antisemitice provocate de studenții naționaliști care cereau poliției *numerus clausus*. În 1933, el este arhitect practicant (la sfatul unui legendar profesor, Ghiță Blidaru, el a studiat arhitectura în locul dreptului) și lucrează pentru firma modernistă a lui Marin Vieru, la un important proiect urban-industrial în regiunea petrolieră din Valea Prahovei. Epoca are tensiuni economice și sociale — 1933 este anul critic al Marii Depresiuni — și România trece prin repetate perioade de neliniște, xenofobie și mai ales violente antisemitice. Naratorul este șocat descoperind că, apreciindu-l profesional, colegii săi ne-evrei (Mircea Dronțu, Marin Vieru), în loc să îl accepte ca unul de-al lor, nutresc puternice sentimente antisemitice. Într-un sfîrșit, se simte respins de toți prietenii săi ne-evrei, din nici un alt motiv decît că el este evreu. Această puternică frustrare ia, în reflecțiile sale interioare, o adîncă semnificație metafizică, dar nu ajunge să ia dimensiunea polemică a acestei metafizici a suferinței (fatalismul putînd fi o armă) și netînînd seama de aceasta în sfîrșitul romanului unde apare o notă — ambigüă totuși — de generozitate și speranță.

Plecînd de la acești dezmoșteniți am putea spune că romanul lui Sebastian este în același timp o alegorie a sorții (în care situațiile „realistice” și detaliile „literale” au adesea o accepție simbolică: de exemplu, decizia protagonistului de a studia arhitectura în locul dreptului poate fi interpretată ca alegerea unei profesii „constructive” în locul celeia, probabil mai „sterile”, a legii — interpretative numai). Romanul este, de asemenea, un roman cu cheie (în care, de exemplu, Ghiță Blidaru este portretul propriului mentor al lui Sebastian, Nae Ionescu). În sfîrșit, romanul este — atît direct, în lungi pasaje reflexive, cit și indirect, prin acea dimensiune alegorică — un extraordinar de lucid eseu asupra antisemitismului văzut din perspectiva unui evreu din Europa central-estică din jurul anilor '30. Este, discutînd în contradictoriu, în primul rînd un eseu — o dramatizare sau poate mai exact, o „formă romanească” a unui eseu istorico-personal⁴⁾ — acest roman pe care este profitabil să-l citești, sau recitești, astăzi.

AICI, istoria este esența. Felul de istorie pe care cu ușurință o denumim „fundal istoric”, sau setul de date și evenimente păstrate în romanul lui Sebastian care se cer descifrate; este mai degrabă o succesiune de căutări și răspunsuri asupra problemelor istorice ridicate de text. Astfel de întrebări tipice vin de dincolo de text, dincolo de cerințele ficțiunii, dincolo de condiția literaturii — cu toate că, paradoxal, ele sînt datorate calităților literare, vioiciunii prezentării, oferind cu insistență un rol cititorului în interpretare (rolul tînărului intelectual evreu în România interbelică) — fiind mai curînd o cerință a unor chestiuni non-literare. Această sugestionare a imaginației cititorului, această căutare în istorie ca o condiție a înțelegerii (înțelegere nu atît a textului ca atare, cit a rolului pe care cititorul este invitat să-l joace) constituie o categorie de ficțiune istorică care este rar, dacă nu niciodată, discutată de criticii literari sub denumirea de „ficțiune istorică”.

În sensul obișnuit, de exemplu ficțiunea care aparține genului literar original

⁴⁾ Este important acest motto la *De două mii de ani* luat din creatorul eseuului, Montaigne: „J'ose non seulement parler de moy mais parler seulement de moy... Je ne m'aime pas si indiscretement... que je ne me puisse distinguer et considerer à quartier, comme un voysin, comme un arbre.”

în romantism (al cărui fond Walter Scott) și aceea repartizare poral exoticului „subiect istoric” nîit pentru trecutul îndepărtat, ten ficțiune istorică nu este aplicabilă garanță, romanului lui Sebastian nere, romanul istoric, deși nu p lector în urmărirea problemelor textul le aduce din exterior, trează cu informațiile de bază pentru înțelegerea problemelor parcursul întregii lecturi. Astfel, este în stare să dirijeze toate și incitările către un firesc sfîrșit Dimpotrivă, problemele genera carte ca *De două mii de ani* și triva unei deduceri imanente, din lectură.

Lectorul contemporan al roman Sebastian trebuie să se imagineze bindu-se el însuși: Să dau drept lui, descris compătimitor în cartea au fost alternativele reale ale un intelectual evreu român în 1934 erau românii antisemiți în anii și ce făceau ei? Să închid cartea stilul ei — pentru că textul apîntînsă prefață antisemită sem Nae Ionescu, alias Ghiță Blidaru i-a solicitat-o Sebastian și de ce citit-o, nu i-a refuzat-o? Sint de — pentru a nu pune decît citev întrebările pe care textul le gen mintea cititorului. Este limpede pot fi răspunsuri pe deplin mult într-o evidență interioară, sau rialul istoric conținut chiar în asemenea, se poate adăuga es într-o manieră interesantă a dîntre ficțiune și istorie, chiar servarea îl limpede este de o im crucială. Ficțiunea atentează la istoria atentează la ficțiune. Tcestea ne fac să credem că rom poate fi înțeles independent, ci un scenariu al scriitorului. Dar t un „roman pur” (și este limpede există așa ceva) *De două mii de* suppose un lector cu un anumit istoric, cu imaginație și sensibi

Am formulat mai sus problema rice cit mai natural pentru u. Întii, am sugerat că se poate e însuși cum un roman ca *De două ani*, cu prefața lui scandalosă, acceptat — în mod particular, această prefață (scrisă de modelu unuia din personajele centrale ea putînd fi atît un prim actceptării cit și o încercare de in a viitorului lector. În citeva l important de notat că însuși Se fost precaut în legătură cu acee începînd cu prefața, incluzînd negative ale criticilor vorbind în comunității evreiești, care l-au a autor că a ajuns el însuși un inst antisemitismului, acceptînd imgradanta prefață, și incluzînd și așii ca acelea ale antisemiților car lutat prefața. În cele din urmă, lui Sebastian referitor la totala gere a cărții sale poate fi a de Cum am devenit huligan, put 1935. Cum am devenit huligan respingere totală a celor intimu manului *De două mii de ani* d acceptării prefeței lui Nae Ione bastian explică modul în care noscut pe Ionescu, pe cînd lucr vîntul (un ziar care era o „red triva antisemitismului”, înainte așteptată schimbare a vederilor nescu la jumătatea lui noiemb cum i-a cerut profesorului o pre tru cartea lui înainte de 1931, el doar un scriitor începător, cum în 1934 el nu mai aștepta ivirea și cum, o dată ivită, s-a simț s-o publice, deoarece promisesse deoarece promisesse să n-o mo pentru că, în principiu, vedea drept cel mai eficient mod de r

ULTIMUL argument oferă interesant pentru a discu dintre prefață și carte. I ceput, o carte despre anti scrisă de un om deopotrivă evreu, și care a făcut atît de mul această dublă identitate cultură fruntat cu necesitatea de a ale cele două, el s-a decis să nu ale sau alta, în ciuda aparentei lo

⁵⁾ La începutul lui 1934 lucrur totuși, să se schimbe. Astfel, care începuse să publice articole bile Gărzii de fier în noiembrie fost suprimat la 1 ianuarie 1934, zile de la asasinarea primului I.G. Duca de către membrii G fier. Însuși Ionescu a fost refînz patizant al Gărzii de fier la ince 1934. Dar Sebastian întotdeauna, că Ionescu va scrie prefața la ca dacă aceasta nu s-a întîmplat în 1934.

ILOR '30

patibilității și în ciuda frământărilor interioare și a suferințelor rezultate din acest refuz. Pentru eroul fictiv-autobiografic, pentru a depăși menținerea dublei identități în situația istorică în care se găsește, sint patru alternative. [De la început să nu uităm ce se întâmpla în anii '20-'30 în Europa de est, cu complexe conflicte etnice, prejudecăți și modele discriminatorii, și în special în România, o țară în care numai recent și cu opoziția populației evree i s-au acordat drepturi electorale în conformitate cu stipulațiile Tratatului de Pace de la Versailles; și când după standardele occidentale de azi aceasta pare absolut normal — adică opțiunea unui evreu să trăiască o viață de secole într-o societate non-evree fără să-și abandoneze identitatea sa evrească — la cel timp în România era un lucru dificil, indoielnic, neplăcut și potențial dramatic]].

(1) Prima alternativă este asimilarea. Aceasta este, de fapt, deși nedecarată, cea mai mare tentativă secretă a eroului. Om modern, nestinjenit de tradițiile religioase, el face câteva gesturi conștiente în această direcție ca, de exemplu, când se decide să urmeze sfatul lui Blidaru de a studia arhitectura (o profesie „constructivă”, față de drept, și aceasta ca un simbolic scut față de stereotipul antisemit referitor la înclinația umilă către sterilitate a evreului). Într-un sens, ar fi posibil să știm cit de aproape este el de această alternativă prin lipsa credinței — decit prin opțiunea pentru una anume. Dar asimilarea devine imposibilă din două motive: primul, eroul nu s-a gândit niciodată și nici n-a dorit să-și abandoneze iudaismul, istorica solidaritate cu poporul său, incluzând sensul ireducibil al tragediei pe care îl moștenește din strămoși și care este pentru el un ultim orgoliu; al doilea, societatea în care trăiește nu vrea să-l asimileze cu desăvârșire, ceea ce-i amintește de pedepsele și umilințele pe care evreii le-au îndurat până la el.

(2) A doua alternativă este să devină un sionist și să emigreze. Această posibilitate este reprezentată în roman de prietenul naratorului, Winkler, care, în cele din urmă, emigrează în Palestina. Un intelectual modern și de aceea un sceptic, eroului îi lipsește credința și fervoarea, acea credință neștrămutată și spiritual de aventură, atât de caracteristic militanților sioniști de-a lungul anilor '20 și '30. Are o mare simpatie pentru ei și este interesat de ideile lor (este prezent, de pildă, la lecturile de la dizidentul Jabotinski), dar nu se poate simți ca niciunul dintre ei, purtător de lozinci sau revoluționist, și să ofere o soluție concretă problemei evreiești. („Omul, spune după plecarea de la Jabotinski, mă interesează, problema însă rămâne la fel de neguroasă” — p. 111). Ca un intelectual, naratorul se simte în primul rând spectator („departe de jocul vieții” — p. 104). Ca un intelectual evreu este „de două ori mai departe de jocul vieții” (ibid.). Profunda înclinație evrească, este, după el, cea a meditației solitare, nu cea a acțiunii colective, și din acest punct de vedere „mişcarea sionistă e un fapt de desăvârșire: o ridicare împotriva destinului. Un tragic efort către simplitate, către pământ, către liniște. Niște cerebrale, care vor să scape de singurătatea lor” (p. 115).

(3) A treia alternativă, opusă simetric celeia naționalist-sionistă, este marxismul internaționalist-revoluționar, sau mai precis Moscova — creatoarea comunismului (a avut loc atunci a III-a Internațională), reprezentată în roman de alt prieten al eroului, S.T. Haim. S.T. Haim îl prezintă fără ezitare pe Jabotinski drept „fascist”. Pentru el, categoric, orice lozincă sionistă este o eroare pentru că, în lumea lui, „unitatea națională evrească este o aberație. Nu cunosc evrei: cunosc muncitori și burghezi. Nu cunosc o pro-

blemă națională a Palestinei. Cunosc o problemă economică și tehnică a Siriei, a Palestinei, a Mesopotamiei, care nu e de altfel nici cu un dram mai interesantă, decit problema Cubei, a Indochinei, a Rumeliei orientale. Restul e mit, idilă, păcăleală” (pp. 112—113). Marxismul lui Haim, la fel de sincer și, după circumstanțe, la fel de eroic ca sionismul lui Winkler este din punctul de vedere al naratorului insuficient de utopic și nu destul de capabil pentru a-i face o breșă în identitatea lui culturală. Marxismul ca răspuns la antisemitism implică oblitterarea, în numele unui fals internaționalism, a dualității reale ireductibile: iudaismul și legătura cu nativa Românie. Cu toate că rămâne ideologic departe de marxism, eroul menține relații prietenești cu Haim, a cărui scripă inteligentă o admiră, deși nu-i agreează ideile. Simpatia lui pentru Haim crește când Haim ajunge, în 1933, un detinut în închisoarea Jilava, după o razie anticomunistă a poliției, în urma căreia este condamnat la doisprezece ani. Vizita naratorului la Jilava, pentru a-l vedea pe Haim, este descrisă în detaliu și, citită cu atenție, se vede că este bazată pe un jurnal zilnic al autorului identitatea reală a personajului Haim din acest roman cu chie rămâne a fi stabilită]]. În închisoare, Haim este efectiv fericit, sigur că fiecare din ei a contribuit la revoluția care va izbucni în orice moment. Naratorul comentează: „Absurda lui certitudine mă uluiește. Nu, n-am să-l iau de umeri și n-am să-l scutur, ca să se trezească. La ce bun? E mai bine să creadă și să aștepte, chiar dacă ceea ce așteaptă nu e decit o lamentabilă umbră, scornită de o fantezie care își urmărește zborul dincolo de zarea păzită cu mitraliere și puști” (p. 286).

(4) A patra alternativă este tradiționalistă — o privire înapoi încercând o resurrecție a culturii și limbii idiș, în ciuda evidentului și ireversibilului declin în lumea modernă. Această alternativă a izolaționismului cultural iudaic este reprezentat de simpaticul dar realist portretizat de Abraham Sulitzer, negustorul ambulant de cărți evreiești, ultimul apărător al ghettoului — sau al ideii de ghetto — „nu mai puțin intolerant”, cum notează naratorul, „decit Winkler apărind sionismul și nici decit S.T. Haim injurându-le pe amândouă” (p. 131). Și adaugă: „Absolutul este viciul lor comun”.

INCAPABIL să ajungă singur la o convingere, protagonistul este atras de nu mai puțin ambigua personalitate a lui Blidaru/Ionescu. Blidaru este un enorm de popular profesor de „economie politică” (specialitatea lui Ionescu în realitate era „metafizica și logica”). Filosofia lui este descrisă ca o neîndurătoare critică a valorilor moderne ca raționalismul, inteligența, individualismul și libertatea pe care le înlocuiește, cu o pasionată căutare, cu una singură, înglobând toate valorile — Viața. Marele „păcat” modern, după Blidaru, este păcatul împotriva Vieții: abstractul raționalism al lui Descartes, la care se subsumează ereziile modernității, ajunge la fundamentarea ultimă. Vom recunoaște aici ecouri din antipositivism, iraționalism, vitalism, concepții conservatoare în modelele post-nietzscheene din filosofia germană, dar și destule alte ecouri din est, de la Marele Inchizitor al lui Dostoevski și din spiritualitatea ortodoxă est-europeană (aceasta din urmă ușor perceptibilă în opera realului Ionescu). Propovăduind „reîntoarcerea la pământ”, la țară, la valorile tradiționale, Blidaru adaptează cugetul său la formula „Sint pentru viață, împotriva abstracțiunii”.

Probabil — dar aceasta nu este mai mult decit o simplă presupunere — că S.T. Haim este bazat pe Belu Silber, un marxist și membru al aceluși ilegal Partid Comunist Român, care mai tirziu, când comuniștii au venit la putere, a fost implicat în procesul de tip stalinist al lui Lucrețiu Pătrășcanu, cel mai distins intelectual marxist român, autor al mai multor cărți, din care una este accesibilă și în franceză (*Sous trois dictatures*, scrisă în timpul celui de-al doilea Război Mondial, mai precis în 1941, și publicată în românește în 1945 și în franceză în 1947). Ironie, Belu Silber ispășește mulți ani în închisorile politice comuniste și, după punerea în libertate, manuscrisul amintirilor sale este furat de Poliția Secretă sau Securitate. N-ar fi de mirare dacă acest manuscris va fi în sfârșit publicat, acum când regimul comunist s-a prăbușit în România.

MIHAIL SEBASTIAN

DESIGUR, naratorul, un om lipsit de naivitate, sensibil la cele mai fine nuanțe ale ideilor, este conștient de contradicțiile și instabilitatea lui Blidaru, dar acestea, în loc să scadă, par să amplifice farmecul profesorului. Antieuropeismul lui (Europa este o pură „ficțiune” declară el, sugerind că abia atunci când românii vor isprăvi cu această obsesie a Europei, se va termina cu starea actuală de inapoiere), nu îl împiedică să fie un perfect european în modul său de viață — el „n-a încetat un moment de a lubi spiritul acestei ficțiuni”, notează admirativ autorul jurnalului (p. 201). „Pasiunea pentru politică” a lui Blidaru este consemnată și explicată surprinzător — „nu este în nici un caz un luptător... e un leneș de geniu... Lenea lui e o lene de plantă, o lene de copac” (pp. 227—28). Profesorul nu este probabil „un gânditor”, remarcă autorul jurnalului într-o zi, el este „un mare artist”, un magician, un om care „face legi” și care te obligă să te supui „nu alt argumentelor, cit climatului și stilului lor” (p. 89). Pe scurt, este fermecător.

Aceasta conduce la realul Nae Ionescu (1890—1940), care a ajuns un guru urmat fanatic de „Noua Generație” din România de după Primul Război Mondial. Faima și influența sa nu se datorau, cum se crede, jurnalismului, ci aproape exclusiv prelegerilor lui, filosofiei vagi despre existență și salvare spirituală, amestecată cu diferite tendințe mistice, lucrurilor expuse în aparent logic-invăluitorile lui cursuri de la universitate. Socotit de admiratorii lui discipoli un Socrate român, Ionescu nu și-a publicat ideile în cărți; și când în 1936 l-a îngăduit lui Mircea Eliade să-i editeze o selecție, mai ales de jurnalistică, volumul era săracuț.⁹⁾ Ceea ce supraviețuiește din opera tipărită pare să justifice șovăiala de a o publica: El era cu siguranță un mare orator improvizator și actor), dar ca scriitor nu se distingea.

Oricum ar fi, cursurile lui atrăgeau un larg spectru de tineri, de la cei de stînga la cei de dreapta. Întepătura lui Sebastian din *Cum am devenit huligan*, că tinerilor evrei le place să meargă la Ionescu nu numai pentru toleranța lui politică și etnică de altădată ci și pentru interesul lui pentru iudaism, poate fi înțeleasă ca o aluzie la cursurile lui de istoria religiilor. Pînă în 1933 (cînd aderă la Garda de fier a lui Corneliu Zelea Codreanu), ba chiar pînă în 1934 (cînd îi apare prefața la *De două mii de ani*), Ionescu nu era considerat un antisemit, deși ideile sale, sau o parte din ele, erau reluate în destul de reprezentanții tinerii generații a extremei naționaliste (și invariabil antisemite) de dreapta.¹⁰⁾

Din păcate nu avem o bună biografie critică a lui Nae Ionescu, și cei mai mulți

îl cunosc din relatările celor mai importanți discipoli (cîțiva care s-au desprins de el, ca Sebastian, alții care l-au suportat pînă la sfîrșit, chiar dacă l-au perceput erorile, ca Mircea Eliade.¹¹⁾ Relatările lor despre Ionescu n-au fost substanțiale pînă în 1941, cînd George Călinescu în *Istoria literaturii române* se bazează în capitolul său despre Ionescu doar pe mărturiile lui Sebastian. Noi știm multe despre Garda de fier și despre

(Continuare în pagina 14)

¹⁰⁾ Pentru o imagine a poziției ideologice a lui Nae Ionescu ca editor al *Cuvîntului* înainte de 1933, vezi Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea* (București; Editura Eminescu, 1980). *Cuvîntul*, consideră Ornea, oscilează între sprijinul practic al anumitor partide politice, precum Partidul Național Țărănesc de centru-stînga (1926—1928), și o critică pronunțată a democrației parlamentare, cu argumente împrumutate de la Mussolini (p. 121). Ziarul aspira a fi o tribună a noii generații. Cum scrie Ornea: „Pînă în 1927, în *Cuvîntul*, Nae Ionescu sprijinea ceea ce s-ar putea numi revolta spirituală a tinerei generații. Lupta a fost începută cu Mircea Eliade, M. Polihroniade și va fi sprijinită de Ion Călugăru și Mihail Sebastian” (p. 291). Remarcăm pe Călugăru care, asemenea lui Sebastian, era evreu, devenind marxist în ultimii săi ani. Totuși, la mijlocul anilor '20, Ionescu aduce critici substanțiale raționalismului cartezian și capitalismului occidental (și în general mentalității protestante, care duce la capitalism, conform faimoaselor teze ale lui Max Weber) și exaltă mentalitatea ortodoxă răsăriteană pe care o consideră caracteristică țaranului român (pp. 316—317). Într-un cuvînt, Ionescu apărea ca un opoent al „europenizării forțate” și al „modernizării”, dar nu părea a fi reacționar sau rasist.

¹¹⁾ Nae Ionescu este una din figurile majore la Mircea Eliade în *Autobiography*, Vol. 1 (1907—1937) (San Francisco; Harper&Row, 1981), și Vol. 2 (1937—1960) (Chicago; The University of Chicago Press, 1988). Eliade recunoaște această devoțiune a sa pentru mentor mergînd pînă la a subscrive la „concepțiile și opiniile politice ale profesorului”, chiar dacă erau, între 1934 și 1940, cînd Ionescu moare, favorabile în întregime Gărzii de fier și naționalismului ei mistic. Pentru o analiză detaliată a relațiilor dintre Mircea Eliade și Nae Ionescu vezi Mac Linscott Ricketts, *Mircea Eliade, The Romanian Roots, 1907—1937* (Boulder, Colo.; East European Monographs, 1988). În special Vol. II, pp. 713—797. Ricketts discută de asemenea pe larg creșterea încordării în prietenia dintre Eliade și Sebastian la mijlocul anilor '30 și atrage atenția asupra publicării romanului *De două mii de ani* și a scandalului provocat de prefața lui Nae Ionescu. În două articole publicate în *Vremea* (22 iulie 1934, 5 august 1934), Eliade încearcă o împăcare între prietenia cu Sebastian și fidelitatea față de Nae Ionescu, implicîndu-se într-o lungă discuție teologică despre problema salvării la evrei, reproșîndu-i cu moderatie lui Ionescu de a nu recunoaște „libertatea de grație” (de ex. libertatea lui Dumnezeu de a lerta pe evrei), dar declarînd că prefața nu este antisemită!

⁹⁾ Pentru o istorie a evreilor în România, vezi Carol Iancu, *Les Juifs en Roumanie, 1866—1919: de l'exclusion à l'émancipation* (Aix-en-Provence; Editions de l'Université de Provence, 1978). O foarte folositoare analiză, din punct de vedere statistic-economic, a situației evreilor în România înaintea celui de-al II-lea Război Mondial și după este capitolul lui Nicolas Sylvain despre „România” din Peter Meyer s.a., *The Jews in the Soviet Satellites* (Syracuse, N.Y.; Syracuse University Press, 1953), pp. 493—556. Pentru o privire comparativă a situației evreilor din România și din celelalte țări din Europa centrală și de est în perioada cercetată vezi Bela Vago, *The Shadow of the Swastika: The Rise of Fascism and Anti-Semitism in the Danube Basin, 1936—1939* (Farnborough, U.K.; Saxon House, 1975), și Bela Vago și George L. Mosse, eds., *Jews and Non-Jews in Eastern Europe, 1918—1945* (New York; Wiley, 1974).

⁹⁾ Mircea Eliade, *Autobiography Volume I (1907—1937)*, trad. de Mac Linscott Ricketts (San Francisco; Harper&Row, 1981), pp. 309—310. „Presupunem că va avea un mare succes de piață, dar greșeam. Prima ediție în patru mii de exemplare nu se epuizase cîțiva ani mai tirziu”, scrie Eliade.

¹⁰⁾ Sebastian îl caracterizează drept „un cabotin inteligent” (p. 29), o formulă repetată de G. Călinescu în *Istoria literaturii române* (București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941), p. 887, unde scrie: „Nae Ionescu este un sofist... un cabotin superior”.

Matei Călinescu: ROMÂNIA ANILOR '30

(Urmare din pagina 13)

miscarea legionară (numele sînt interșanjabile),¹²⁾ dar o istorie completă a mișcării, bazată pe sursele din România care pînă la recenta prăbușire a comunismului erau inaccesibile, rămîne încă să fie scrisă (o întrebare este dacă mărturia istorică va fi într-adevăr deschisă și liberă de manipulare politică: aceasta depinde de un regim cu adevărat democratic care să apară după revoluția anticomunistă de la 22 decembrie 1989, un proces care poate fi lung și dificil).

Fără îndoială, schimbarea lui Ionescu într-un suportor fatis al Gărzii de fier și al antisemitismului filosofico-teologic (mai înainte, o altă schimbare neașteptată am văzut-o chiar la Sebastian citind în întregime prefata la *De două mii de ani*) nu poate să nu influențeze lectura sau relectura romanului. În concluzie, această influență — acest impact al istoriei cu lectura unei ficțiuni, această deschidere a ficțiunii către realitatea istorică avînd dureroasele ei surprize, dileme și opțiuni — constituie justificarea deciziei lui Sebastian de a publica prefata la carte. Într-un sens categoric, prezenta prefeței antisemite a lui Ionescu confirmă cazul eroului ficțional-autobiografic, adică, indiferent ce va face, el va fi în cele din urmă respins pentru evreismul său chiar și de apropiații săi prieteni neevrei. Bineînțeles, este evident că acest caz, așa cum e prezentat în roman, este incomplet, pentru că Blidaru nu se manifestă antisemitic alături de ceilalți neevrei. Cu alte cuvinte, Blidaru apare ca o posibilă excepție de la regulă, o excepție care justifică o oarecare speranță, nu conținea cit de restrînsă, din partea eroului.

În roman, cum se știe, naratorul, lucrînd la firma de arhitectură a lui Vieru, joacă rolul principal în construirea unui complex proiect urban-industrial la Uioara, pe Valea Prahovei. Explicabil, din cauza vederilor sale tradiționaliste, Blidaru critică proiectul. Totuși, el încredințează naratorului proiectarea și construirea noii sale case de pe tîrmul Lacului Snagov, lângă București. Proiectul este pentru eroul îndrăgostit de munca sa — un dar prețios de la cineva pe care îl admiră și, în plus, o manifestare a bucuriei creației și o bucurie a despărțirii creatorului de opera sa. În ultimul capitol citim: „E casa pe care am visat-o. O casă pentru soare. Cînd se face seară, umbra i se culcă pe tîrmul lacului, ca o umbră de plantă... Eram fericit că [Blidaru] nu-mi spune nimic și înțelegeam după tăcerea lui, că se recunoaște acasă. Este o bucurie să clădești și este una mai mare să te despartă de ce ai clădit” (p. 352).

Adresîndu-se direct clădirii, cu o voce melancolică dar liniștită, scriitorul încheie cartea cu următoarele cuvinte: „Iată aici ni se despart drumurile: ești ceea ce mereu am visat să fiu — un lucru simplu, curat și calm, cu o inimă egală, deschisă tuturor anotimpurilor”.

Personificarea clădirii poate fi o metaforă chiar pentru carte, după ultima privire asupra cărții oferită simbolic de Nae Ionescu, parafrazînd portretul pe care îl conține (și să nu uităm că Blidaru acceptă și el darul într-o tăcere pe care naratorul o interpretează ca o recunoaștere). Dar, punct diferit de vedere, Ionescu preferă dacă nu un simplu refuz al darului (deoarece și el a scris prefata), o explicație limpede și totală (ajungînd pînă la brutalitate) pe cînd Blidaru preferă să nu vorbească despre aceasta.

PREFATA lui Ionescu, gîndită și scrisă cu extrem de mare grijă, are o anume strategie retorică, dintr-odată schimbînd ficțiunea romanului cu esența istorică, încercînd s-o dramatizeze, în numele unei rapide condamnări a evreilor din rațiune religioasă (un punct de vedere la care a recurs și Garda de fier, prin perechea de componente ideologice antisemitism și misticism ortodoxist). Manevrarea numelui propriu în prefata ilustrează această extinsă strategie. Astfel, Ionescu accentuează „ficcionalitatea” numelui neevreesc Sebastian (un pseudonim literar), pe cînd eroului fără nume din *De două mii de ani*

și atribuie adevăratul nume evreesc al autorului, Josef Hechter. (Este echivalența unei tipice „demascări”). În același timp, Ionescu își asumă identitatea lui Blidaru, dar ca Blidaru se simte liber să contribuie direct, la persoana a doua, la demascarea lui Josef Hechter.

Să privim mai îndeaproape textul prefeței. Începe cu menționarea numelui Mihail Sebastian, „masca” onomastică a lui I. Hechter: „Mihail Sebastian s-a hotărît să dezbătă problema iudaismului.” (Să ignorăm deocamdată faptul că Sebastian nu și-a propus să dezbătă problema iudaismului, ci aceea a antisemitismului.) Ionescu se referă imediat la „demascatul” Josef Hechter, principalul personaj al romanului: „Și [Sebastian] o face pe un caz concret. El alege un moment oarecum istoric, cam cei zece ani ultimi ai frămîntărilor noastre politice, și încearcă a stabili în acest cadru viața de nădejdi, de luptă și de suferință a unui evreu neprevenit... Josef Hechter. Josef Hechter se chinulește. Dar pentru că Mihail Sebastian vrea... să înțeleagă de ce se chinulește... Josef Hechter trăiește lucid, adică dedublat, drama aceasta a iudaismului... Eroul nostru sfîrșește prin a adopta, metodic, atitudinea statică a lui Ghiță Blidaru, care, intrucît e orientat, poate fi însușită și de evrei (cel puțin de evreul mistic), dar nu e mai puțin străin evreului de azi care, înclăștat în lupta cu problematica rasei lui, vrea să fie un luptător. Rezultatul? Josef Hechter nu izbuteste să explice nimic” (pp. V—VI).

Spre deosebire de Josef Hechter, Nae Ionescu își bazează interpretarea pe vesnica suferință a evreilor. El crede că poate demonstra că „luda va agoniza pînă la sfîrșitul lumii” (sublinieri din prefata). Este momentul ca Ionescu să-și îndrepte pașii către imaginarul Blidaru, într-o formulare precisă: „Să îngăduie Mihail Sebastian lui Ghiță Blidaru să spună aici [adică în prefata] ceea ce nu a spus lui Josef Hechter” (p. VI). Nu trebuie să urmărim îndeaproape complicațiile, răsucit și în ultimă instanță illogic argument al lui Ionescu/Blidaru dezvoltat pe 25 pagini de text. Este suficient să notăm că acesta este o variantă a vechii teme teologice a evreului pedepsit pentru că a refuzat să-l recunoască pe Iisus drept Messia, renunțînd astfel la posibilitatea mîntuirii. Prefata se încheie cu adresarea lui Ionescu/„eu” către Josef Hechter pe un ton melodramatic (sau mai curînd crud și sinistru): „Eu însă nu pot face nimica pentru tine. Pentru că știu că Messia acela nu va veni. Messia a venit, Josef Hechter, — și tu nu l-ai cunoscut. Atîta ți se cerea în schimb tuturor bunătăților pe care Dumnezeu le-ai avut pentru tine: să veghezi. Și nu ai vegheat. Sau nu ai văzut — pentru că orgoliul ți-a pus solzi pe ochi... Josef Hechter, tu nu simți că te cuprinde frigul și întinericul?” (p. XXXII).

1933—34 este o perioadă haotică, brutală și alienată nu numai în România — este totodată perioada cînd Hitler vine la putere în Germania și începe intensele pregătiri pentru războiul care va și veni peste doar cîcî ani. Nae Ionescu se referă în prefata într-un mod ingenios la Germania lui Hitler, și anume preînzînd mereu, pentru că evreii nu-l au, un ferment revoluționar. De exemplu, el spune: „Singura țară revoluționară în Eu-

ropa e azi Germania... iar Germania de azi e antisemită. Nu e adevărat, deci, că evreii sunt întotdeauna și peste tot un ferment revoluționar” (pp. XIX—XX). Logica acestui argument ne amintește de raționamentul Logicianului (toate pisicile sînt muritoare, Socrate e muritor, deci Socrate este o pisică) din piesa lui Eugene Ionesco *Rinocerii*, și trebuie să ni-l reamintim nu numai pentru că este inspirat de situația României la mijlocul anilor '30, ci pentru că, prin metafora centrală a piesei, oferă un model propriu de înțelegere a acestei situații.

REÎNTORCÎNDU-NE acum la *De două mii de ani* de Sebastian, unul din personajele neevree ale romanului, Ștefan D. Pârlea, care apare în ultima parte, adică în secțiunea care corespunde anilor 1932—33, merită o menționare specială. Pârlea (al cărui nume în românește sugerează ardere, flăcări, incendiu) reprezintă susceptibilitățile nihilist-apocaliptice ale tinerei generații de intelectuali români. El este un filosof (dar nu discipolul lui Blidaru), un gînditor „prea liric” (p. 214), un teoretician al disperării și autorul unui caracteristic eseu intitulat „Invocație pentru o cit mai urgentă năvălire a barbarilor” (publicat în *Gîndirea*, o revistă care asocia programul antioccidental cu renasterea spirituală prin ortodoxismul răsăritean). Pârlea nu este, cu toate acestea, în favoarea vreunei renasteri religioase, creștină sau non-creștină. Naratorul, abandonîndu-și pentru o clipă poziția sa sceptică și susceptibilă, moderată inteligentă, simte o puternică atracție pentru acest soi de fanatic fără cauză, în care găsește „o adversitate la care tin ca la o prietenie” (p. 214). După o seară de discuții la Costaridi („despre neliniște, nevroză modernă, Gide, generația războiului”, Berdiaeff”), el notează că Pârlea este „singurul pentru care vorbele acestea vagi — criză, neliniște, autenticitate — au un înfeles viu” (p. 214).¹³⁾ Se consemnează că Pârlea este bun prieten cu marxistul S. T. Haim. Ceea ce stă la baza prieteniei lor este aceeași fervoare revoluționară, desi revoluționarismul lui Pârlea este total nihilist și, mai mult, anti-ideologic. Foarte inteligent, se exorimă cu dispreț față de antisemitism („-jos iudani!” e o dobitocie”, îl spune el naratorului — p. 219), dar, în furia lui față de vechea ordine, nu se opune antisemitismului dacă acesta face parte din marea explozie revoluționară. „Lucrul cel mai important”, spune el, „este să poți zgu-

dui ceva în țară. Începe cu ovreii — dacă altfel nu se poate — dar sfîrșește sus într-un incendiu general, într-un cutremur care să nu cruțe nimic” (pp. 219—220). Mai tirziu, în timpul crizei din 1933, naratorul notează următorul dialog cu Pârlea: „Pentru noi nu există decît o singură întrebare: pleznește statul ăsta ori nu pleznește?”

— Nu te știam comunist.
— Și nici nu sînt. Ce e aia? comunist, reacționar, stînga, dreapta... Superstiții... Există doar o lume veche și una nouă. Atît. O lume care crapă și una care se naște... Noi umblăm cu toții prin noapte, de-avalma, unul cade, altul nu, fiecare după cum-i scris. Cînd s-o face zi, o să ne numărăm” (p. 288).

Mi se pare că acest portret al lui Ștefan D. Pârlea se referă, în parte, la tînrul E. M. Cioran, care a gravitat în jurul cercului „Criterion” în 1932—33 (el însuși abia intrase în al treilea deceniu) și a publicat prima sa carte, *Pe culmile disperării*, în 1934 (interesant, Sebastian recenzează critic această carte, indicînd artificialele retorice ale pesimismului fundamental al lui Cioran și un anume teatralism predominant în filosofia sa sumbră).¹⁴⁾

Desigur, modul istoric al lecturii/relecturii pe care l-am propus pentru *De două mii de ani* — și într-o oarecare măsură l-am demonstrat în aceste pagini nu este singurul posibil: dar am vrut să sugerez că este inițial, adică este impus de categoria ficțiunii istorice pe care o reprezintă această carte. Prin lectura/relectura istorică, așa cum am demonstrat pe larg, nu mă gîndesc la o mediere, la un demers între metodologie și perspectivă: doar la un mod de cercetare, o încercare de a înțelege ceea ce textul însuși încearcă să înțeleagă. O singură întrebare principală îmi mai pun: de ce *De două mii de ani* a fost publicată cu prefata lui Nae Ionescu? Pentru că, am încercat să răspund, prefata — neașteptată, paradoxală și foarte amară — confirmă cazul creat de narator: acela că în România, în anii '20, și încă mai mult în anii '30, evreii erau într-o situație fără șansă: era imposibil pentru oricine tindea spre asimilare să ducă o viață normală, liberă atît de propria îndoială cît și de discriminare sau persecuții. Ceea ce arată prefata este adevăratul proces al transformării cuiva care ține să nu pară a fi antisemit într-unul mărturisit, chiar barbar (fie și numai „teologic”) antisemit. Acest proces al transformării, această metamorfoză este atît de izbitoare încît trebuie înțeleasă. Cum a fost posibilă?

AM MENTIONAT deja numele lui Eugene Ionesco, o dată la începutul acestor pagini, ca pe unul din tinerii autori care au publicat o carte semnificativă în 1934, a doua oară ca pe creatorul personajului numit Logicianul din piesa *Rinocerii* (1960). Interesant, *Rinocerii*, o parabolă antitotalitaristă în jurul straniei epidemii de „rinocerită” sau înregimentare ideologică, ne întoarce tot la anii '30. După cum își aducea aminte Ionesco într-un interviu publicat în 1970: „În piesă, am vrut să denunț istoria unei contagiuni ideologice. Am trăit-o, prima oară, în România, unde intelectualitatea devenea puțin cîte puțin nazistă, antisemită, «Garda de fier». Intelectualitatea, la acel timp, devenea extremă dreaptă, acum ea este la extrema stîngă... Profesori universitari, studenți, intelectuali se preschimbau în nazisti, legionari, și alte alea. Cu siguranță, la început ei nu erau nazisti. Noi eram vreo cincisprezece oameni care ne-am frămîntat împreună discutînd, încercînd să găsim argumente care să li se opună. Și nu era ușor... Din cînd în cînd, unul din prietenii noștri spunea «Eu nu sînt de acord cu ei, sînt sigur, dar în anumite puncte... trebuie să admit, de exemplu, evreii...» etc. Și acesta era un simptom. Peste trei săptămîni, acest om devenise un nazist. Era prins în mecanism, accepta orice, devenise un rinocer. Spre sfîrșit, rămăsesem doar trei sau patru care rezistasem.”¹⁵⁾

Grotesca metaforă a „rinoceritei” ne înfîntrează cu un neașteptat, straniu, oportun model pentru înțelegerea atmosferei intelectuale și politice din ce în ce mai isterice din România anilor '30 (și, de fapt, din toată Europa centrală și estică). Am discutat prefata la *De două mii de ani* ca unul din primele cazuri mai importante de „rinocerizare” printre intelectuali români ai timpului, servindu-ne de un regretabil, dar hipnotizant exemplu pentru mulți din tinerii scriitori, jurnaliști, gînditori, profesori și artiști care, după 1933, dar mai ales după 1934, s-au alăturat în turmă Gărzii de fier.

Textul a fost scris în limba engleză în martie 1990. Traducere de

Mihai Minculescu

14) Vezi M. Sebastian, *Opere alese*, ed. de V. Măndra (București; Editura pentru Literatură, 1962). Pentru raportul gîndirii tînrului Cioran cu problema antisemitismului, vezi cartea sa, publicată citiva ani mai tirziu, *Schimbarul la față a României* (București; Vremea, 1937), în special pp. 127—148. Mai tirziu, Cioran și-a renunțat această carte.

15) Eugene Ionesco, *Antidotes* (Paris; Gallimard, 1977), pp. 94—96.

¹²⁾ Și acum cel mai bun studiu despre Garda de fier în engleză este eseuul despre „România” de Eugen Weber în *The European Right* editat de Hans Rogger și Eugen Weber (Berkeley; University of California Press 1965, 1966). Mai extins, dar neinspirînd cîteodată încredere și pîrtinitor este studiul lui Nicholas Nagy-Talavera, *The Green Shirts and Others: A History of Fascism in Hungary and Romania* (Stanford, Calif.; Stanford University Press, 1970). O bună investigație în istoria socio-politică a mișcării gardiste face Armin Heinen, *Die Legion „Erzengel Michael” in Rumänien: Soziale Bewegung und politische Organisation* (Munich; Oldenbourg Verlag, 1986). Ceea ce lipsește este un studiu despre Garda de fier și intelectualitatea română. Pentru aprecierea elementelor religioase ale ortodoxiei răsăritene în doctrina și practica legionară, incluzînd aici și antisemitismul, vezi capitolul despre „România” de Z. Barbu în S. J. Woolf, *European Fascism* (New York; Radom House, 1968) și Alexander F. C. Webster, *The Romanian Legionary Movement: On Christian Assessment of Anti-Semitism* (University of Pittsburgh, 1986).

UN TÎNĂR PROZATOR:

Nicolae Tăranu

COMOARA

SE oprește gîfîind. De sub podul din față iese o mîgîldeală.

— Măă! — înțepenindu-se pe picioare, scutură din cap. „Dacă este... Doamne ferește!”

— Care ești? — zise cu grabă, răstit.

— Eu, bre!

— Șefchet?!

— El, bre! — răspunse turcul apropiindu-se.

— M-ai speriat! Ce cauți pe-aiți în toată nopții?

— Bre, n-am unde dormi, bre... M-am cuibărit sub pod și te-am auzit lălăind.

Venise aproape și abia îi ajunge la umăr lui Florea, care îi și prinde de ceafă zgîlțindu-l.

— Bea, păgînule! Crucea voastră...

— Bre, bre! Nu juca cu asta! — sare turcul.

— Bagă-n tine! — și Florea îi duce ulciorul cu vin la gură.

Șefchet se ferește anevoie, la vasul, gîlgiie de citeva ori, scuipă apoi.

— Ce-nvîrtești pe-aiți? „Asta e unul din ăia ce umblă de colo-colo”. Mai trage un gît și-l imboldește iară, simțind cum i se urcă călduri de la rărunchi.

„În Almalu nu mai sînt turci, dar numele satului a rămas, vin din ăia, chirpicarii, sau cite un venetic, așa...”

— Turcule, am auzit că faci pe-al dracu’!

— Bre, matale urit vorbește! Ce trebuie la mine? Nu făcut nimic...

— Iote-l! — și-l croiește lute cu ciomagul peste șale, să simtă.

— Bre, Florea! Astimpără! Matale nebun ești?

— Mă, nu te supăra. Am vrut să văd dacă sări la bătaie. Bea! „Îl omor...”, îl omor, auzi al dracu’ turc, să taie un român!

Șefchet apucă ulciorul și ridicîndu-l să bea zărește luciul afurist din privirea lui Florea. „Asta e nebun, vrea să mă omore!”

— Bre, Florică, mi-a trecut. Matale lasă glumă de-asta! — șoptește tremurat, de parcă ar fi stat pe mărăcini. Florea Savu ia ulciorul și înainte de a-l duce la gură, zice:

— Tot îți dau o bătaie. Îți pun pielea pe ciomag, turcule! — și prinde hulpav tăpina ulciorului. Ceva de foc îi străpunge beregata. Șefchet frecă de citeva ori cuțitul în ea. Hocrăie, scapă ulciorul și cade peste cioburi. Turcul fuge în drumul mare al satului, murmurînd năuc în beznă:

— Ce prost! Ce prost! — și se repede în umbra întunecată a circiului lui Dulgheru, ce se bănuiește la cițiva pași. O ocolește de două ori, urcă într-un agud din spatele casei și de aici, prin cucumea, pătrunde în pod, apoi se lasă în sală. În tețghea — cițiva bani. Nemulțumit, scoțosește prin rafturi, mușcă din niste cîrnatî afumați, bea un rest de vin dintr-o ulciică, mai bijbiie fără rost și, după ce ridică chepengul greu, coboară în pivnița cu butoaie de toate mărimile. Aprinde un opaiț și începe să caute pe sub butoaie, pe polite și să ciocănească zidurile. Ajunge în fundul pivniței, întrezărește în zid o spărtură prin care băiatul de prăvălie aruncă gunoii. Apropie opaițul, însă gaura rămîne neagră. Găsește un tirnăcop cu care lărgeste spărtura și se viră prin ea. Mergea lesne în picioare; pe o porțiune humba este căptușită cu cărămizi răzuite de vreme. Miros lute, îndelung dospit. În citeva locuri boturi din piatră gîtuite humba și-atunci merge de-a busulea, îngrijorat de lungimea drumului.

„Allah! Allah! Unde mă porți? Nu cumva este o ascunzătoare veche, uitată acum? Ghiaurii își ascundeau muierile, copiii și lucrurile de preț cînd veneau mahomedanii de la Dîrsta. Asta e noroc și de se adevărește, Șefchet, după ce scapi, te oprești taman la Stambul...”

Cotonul urcă neobservat, o cotește la stînga și se lasă în jos, strîmtorîndu-se. Își iuțește pașii și ajunge într-un fel de căsoaie subpămînteană în care joacă umbre părelnice. Pe jos dibuie cițiva bănuți scilipitori, pe care-i culege chircindu-se, iscodind totodată marginile lumii ce-o poartă. Găsește pe lavetele de pămînt ulcioare, oale și ceanace, toate goale, și în criptele peretelui — opaițe arse, săbii și pistoale încrustate de rugină, securi și furci boante. În cînj mică — podoabe și doi bani mari din aur. Înspre dreapta grotiei nimereste peste o sumedenie de oase și de hirci albe. „Bree, ce-o fi cu astea? Cine le-a adus moarte?”

Îl cuprinde căldura și un tremurici prin picioare. În fundul grotiei se bănuie cîinci vase mari din pămînt, cit butoaiele de o sută de vedre, dintre care unul răsturnat. Șefchet se oprește. Apoi face cițiva pași, ridică opaițul ce abia mai pîpile și-l caută cuțitul, simțind cum i se încrețește pielea. Din vasul căzut izvorăște un sîsîit netulburat. O umbră neclară se ițește ri-

dicîndu-se cit un stat de om și pe Șefchet îl scaldă apele. Opaițul este pe sfîrșite. Încearcă să se miște. Umbra se înalță mai mult, sîsiitul crește și dihania, cu capul cit al unei oi, își joacă limbile pe picioarele goale ale nenorocitului, pe care se scurge pisatul cald.

În ultima zvicnire a opaițului, șarpele se ridică la înălțimea omului, rămîne o clipă astfel, sfiit de stîclicirea nefirească a ochilor, își coboară încet capul de balaur și începe să încolăcească trupul teapăn, învăluit de întuneric și de taina pămîntului.

BALAUROL

CARVUNSCA se mărginește către apus și miazănoapte cu Dunaris, la sud cu nenumărate bălți împărțiate între dealuri coltoase, iar la miazăzi cu Marea Apă Albastră. Ținutul adăpostește vinat cu pene ori cu blănuri frumoase în număr neînchipuit de mare, cai și coloni sălbatici din a căror piei războinicii făuresc scuturi, nenumărați șerpi ale căror piei împodobesc minerele armelor. Se zice că ținutul dosește o multime de comori prin multimea-l de peșteri.

Pe Insula Albă se află cel mai mare templu închinat Soarelui, ridicat de strămoșii noștri, pelagii, iar în inima ținutului, într-o peșteră păzită de un grifon, se află comorile hyperboreenilor. Prin codrii nesfîrșiți sălășluiesc vestitele amazoane puse vesnic pe pradă și război. Chiar de-și sacrifică viața, mulți bărbați se lasă prinși pentru a petrece cu ele. Sint frumoase, neobosite și pricepute în dragoste, preotese de nețăgăduit ale zeiței Bendis cea adorată cu vieți omenesti, zeița Lunii și a vinătorii, căreia noi îi sacrificăm animale cînd pornim la vînătoare. Noi, cei din partea de jos a ținutului îl adorăm pe Gebeleizis ori Soarele.

Sint plecat în căutarea nesăbuitului Hom, fugit de citeva zile către mare. Părintii și bătrînii Sfatului din așezarea noastră de la Apele Dulci m-au trimis să-l aduc înapoi. Eu, nesătul de hoinăreală și tinjitor după lumină, eu care mă duceam pe dealuri și pindeam din limpezirii ivirea zeului suprem al cerului ori pogorirea sa în apele de foc ale lacurilor cînd linistea era de necuprins și în lucruri se ascundea cu patimă încremenirea, am primit bucurios și mîndru. Am luat arcul, tolba cu săgeți, pumnalul îngust și sulita cu virful în trei muchii, pe care tata o are de la tatăl tatălui tatălui-mare, și care cu vremea se face mai lucioasă. Arin, cel mai lute armăsar la sărbătorile de iarnă, mă poartă iute prin locuri necunoscute. Semn de recunoaștere este trupul de balaur cu cap de lup, încrustat în catarama de aur a centurii, însemn știut, pentru care alte neamuri ne spun lupi. Asta fiindcă cei de dincolo de Onaris și din munții Carpi au zeu căpetenie pe Zalmo. Noi ținem de Gebeleizis, dătătorul de viață și de lumină, tuturor. Pe totme avem încrustat Soarele, zeul tunător și stăpînul cerului; trupul balaurului de pe steag înseamnă foc, lumină, iar capul de lup — putere, vitejie. Obiceli și însemne păstrate prin vremuri de la străbunii noștri.

Noi i-am ridicat zeului Gebeleizis neasemuitul templu din Insula Albă sau Insula Șerpilor, cum i se mai spune. Oamenii îl tem și-l judecă în ascuns, fiindcă, demult, zeul a vrut-o de soție pe zeița Bendis luminată, sora sa. A rămas pentru totdeauna Tunătorul, Stăpînul Cerului, nemuritorul cu telegari și car de foc, zeu al luptei, vietînd în cer.

Zalmoxis este zeul gospodar, i-a învățat pe oameni să lucreze pămîntul, să cultive via, dar stă ascuns și se arată numai Marelui Preot o dată la patru ani. Mulți spun că zeul este Faur, Meșterul Pămîntului, ascuns într-o peșteră, pe care nimeni nu o mai știe, unde lucrează unelte și arme fără pereche. Sulita mea de el este făurită. Gebeleizis stăpînește vîzduhul. Zalmoxis stăpînește Pămîntul și amîndoi sint zeii aceluiași neam, vestitul neam al pelagilor, fiecare dintre ei primîndu-se sacrificiile pentru merite și datorii diferite.

Înainte de plecare am ars pe altare carne și am depus miere și vin, iar lui Gebeleizis i-am lăsat trei săgeți cu virfurile din aur, rugîndu-l:

— Tunătorule! Necuprinsule! Slăvite în veci, Curatule și Puternicule... prin săgețile trimise înapoiază-mi o fărimă din puterea ta cu care să izbăvesc ce am pornit. Slavă! Slavă! Slavă! Stăpîne!

Cald, Ziua pare nesfîrșită. Noaptea se albăstrește ninsă de stele și în întuneric mă cuibăresc prin scorburi ori pe lingă trunchiuri groase, prăvălite. Ținutul prin părțile astea are dealuri înalte ce prilejuiesc vederii zări desluse sau coborîte pe ape ascunse. Prin pășurile galbene

cerbi falnici îmi tulbură neclintirea. Am ajuns la mare și mintea mea nu izbuteste să înțeleagă, de unde atîta apă și de ce în zare se împreună cu cerul.

Cei din partea locului mă îndrumă către miazănoapte, spunîndu-mi că Hom a pornit-o într-acolo, dus de o femeie ne-maivăzută de frumoasă. Pe aici se închină unei zeițe Șarpe ce-și are sălașul chiar în Insula Albă. Mai spun că zeița este partea femeiască a Soarelui și că, întru-chipată în femeie frumoasă, plină de farmec, momește flăcăi cu al căror singe se hrănesc.

Această zeiță se poartă astfel de cînd Bendis nu l-a vrut soț pe Soare. Amazoanele, dorind să-și răzbune stăpîna, au pornit pe insulă, hotărîte să dărîme templul.

Soarele mîniat i-a dăruit sumedenii de șerpi și de balauri cu care le-a întimplinat pe războinice, stîrnind un război înfrîcător în care au pierit nenumărate frumoase și vestite trăgătoare cu arcul. De atunci aprigele femei urăsc de moarte șerpii și-iucid ori, prin farmece și vrăji, îi stăpînesc.

Vestile acestea mă tulburaseră nespun, gîndindu-mă la zeița Șarpe. Nu cumva Hom este prada ei?

Trec grăbit prin așezări și cu cît mă îndrept către miazănoapte, cu atît teama oamenilor de zeiță crește, fapt ce mă înfurie și pentru care, într-o adunare unde am fost bine primit, am izbucnit agîtîndu-mi sulita:

— Purtătorul acestei sulite este de neînfrînt. Dacă am s-o întîlnesc pe cruda zeiță, o voi înfrunta! Nu mă tem! — am încheiat aprig.

Oamenii au amuțit. Preotul, după o tăcere înspăimîntătoare, păsește către mine și mă impunge cu toiașul, zicînd:

— Zeița te blesteamă prin mine, trufășule! Să nu-ți vezi fratele pînă nu o întîlnești... pleacă!

Nu mai pot da înapoi. Incalec, mă închin plecîndu-mi fruntea și îndemn calul înspre lăsearea așezării.

În locul unde se aduc ofrande Soarelui înainte de a porni pe mare la templu este un altar pe care pelerinii sacrifică animale cu blănuri albe. Preotii slujitori îmi spun să mă las păgubaș. Cu adevărat fratele meu a fost luat de zeiță iar pe mine nimeni nu mă va duce pe insulă în ciuda podoabelor ce le ofer. Stăruî zadarnic.

Cel mai bătrîn preot mă sfătulește:

— Fii înțelept și înapoiază-te! Zeița este răzpunătoare.

Întrîstat și nedumerit, privesc deasupra apelor de culoarea ierbii mătăsoase ale mării: ici, colo se zăresc pînă hăt departe capetele boante ale picioarelor podului pe care Gebeleizis l-a ridicat pentru sora sa, Bendis.

Cu sufletul plin de amărăciune fac cale întoarsă, mai grăbit decît venisem.

Este aproape miezul verii. Căldura-i de neîndurat.

Sosirea mea aduce o fărimă de bucurie celor din așezarea noastră, chiar de nu-l adusesem pe Hom. Îmi povestesc peripețiile pînă ce Luna ajunge în crucea nopții. Marele Preot încheie cu glas tremurat, năucindu-mă citeva clipe:

— Fiule! Necaz fără pomină a căzut asupra noastră. Nu știu ce să credem. Cițiva războinici au și pierit înghîtiți de balaurul fără seamăn. Nimeni nu se mai încumetă să-l atace. Ai sulita cu care nimeni nu a fost înfrînt. Ucide-l și vei fi căpetenie...

Zeița Șarpe! Nimeni altcineva, blestemul s-a împlinit! Ea este, fără tăgadă...

— Primesc! — răspund fără nici un pic de îndoială.

A doua zi îl îngrijese pe Arin, îmi ascut sulita și mă ospătez numai cu carne pe jumătate friptă și cu miere.

Țărîna frige. Pretutîndeni filiiie vîzduhul incins.

Sint doar cu Arin printre crîngurile din vilceaua izvoarelor și soarele mă năucește. Trupul îmi este încordat aidoma unui arc. Calul fornăie bătînd pasul pe loc. Privesc înfiorat. Dihania se găsește la o azvîrlitură de băț. Trupul are peste trei lungimi de cal, creasta-i din tept tari, solzii cornosi, botul larg cu dinti deși și ascuțiți, gheare puternice, cubare. Ochii mari, nemîscați sint de un roșu tulbure. Pîdește răbdător, în vreme ce Arin nechează înfricosat înălțîndu-se pe picioare. Încerc să înfig sulita între coastele dihaniei, dar nu pătrunde. Soarele revărsă va-

luri de căldură. Arin sovăie, în jur totul joacă. Ca prin ceață întrezăresc oamenii ascunși prin crînguri și în această clipă sint azvîrlit în țărîna fierbinte învîrtoasă de balele dihaniei... Arin galopează pe coasta văii... Zeița balaur se năpustește înfiorătoare și abia izbutesc să mă ridic. Sulita, faimoasa mea sulită, îi pătrunde pe gîtlej, valul gros de singe mă improașcă și un răcnet nelumesc răscolește locurile. Toate se invîrt, simt că amesc. O, zei! O... nuuu! Sulita este înfîptă în gîtlejul... fratelui meu. Încerc s-o trag, dar deja Hom mă privește cu ochi sticloși. Oamenii chiuiesc pe-a-proape, și trupul fratelui meu zace nemîscat în țărîna îmbuibată de singe. Neputincios, pornesc către pădure, în timp ce în așezare se pornesc un ospăt...

O, Gebeleizis! Cu ce-am greșit? Ofrandele nu te-au mulțumit? Ce fac? Încotro apuc? Mă zgîrii pe față și pe piept, mușc coaja copacilor rîndîndu-mi buzele, mă izbesc cu capul de pămînt și mestec iarbă, urhu și plîng în hohote. În vilcea hoitul fratelui meu stă neclintit. Soarele dă să apună. Grijiuliu, trag sulita și jur să merg pe Insula Șerpilor, s-o înfrunt pe zeiță, apoi mă culc lingă trupul lipsit de viață, hotărît a doua zi să-l ard într-ascuns.

A căzut rouă, un cuc cîntă pe-o costișă, cițiva porumbel sălbatici ciugulesc prin praf nu departe de mine, este zăpușeală, desi soarele abia a pures la drum.

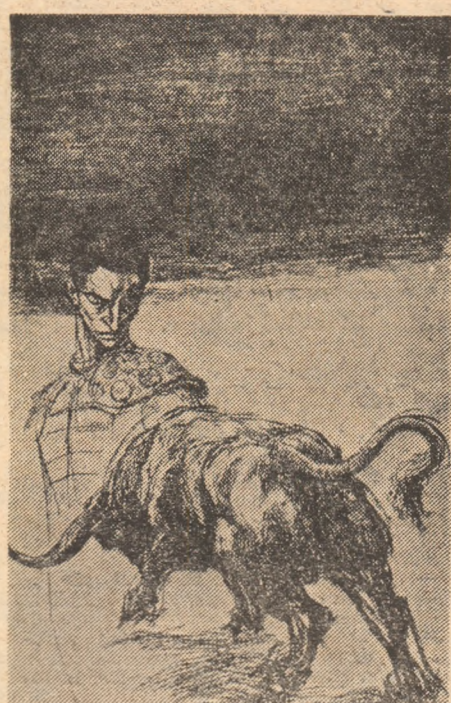
Trupul fratelui meu a dispărut! Nu se vede nici un fel de urmă! Neliniștit, pornesc către așezare. Merg greu, parcă m-aș tîrî și cînd ajung la poduțel dinspre răsărit al santului cu apă, femeia care tocmai vroia să lasă scoate un tipăt de moarte și aleargă printre bordeie, strîgînd îngrozită:

— Balaurul! A înviat balaurul! Balauruuul...

Abia acum pricep de ce sint greoi. Am coadă solzoasă, gheare mari, și cred că și gură înfricoșătoare. Vreau să strig, să vorbesc, însă suieratul meu îi înspăimîntă pe bărbații iviți pe valul de pămînt.

Lăcrîmînd, mă întorc dornic să dispar pentru totdeauna, purtînd cu mine o taină pe care, dintre cei de față, nu poate s-o deslușească nici unul vredodată.

PLASTICĂ

Marcel Chirnoagă la Dalles

○ metaforă a libertății

LERARHIILE în artă sînt deseori orgolioase și de altminteri, fluctuante. Ceea ce e cert e că gravura cu așezarea ei particulară în scara artelor, cu conținutul ei din fărîmă de creații care i-a fost hărăzită, și-a cîștigat autonomia și își afirmă originalitatea și în acest veac.

Secolul nostru asistă, în fine, la emanciparea grafică în toate variantele sale fundamentale.

În universul graficii și al gravurii românești contemporane, Marcel Chirnoagă ocupă deja un loc aparte și nu puțin însemnat.

Ampla sa expoziție de la sălile „Dalles” — și care la prima vedere ar putea părea o retrospectivă, dar care totuși nu reprezintă decît rodul muncii sale din ultimii 7 ani, este o îmbatabilă dovadă în acest sens.

Care este cauza fascinației pe care o are creația lui Marcel Chirnoagă? Cel mai interesant aspect nu este totuși avantajul de ordin literar. Ce spun ochii noștri? Ei văd idei, o inteligență spontană, dorul fabulației, al circulației ritmurilor, forme acumulate.

În grafica sa totul este liber și totul interzis, totul deschis și totul închisat, existența însăși și întregul univers fiind repuse în discuție odată cu fiecare lucrare a sa. Marcel Chirnoagă obligă imaginile să vorbească în locul său, dislocînd concretul, așa cum îl cunoaștem grație experienței noastre empirice, regrupîndu-l într-o zonă în care îi solicită o nouă, inedită, insidiosă simbolică; capacitatea sa de abstractizare a realului prin epurarea acumulărilor date ale sale fac ca micul „bost” al creațiilor sale să devină o colecție de sugestii cu totul aparte.

Am avut deseori prilejul să-l văd pe artist lucrîndu-se cu metalul, cu piatra, cu lemnul, alungînd neliniștit printre acestea. L-am văzut în mijlocul furtunii, în plină activitate, scuturîndu-și nervos capul, ca acela care se încordează în fața obstacolului pe care se pregătește să-l treacă, prezent cu ochii și cu mințile, atingînd pe lucrul sau cele văzute și pe cele ce urmează să le arate, atras ca de un magnet de lucrul său.

Operele lui Marcel Chirnoagă, fie gra-

vuri, desene sau sculturi, pot fi considerate adevărate acte de noblete. Găsim în acestea, adeseori, o melancolică întoarcere asupra existenței umane. Privirea artistului oriunde ar aluneca stabilește o serie neîntreruptă de metafore, încercînd în același timp să-și găsească calitatea caracteristică, lungimea sa de undă, deci ceea ce îi aparține în chip absolut. E generos și cinic, optimist și deznădăduit, vesel și trist, dar de cele mai multe ori bun. Creațiile sale devin conturarea unei idei, încorporarea unei mișcări, fixarea unui gând.

Marcel Chirnoagă modelează cu finețe orientală o lume în alb negru care, programată a fi recunoscută ca realitate diurnă, își mărturisește speranța de a deveni cîndva feerie, căci miracolul este oricînd aproape de viața comună, îi simți prezența chiar în clipa cea mai banală, mai indiferentă.

Spațiul din lucrările sale tinde să devină mitologic și într-un asemenea cadru se poate întîmpla orice aventură, orice metamorfoză. Golul din acest spațiu îl poartă popula cum vrei sau la fel de bine îl poți păstra așa cum se prezintă, fără limite, teren disponibil pentru un zbor viitor.

Formele lui Marcel Chirnoagă se întrepătrund, linia începută nu este niciodată oprită în fața vreunui obstacol, nimic nu-i rezistă. Materia e absentă uneori și doar contururile participă la jocul vieții.

Peisajele sale sînt decorative, organizate în funcție de un centru luminos, marcînd sentimentul final de libertate. Linile sale sînt nervoase, alunecînd în toate sensurile, ritmate ca o poezie de mare expresivitate.

În timp ce pentru toți pictorii axa transversală a naturii se situează la nivelul ochilor, cu diferența că, pentru clasici, accentul e pus pe primele planuri, pentru romantici pe linia orizontului, în timp ce aceeași axă trece pentru supracrealiști sub nivelul ochilor în profunzime, la Marcel Chirnoagă ea trece mult deasupra, ceea ce produce senzația puternică de fantastic.

În lucrările sale totul devine posibil, realitatea fluidă permite, chiar impune metamorfozele cele mai uimitoare și u-

neori bizare alunecări în absurd.

Una din trăsăturile esențiale ale artei sale este tensiunea, o tensiune frenetică, pornită spre depășirea frontierelor în toate domeniile. Toate porțile trebuie forțate, nu numai ale vieții și dragostei ci și acelea ale spiritului, visului și poeziei. Creația lui Marcel Chirnoagă esențialmente filozofică tinde să confere spiritului încreștă autonomie. Există în ea o putere deosebit de strălucitoare și de activă încărcată de energie care este dorința, astfel spus IUBIRE în stare să-și extindă imperiul asupra lumii reale făcînd să ținească din ea constelații de figuri, de imagini și de evenimente ordonate după o superbă învecinare în fața misterului existențial.

Însăși lumea reală își răstoarnă structurile, sfarmă barierele între subiectiv și obiectiv, zdrobește toate antinomiile, desăvîrșind totala revoluție la care aspiră un suflet de foc, devenit el însuși foc universal.

Marcel Chirnoagă creează un univers în care funcționează un cod de semne inventat de el însuși în care se produce osmoza integrală cognitivă și ontologică. Spațiul său străbătut uneori de curenți de spaimă și neliniște este recompus în funcție de tensiunile psihologice declanșate, operînd o reorganizare a planurilor, o intervertire sau o anulare a distanțelor, o reasezare spațială reglată de contrarietățile existențiale.

Creația lui Marcel Chirnoagă este, de fapt, însăși existența transformată de spiritul și viziunea sa în stări ale spiritului și sufletului.

Astfel, acest artist prezintă o reușită serie de semne cu semnificații saturate de existența trăită, într-un îndelung și profund purgatoriu prin lume. Personajele lui Marcel Chirnoagă — figuri umane, cele luate din lumea animală — cai, tigri, sau ființele compozite reprezintă de fapt ipostazele propriului său „Eu”, desprinse din fluxul existențial.

Limbaajul său plastic elaborîndu-se la nivelul logicii implicației afirmă prin sugerarea schemei sale de gândire o viziune asupra lumii a cărei înțelegere cere însă trecerea de la percepție la cunoașterea perceptivă, făcînd imperios necesar un

proces de valorizare al lecturii vizuale.

ARTA lui Marcel Chirnoagă mulinându-se pe fluxul vieții interioare prin coeficientul de evocări și asociații, creează un potențial emoțional proliferativ, căci în afară de criteriul posibilității interioare se adaugă cel al intensității, altitudinea tensiunii sufletești pe care complexul de stimuli creat izbutește s-o declanșeze.

Desenator prin excelență, Marcel Chirnoagă comentează lumea prin linii ample, dar minuțioase ce alcătuiesc adevărate oratorii grafice evoluînd cel mai adesea ca o descărcare.

Prin jocul relațiilor libere ale spiritului, creația lui Marcel Chirnoagă devine o revelație continuă, fiind ceea ce Umberto Eco numea o „operă deschisă”.

Marcel Chirnoagă însă își stăpînește visul sau coșmarul pînă la capăt. Citeodată descoperim o certă agresiune împotriva psihicului uman, dar trebuie să recunoaștem o stranie magie, un magnețism real ce se degajă din creațiile sale, care nu o dată sînt prezentate hipnotic. Dar, tot artistul ne ajută să depășim momentul cînd natura e mută și omul nu-și mai aduce aminte de vechile sale certitudini, ridicînd lumea în zona purificată a frumuseții în care chipul omenesc redevine uman. Și atunci, vedem împreună cu el că bucuria nu a dispărut cu totul de pe acest pămînt, sugerîndu-ne imaginea poetică elementară a unei umanități posibile.

Și toate acestea își au obrîșla în extraordinarul metabolism sufletesc al unei fecunde insatisfacții, din dorința sa arzătoare pentru absolut. Artă lui Marcel Chirnoagă nu este nici realistă, nici ne-realistă. Am putea spune că este supra-realistă dacă cuvîntul n-ar fi fost prea evocat și purtat de o școală și ea pe drept celebră. Căci, Marcel Chirnoagă nu este încorporat nici unei școli, ci doar propriei personalități. Marcel Chirnoagă poate fi, de pildă, realist-psihic, dacă vreți. El însuși spunea: „Creez imagini care să dea emoția, sentimentul, ideea că omul nu este supus în mod necesar condițiilor sale, că este capabil de salt, de ruptură, și deci liber”.

Gabriela Bidu

Rossini la păpuși

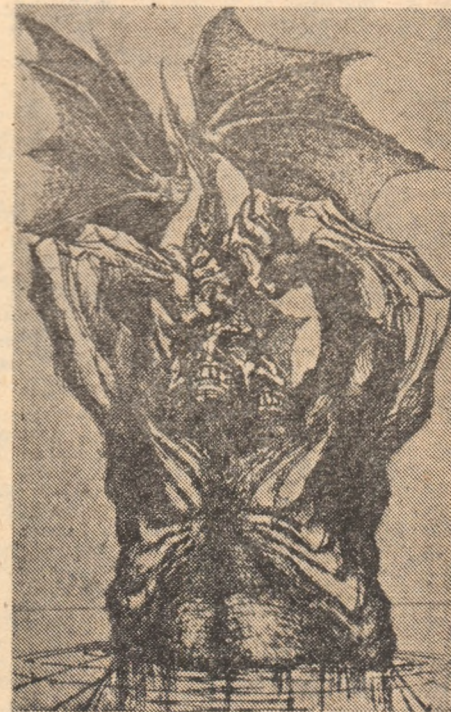
UN original teatru avînd forma unui scrin. Portdrapel este un pantofior de aur, iar arlechinii scenei, miraculoase vitrine adăpostind grațioase perechi de dansatori. În cușca sufleurului descoperim o simpatcă familie de șoricel, viitorii maeștri de ceremonii ai spectacolului. Povestea micuței orfane, în versiunea teatrală și regizorală a lui Silviu Purcărete după Charles Perrault și Frații Grimm pe muzica lui Gioacchino Rossini, se desfășoară într-un decor trompe l'oeil. Tratarea evenimentelor din acest basm popular al copilăriei este dramatică și patetică, împrumutînd ceva din atmosfera operei italiene. Mizanscena se desfășoară pe mai multe planuri, cu rigoare. Pasajele muzicale, în contrapunct cu cele de proză, comentează parodic situațiile. Efectul este de cele mai multe ori comic. În teatrul de păpuși și marionete, Silviu Purcărete a semnat cîteva producții meritorii. Este pentru el un mediu familiar în care evoluează imaginativ. Montarea cu **Cenușăreasa** are un fast vizual, un amestec sui-generis de vis și realitate, de ingenuitate și senzații „tari”, care cucerește. La asta contribuie adecvat și ambianța scenografică, și păpușile create de Carmen Rasovsky, inspirate din iconografia epocilor, ce imprimă rafina-

ment plastic reprezentației.

Sub bagheta regizorului fiecare membru al echipei de păpușari oferă minirecitaluri într-un concert incîntător. Brîdușa Zaița Silvestru construiește cu farmec, cu o vervă și o duioșie molipsitoare, pe fragila și imateriala Cenușăreasa, a cărei putere stă în generozitatea și dăruirea de sine. Cristina Popovici compune cu mult haz și ironie nedisimulată pe Mama vitregă, posesivă, arțăgoasă și afectată. Gina Nicolae și Melania Petrescu dau relief, cu umor, celor două surori răsfățate, invidioase și egoiste. Valeriu Simion îl însuflețește admirabil pe greoiul și morocănosul Tată, terorizat de familia sa numeroasă și zgomotoasă. Excelent portretizează Mihai Prujinski extravaganțul și înflăcăratul Prinț îndrăgostit. Ei aduc note de personalitate (împreună cu Simona Grozăvescu) ce particularizează cu inventivitate și chipurile celorlalte personaje, dau expresivitate unor eroi ca Regele sau adorabilul șoricel, realizați cu fantezie comică de tinăra scenografă Daniela Voicilă.

Prin opțiune repertorială și realizare scenică, **Cenușăreasa** este un spectacol care onorează afișul Teatrului „Tăndărică” în această stagiune.

Ludmila Patlanjoglu

Prieteni muzicali vechi și noi

MI amintesc cînd am fost prima oară la Festivalul de lîngă Tours, din ferma fortificată de la Meslay, ale cărei construcții de bază datează din secolul al XIII-lea. Am poposit acolo în iunie 1968, în perioada imediat următoare mișcărilor studentești din Paris; cam de vreo cinci ani, Sviatoslav Richter, geniu al pianului, fusese pofțit să viziteze toate castelele din valea Loirei și să-și aleagă dintre ele sediul unui Festival centrat în jurul personalității lui. Inspirat, Richter a spus că nu-și găsește locul în fostele sălașuri ale regilor, prinților și ducilor și s-a oprit asupra hambarului de la Meslay, care a fost amenajat ca să poată primi marea muzică. De atunci, aici s-au petrecut evenimente artistice a căror faimă a făcut înconjurul lumii. Au fost pe aceste meleaguri totii marii pianști ai vremii noastre — Michelangeli, Pollini, Brendel, Radu Lupu, Christoph Eschenbach —, au fost David Oistrach și Dietrich Fischer Dieskau, Pierre Boulez și Georg Solti, cine vreți și cine nu vreți. Împreună cu eminentul editor de muzică Francis van de Velde îmi aminteam de petrecerile cimpești date odinioară de tatăl său la domeniul din apropiere, unde Richter se amuza să frigă bunătați la grătar, în timp ce mușafirii includeau pe sora Marinei Vlady — Odile Versois — sau pe Rudolf Barsai, pe atunci animatorul Orchestrei de cameră din Moscova. Între timp, lucrurile s-au mai schimbat, Richter este prezent din cînd în cînd și nu cu regularitatea imperturbabilă de odinioară (de data aceasta, după vreo două operații suferite, a trimis o scrisoare atestînd că gîndul lui este tot la Meslay), însă publicul vine aproape cu aceeași sete de a trăi ceasuri spirituale de excepție. Continuitatea este asigurată în primul rînd de **stîlpul de susținere** al „Serbărilor muzicale din Touraine”, de la început și pînă astăzi: notez că doamna Pierrette Boille, atașata de presă care a strîns în juru-i atîtea condeie de marcă ale scrisului despre muzică, este astăzi vice-președinte al Festivalului și toată lumea se bucură s-o regăsească, alături de sotul ei, domnul Pierre Boille, arhitect căruia i se datorează în bună măsură lucrările de restaurare ale „vechiului Tours”, cu faimoasa **Place Plumereau**, unde clădirile de stil și-au regăsit viața lor adevărată. Întîlnim în fiecare seară și pe domnul Dubreuil, fostul președinte al „Serbărilor”, care a cedat astăzi locul maestrului Patrice Baleynaud, primar adjunct delegat la Activitățile Culturale. Însă lucrurile nu se opresc aici — și fiecare, mai mare sau mai mic, se străduiește ca lumea să se simtă bine și într-un climat cu adevărat prietenesc. Cred că oficialitățile nu se vor supăra dacă voi aminti că pînă și serviciul de autobuze (**les Rapides de Touraine**) care leagă Tours de locurile de la Meslay — vreo 12 kilometri, trecînd pe podurile Loirei — este impecabil și are grijă (îl voi cita aici pe Bernard Jachliel) ca oaspeții să se bucure în tihnă de frumusețea negrăită a așezărilor și peisajului, nu numai de ceasurile privilegiate de muzică. Într-un cuvînt, la Meslay domnește o pace binecuvîntată a sufletului care face ca, înfrățite cu boarea înserărilor, cu cîrpitul păsărilor, cu splendoarea vechii arhitecturii a iubitului hambar (**Grange**), capodoperele să-și capete o rezonanță proaspătă, așa cum își dorea Claude Debussy cînd visa la concerte date în mijlocul naturii.

Bineînțeles că organizatorii — și se pare că Sviatoslav Richter a avut un moment fericit cînd l-a însărcinat cu direcția artistică pe René Martin, competent și vesnic doritor de noi informații — sînt în

căutare de personalități susceptibile să se ridice la înălțimile de rigoare la Meslay și în același timp să se dovedească în egală măsură atractive în fața publicului.

Totuși, pe deasupra oricăror considerente, urmașii lui Franz Liszt — în jurul legendarului virtuoz și compozitor al secolului al XIX-lea s-a axat întregul program, mai bogat ca niciodată, cuprinzînd trei „week-end”-uri ale lunii iunie — și-au dovedit puterea de seducție neuzată. Un exemplu îl constituie tocmai Shura Cherkassky, venerabilul pianist afîșînd o tinerețe de spirit uimitoare și care se leagă de strălucite tradiții virtuozice, transmise de maestrul său, un nume mare al reeditărilor de discuri istorice, Joseph Hofmann. Cherkassky, pe care ne amintim că, acum mulți ani, l-am ascultat și la București, în sala Radioteleviziunii, uzează de o pianistică abundînd în trăsături romantice, uneori la locul lor (**Sonata nr. 4 de Weber**), alteori ducînd la distorsiuni de mișcare astăzi demodate, precum cele întîlnite de-a lungul dramaticei **Sonate în si bemol minor** (cu Marșul funebru) de Chopin. În orice caz, Cherkassky reprezintă o mărturie a unor timpuri pianistice poate revolute, însă glorioase și versiunea **Rapsodiei ungare nr. 2** de Liszt ne-a amintit înduioșător de discul de altădată, pe 78 de turații, cu Ignace Paderewski.

Un aspect cu deosebită pasiune de-a lungul „Serbărilor muzicale din Touraine” de anul acesta a fost acela al confruntării stilurilor interpretative. Însuși modul de alcătuire al repertoriului s-a dovedit adesea concludent pentru orizontul intelectual al artistului de pe podium, mulți dintre cei remarcați și remarcabili afirîndu-se prin includerea virtuozității în tre mijloacele și nu scopurile apariției pe podium. Aici este locul să arătăm că reprezentanții școlii franceze, deși stîrînd adesea o reacție de public în principiu mai puțin ponderată (nimeni nu-i profet în țara lui!) au dovedit o ținută exemplară și au cîștigat pînă la urmă sufragii unanime. Primul este Georges Pludermacher, care l-a înfrățit pe Liszt sub unul din aspectele esențiale ale puterii de radiație a artei acestuia, cel de propagator al marilor creații clasice. El a prezentat transcrierea pianistică lisztiană pentru pian a **Sinfoniei a treia**, „**Eroica**” de Beethoven cu asemenea inteligență, simț constructiv, sobrietate, încît semnificația acestei pagini a atîns pe cea a unei lucrări autonome, de greutate specifică proprie, diferența de estetică între autorul simfoniei și transcriptorul său nescăzînd cu nimic — dimpotrivă — meritele celui de al doilea, muzician de mare cultură și intuiție. Împreună cu violonistul Boris Belkin, Pludermacher a arătat și o concepție simfonică grandioasă a colaborării camerale, în **Sonata nr. 3** de Brahms.

CELĂLALT pianist francez care ne-a atras atenția a fost Jean-Claude Penneret, care și-a ales cu precădere piese de substanță și vibrație poetică din creația lui Liszt (**Elegie**, **Legende**, **Vals uitat nr. 1**, **Lugubragolă**, transcripția pianistică a **Morfii Isoldei** de Wagner etc.) înlăunțindu-le fără întreruperi, într-un montaj personal inspirat. În asemenea tălmăcire, Liszt apare cel mai susceptibil de a înrîuri sensibilitatea ascultătorului zilelor noastre și ne alăturăm fără rezerve ovaiilor obținute, în cele din urmă, de un artist poate mai puțin anunțat „cu surle și trîmbițe”.

Dintre aceștia din urmă, Josef Villa, de pildă, despre care programul de sală ne avertizează că este prieten cu Arthur

Shura Cherkassky și René Martin, directorul artistic al „Serbărilor muzicale din Touraine”

Rubinstein, Claudio Arrau etc., ne-a dovedit că este uneori mai greu să te molipsești de talentul celor pe care-i frecvențezi, iar Nelson Freire, care a apărut în compania Orchestrei Filarmonice din Budapesta, nu a depășit un nivel de rutină instrumentală comună.

Un caz mai special este acela al lui Stephen Hough, vedetă — în mare măsură pe drept cuvînt — a tinerei generații de maeștri englezi ai clavierului. Cunoscut pe plan internațional îndeosebi prin realizarea înregistrării **Concertelor de Hummel**, el pare a se fi specializat în paginile mai puțin rulate ale romanticilor, nezeitînd chiar să includă în repertoriu unele **Variatuni brilante** ale autorului unor studii de pură tehnicitate, familiare ucenicilor clavierului, precum Carl Czerny. Farmec, naturalețe, ocire consecventă a forțării sonorității, eleganță cuceritoare — iată calitățile necontestate ale lui Stephen Hough, care trece peste dificultățile paginilor abordate cu ușurință cu care o soprană de coloratură de absolută lejeritate învinge cea mai periculoasă țesătură vocală.

György Sebök, ales pentru a înlocui pe Richter în recitalul inițial prevăzut, ne-a confirmat bunele amintiri lăsate de recitalurile date în tinerețe sa în sala Dalles. Astăzi cunoscut în primul rînd ca profesor în universități americane (**Indiana**), Sebök este un muzician de rasă, care folosește pianul exclusiv pentru transmiterea unei vibrații sufletești, frazele sînt cuprinse și expuse cu un mare simț al organicității discursului muzical, după cum ne-au dovedit-o tălmăcirile sale din **Wanderer Phantasie** de Schubert sau din atracțioasa **Rapsodie spaniolă** de Liszt.

Au existat, la Meslay, cunoștințe plăcute — cum a fost aceea a tinerei pianiste sovietice din Kaunas, Muza Rubackyte, care și-a confirmat succesul de la concursul Liszt-Bartók din 1981, prin întregirea unei îndemnări tehnice deosebite cu o interiorizare de bun augur. Au fost și confirmări așteptate, recitalul de sonate al violoncelistului Miklos Perenyi și al pianistului Dezső Ránki ridicîndu-se la nivelul de gîndire muzicală evoluată, neostentativă, cvenit din partea unor concertisti de prestigiu. Dar au fost și revelații absolute. Marea surpriză a Festivalului din Touraine s-a dovedit a fi fost apariția unei noi stele a interpretării liedului romantic: elvețianul de 25 de ani Oliver Widmer. Aflăm din biografia lui că a fost invitat la clasa de măiestrie a lui Dietrich Fischer-Dieskau de la Berlin.

După ce l-am ascultat cîntînd multe lieduri de Schubert (la pian, excelentul Till Alexander Körber) îi prevedem un viitor strălucit. Va fi nu numai discipolul, dar și continuatorul lui Fischer-Dieskau, prin puritatea de vis a glasului, inteligența cu care înțelege deopotrivă textul muzical și pe cel poetic, claritatea și limpezimea de sensuri a dicțiunii. A fost unul din momentele de culme ale concertelor de la Meslay, și unul din acelea prin care marile festivaluri își dobîndesc sensul lor cel mai nobil: de a lansa talente noi și autentice. În schimb, am avut și decepții: Barbara Hendricks, pe care o descoperisem cu ani în urmă tot la Meslay, a apărut astăzi cu o voce înfructivă uzată de prea dese apariții, mai ales că repertoriul (Schubert, Liszt, dar îndeosebi Mozart) era de maximă exigență și cerea o pătrundere de adîncime, care a lipsit. Noroc de marea artistă de la pian: Maria João Pires (Lisabona), o muziciană de elită, care ne-a despăgubit în mare măsură prin firescul și intuiția stilistică absolută vădite de intervențiile ei.

IN încheiere, un cuvînt pentru Elisabeta Leonskaia, acum mulți ani laureată a concursului „George Enescu” de la București, iar acum discipolă spirituală a lui Sviatoslav Richter. Autoritate, finețe, putere de convingere, într-un recital personal și alături de reputata formație cehoslovacă, cvartetul „Talich” din Praga, în **Cvintetul cu pian** de Dvorák. Am avut și plăcerea de a-l întîlni la Tours pe dirijorul clujean Erich Bergel, care a apărut de astă dată în fruntea Filarmonicii din Budapesta și a corului național bulgar „Svetoslav Obretenov”. Mai concludent a fost concertul de la basilica Saint-Martin din Tours, în care a fost prezentat oratoriul **Christus de Liszt**: o muzică de elevație, noblete și ținută, care însă ține peste patru ore, depășind limitele de absorbție ale auditoriului. Bergel fusese tocmai la Cluj, unde a concertat și și-a revăzut prietenii; îl așteptăm pe curînd și la București.

Bineînțeles că am căutat, pe timpul cît m-am aflat în Franța, să mă interesez și de manifestările muzicienilor români. Una din marile bucurii a fost reintîlnirea cu compozitorul Mihai Mitrea Celarianu și asistarea, în biserica Notre Dame din Ferté Alais (Essonne) la audierea unei lucrări a lui — „**Les incantations de la nuit éclairée**” pentru patru tenori, doi baritoni și doi basii, cor de voci albe (copii), cor mixt și orchestră, pe versuri de Paul Celan, cu care muzicianul și-a simțit „o profundă concordantă”. Executată, desfășurată sub conducerea lui Jean-Louis Vicart, a pus în lumină muzica de o mare forță emoțională, cu imagini sesizante, cu o folosire plină de sens a scriiturii contemporane. Acela seară, în care am mai ascultat muzică de J. S. Bach, Gesualdo precum și o lucrare a compozitorului francez Tristan Murail, se înscrie printre cele mai frumoase amintiri ale periplului meu muzical francez.

Compozitorul și esteticianul Costin Cazaban, care scrie frecvent în „Le Monde de la musique”, mi-a povestit că a fost la Festivalul de muzică experimentală de la Bourges și a ascultat multe lucrări ale compozitorilor noștri: **Finala'pha**, o comandă specială pentru Bourges, de Octav Nemescu — o miniapocalipsă planetară, meditație despre revoluție. În același Festival de muzică electronică s-au mai cîntat: **Alternances** de Adrian Iorgulescu, **Archaeus in Euphonia** de Nicolae Brîndus, **Celliphonia** de Călin Ioachimescu și **Glass Music** de Liviu Dăncănu.

Costin Cazaban mi-a spus că a terminat un **Concert de flaut și orchestră**, care se va cînta probabil în primăvara viitoare la preconizatul Festival de muzică contemporană de la București, că scrie un **Cvartet de coarde** și o piesă pentru trombon, pregătite pentru Festivalul de muzică contemporană de la Torino. L-am mai văzut și pe Costin Miereanu, profesor de estetică muzicală la Sorbona și director artistic al Editurii „Salabert”. Mai pe larg despre el, altădată.

Alfred Hoffman

ARHIVĂ PSEUDO-SENTIMENTALĂ

Mircea Săucan

PRIMA dată s-a întîmplat în 1962: eram redactor la Studioul Cinematografic „București” (director general Paul Cornea) cînd Mircea tocmai terminase filmul său artistic de lung metraj **Cînd primăvara e fierbinte** (imaginea Costea Ionescu-Tonciu). Cu puțin înaintea acestui film venise pe ecranele românești regizorul Mircea Drăgan cu filmul **Setea** (cu Flavia Buref și Ilarion Ciobanu) poate cel mai bun film al acestui regizor. Dar **Cînd primăvara e fierbinte** este altceva, ceva emblematic pentru Mircea Săucan. Un sat bîntuit de praf și mizerie, un bătrîn tobosar care anunță evenimentele zilei (excelent în acest film actorul Gheorghe Novac), o mosiereasă exasperată că i se iau pămînturile (Olga Tudorache) totul crează o imagine halucinantă, sinconată, unică în felul ei pînă acum în filmul românesc.

Filmul urmărit al lui Mircea Săucan s-a numit **Meandre**. Acțiunea se petrecea în lumea intelectualilor: o lume sofisticată plină de problemele realității pe plan profesional, dar și moral, o lume pornită contra delațiunii, a turnătoriei, a tot ce denigrează profilul unui om adevărat. Regizorul Mircea Săucan i-a distribuit în rolurile

principale pe regretatul actor Mihai Pălădescu, pe Margareta Pogonat, Ernest Maftei. Rolul de copil teribil a revenit unui actor de excepție al tinerei generații: Dan Nuțu. Filmul este turnat într-un mod excepțional și pune față în față două generații, generația care a știut să tacă și generația care nu mai vrea să tacă.

L-am regăsit pe regizor într-un film nedifuzat de cenzură pe piața românească, **Tărîmul n-are sfîrșit** (redactor Mihai Tolu), în rolul principal Maria Voica. Pe o plajă pustie o femeie vorbește despre fericire, despre înțelegere, despre război și despre pace. I s-a făcut o mare nedreptate lui Mircea Săucan nedifuzîndu-i-se acest film pe piață și făcîndu-l să se inhibe, pentru o vreme, să nu mai dea nici o operă artistică de lung metraj.

Dar cel mai lovit film al lui Mircea Săucan a fost **O sută de lei** (în rolurile principale Ion Dichiseanu și Dan Nuțu). Cenzura și-a spus aici cuvîntul și putem da și un nume, chiar dacă el nu mai este azi printre noi, George Radu Chirovici. Filmul a fost mutilat, tăiat și forțecat la masa de montaj, schimbindu-se complet mesajul hotărît de regizor. Povestea nu mai e poveste, subiectul nu mai e subiect, personajele nu mai sînt personaje. Dar trebuie să menționăm o scenă, între Dan Nuțu și Ion Dichiseanu, petrecută într-o alimentară cu autoservire, cînd

Dan Nuțu, care n-avea ce minca fură o conservă de pește. Este prins și hui-duit de lume, dar Ion Dichiseanu, fratele său, vine și-l salvează dîndu-i o bancnotă de 100 lei. E suficientă această scenă ca să recunoaștem pe marele regizor de film artistic care este Mircea Săucan.

Profund scîrbît de mutilarea filmului său Mircea Săucan s-a reintors la Studioul „Alexandru Sahia” unde a creat un documentar memorabil, **Pagini de vîiteie**.

Acum, Mircea Săucan, cu barba sa de patriarh înțelept s-a retras la pensie. A plecat în Israel unde a scos o carte care nu mi-a parvenit încă. E dornic să facă film, e dornic să muncească, e dornic să vadă România de după Revoluția din decembrie 1989. Eu îl placez pe Mircea Săucan alături de Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Jean Georgescu și alți maeștri ai filmului românesc. Dacă se va întoarce printre noi, îl vom primi cu dragă inimă, îi vom stringe mîna cu adîncă prietenie, îl vom sîrta pe amîndoi obrazii, și-i vom da să facă ce film vrea el — documentar sau artistic.

Pentru mine Săucan rămîne regizorul tinereții mele de care voi rămîne veșnic îndrăgostit.

Alexandru Racoviceanu

Dosarele!

ASERVIT sub șapte președinți ai Statelor Unite și a fost, zice-se, cel mai temut om din istoria americană a acestui secol. Atât de temut, încât mulți se întreabă dacă nu ar fi mai exact să se afirme că nu el a servit sub șapte președinți, ci, mai degrabă, unii din acei șefi ai executivului american au servit sub el. Nu-i mai puțin adevărat, alții au văzut în el un mare patriot, iar Berry Goldwater scria: „Folosit în apărarea libertății, extremismul nu este un viciu”. Există, însă, astăzi o noțiune mai... controversabilă decât libertatea?

Visul acestui om pare a fi fost întotdeauna dacă nu al unui dosar, măcar al unei fișe pentru fiecare american. Când a murit — de un atac de cord, în somn, la 2 mai 1972 — era, după multe voci autorizate, cel mai puternic om din America. Ce tristețe! deși trăise printre oameni, nu lăsa în urmă-i decât safe-uri burdușite cu dosare purtând nume de oameni.

Cu luni în urmă, țara din care trimite aceste rânduri era zguduită de un serial de televiziune: era pentru prima oară, când, după dispariția celui de care vă vorbesc, se obțineau dreptul de-a se ajunge la unele din dosarele întocmite de J. Edgar Hoover timp de 48 de ani cit a condus FBI-ul — Biroul Federal de Investigații. De la Eleanor Roosevelt, soția fostului președinte, la John Steinbeck, de pildă, rar nume „de interes” care să nu-și fi avut viața „scrutată” de oamenii lui J. Edgar Hoover.

Nu mai că nu dosarele au inspirat telespectatorilor americani groază, repulsie, ci oamenii. Căci fiecare fișă, fiecare dosar din tălmăcele lui Hoover este opera ori chiar capodopera oamenilor. Și numele unora din **informatori, delatori, agenți, fidiști etc.** — mulți lucrând cu bună știință pentru colecționarul de... oameni J. Edgar Hoover, alții simple hahale înconștiente — erau nume sacre pentru extrem de mulți americani.

Exuberanța, adorata și... adorabila comediană Lucille Ball — onorată, cu puțin timp înainte de a muri, cu cea mai înaltă distincție pe care o poate primi aici un artist — a fost o vajnică sursă de informații pentru Hoover, care, cum altfel?, o și disprețuia discret.

Inegalabil cavalier al justiției — pe ecran — John Wayne a fost unul din cei mai murdari delatori, adăvărată mină de aur pentru Hoover. Prin Ball și Wayne, Hoover a avut, decenți la rând, un ochi asupra Hollywoodului: din nefericire, nu ochiul peste care John Wayne avea să poarte un petec negru într-unul din filmele ce-l aducea, în fine, un mult rîvnit premiu.

Cine și-ar fi putut închipui ce se află în spatele unei fotografii celebre, pe care mulți împătimiti ai muzicii rock au mărit-o pe banii lor, aștinându-și-o pe ne-reși: Elvis Presley și președintele Richard Nixon la Casa Albă? Cei doi își string mâinile; fețele radiază de plăcere! Ei bine, spre a ajunge să-l întâlnească pe Hoover — spunea întristătorul com-peraș al serialului de televiziune —, regele rock-ului a făcut ne dracu-n patru să ajungă la... președintele Statelor Unite, căci Hoover nu prea vroia să audă de Presley: incurcăturile acestuia din urmă (droguri și alte povești) făcându-l nu tocmai simpatice. Presley vroia să încheie, zice-se, un fel de țig cu directorul FBI-ului. Vorba unei canzzo-

nete ce l-a făcut celebru pe Elvis, în traducere: **It's now or never!** Răspunsul lui Hoover pare să fi fost repetat **Never!** Numai că un proverb de pe aici ne povătuiește astfel: „Nu spune niciodată: niciodată!” Aflăm, de exemplu, că îngrozit de succesul fulminant al Beatlesilor, Elvis Presley a trimis FBI-ului, cu kilogramul, cele mai odioase delatțiuni cu puțină împotrivă celor patru puștani din Liverpool. Muzica lor era menită, „semnala” curat-ca-lacrime Făt Frumosul din Memphis, să sucească capul tinerețului american, să dea o grea lovitură valorilor morale ale Americii etc. etc. etc.

MI-AM amintit aceste triste povești în câteva rânduri. O dată, de exemplu, pe când aflam, în martie, la București, aveam să întâlnesc atita lume avind pe buze acel arzător **Vrem dosarele!** Apoi, când aflam că unul din sedile Ministerului de Interne fusese atacat, în lunie, mulți dintre cei pătrunși înăuntru căutind **Dosarele!**

Înțeleg foarte bine dorința celor ce le vor, mă întreb, însă, dacă toți cei care caută, aproape într-o stare de transă, aceste dosare vor fi fiind, cu adevărat, pregătiți sufletește să înfrunte anumite adevăruri? Căci, să descoperi că cineva, pe care l-ai idolatrizat, nu era decit un murdar informator al Securității nu este tocmai o experiență ușoară. Să aflăm că tatăl, în care vedeai un model moral, nu era arhitect, ci un teribil rupător de oase lucrind pe Domnița Anastasia, ori că blinda-ți mătușă nu era decit o turnătoare infectă, iată surprize pe care ciți căutători ai dosarelor le pot înfrunța fără să clacheze?

Ca să nu mai spun că a căuta **Dosarele!** — vorbesc de cele adevărate — acum, la mai bine de o jumătate de an de la uciderea cuplului Ceaușescu, arestarea lui Iulian Vlad, condamnarea lui Tudor Postelnicu și a dragălaşului Emil Bobu, mi se pare o naivitate. Cei cărora li se cer azi **Dosarele!** se împart, cel puțin

în două categorii: unii habar nu au unde pot fi acum aceste dosare; ceilalți au cistigat timpul necesar distrugerii dosarelor adevărate, și întocmirii dosarelor care să-i... servească. A cere astăzi **Dosarele!** mi se pare, din păcate, a cere ajutorul lupului deghizat în Scufiță Roșie. De dosare s-au ocupat cei care (în timp ce acei care le cer azi credeau că participă zi și noapte la o revoluție) se ocupau cu simulatoarele electronice de foc și altele...

Dacă a mai rămas ceva din dosarele adevărate (pe care nu toată lumea le caută din aceleași motive, cum nu din aceleași motive vroiau unii și alții să pună mina, imediat, pe dosarele din ambasadă România) va trece multă vreme până când să fie puse la dispoziția celor ce le reclamă. Cum spuneam, J. Edgar Hoover sfârșea în mai 1972 — unele din dosarele întocmite de el au devenit accesibile abia după 18 ani. Și asta într-o democrație. Și-atunci?...

În schimb, piața a început să fie deja invadată în România de dosarele inventate, măsluite. Să nu uităm că una din tragediile societății românești post-Ceaușescu este dificultatea — bine organizată și întreținută — de-a despărți, public, apele de uscat. S-a acumulat atita experiență, „calificare”, „expertiză”, există, neclintite, toate acele posibilități diabolice de a fabrica identități, încit acești teribili specialiști pot să ne ofere nu doar dosare, ci o întreagă societate paralelă (cu cea reală).

Totuși, oamenii vor continua, pe bună dreptate, să ceară **Dosarele!** Problema rămâne aceea de-a le face față atunci când vor fi oferite — și cele reale și cele fabricate. Dar cum să discerni între real și fabricat? Rețetă nu există. Singurul lucru ce ne-a rămas este flerul, bunul simț. Să sperăm că ne putem bizui pe ele, într-o cursă în care partea cealaltă are toate resursele de-a mistifica, încă și încă o dată, o realitate devenită, de pe acum, halucinantă.

TELECINEMA de Radu COSAȘU

A doua revoltă de pe „Bounty”

● **MULT STIMATE** domnule H. Kleiner, sau, în cazul că n-am reținut exact numele dumneavoastră pe genericul filmului, mult stimată domnule scenarist al „Călătoriei fantastice” regizate de Richard Fleisher;

Îmi permit să vă scriu în modesta mea calitate de fost scenarist de tendință neorealită și de actual bătrîn croniciar care în urmă cu exact 20 de ani, la îndemnul unui redactor șef de o maximă seriozitate și o teribilă lipsă de humor, s-a așezat în fața unui televizor ca să scrie despre filmele văzute pe acel mic ecran și de atunci nu și-a mai părăsit postul și nici acest colț de pagină. Nu știu ce vă vor sugera aceste atribute — neorealismul s-ar putea să vă enerveze ca pe mulți științifico-fantastici cărora degeaba m-am străduit să le explic că „Hoții de biciclete” poate fi văzut ca o „Odisee a spațiului 1950” — dar aș adăuga, sperind într-o captare de bunăvoință, că, de mic copil, Jules Verne mi-a călăuzit pașii prin această lume. Sau să fiți din acei S.F.-iști care nu suportă nici „timpeniile lui Jules Verne”? Mi-ar părea rău, dar tot nu aș descuraja în elanul cu care vă scriu. Aseară am văzut filmul d-voastră și — pentru a mă feri de orice adjective în sus sau jos — vă voi dezvălui doar că dimineața am renunțat să duc până la capăt cronica începută

ieri despre rolul lemnăriei albe în scenografia și dramaturgia „Familiei Guidentburg”. Voi trece în șană peste impresia produsă de această călătorie care, în ochii mei, era fantastică în măsura în care își permitea să ia mot-a-mot și ter-a-terre o metaforă: omul fiind, cum se zice prea frumos, un ocean de gânduri, adineci lui de rinichi, plămîni și vene ar fi egal și ar putea fi privit ca un adineci de ocean de către cei din batiscaful doctorului Faustus. Cu toată grija vă voi spune că nu a fost cazul. „Proteus”, submarinul d-voastră, nu era batiscaful lui Faustus, doctorii nu erau Leverkühn, iar d-voastră nu erați Thomas Mann, precum Dumnezeu nu e un artist. Nu se moare din asta, bineînțeles. Dacă vă par prea ironic, atunci se poate spune că tocmai ironia lipsea călătoriei d-voastră fantastice. Rămînea însă vehicolul metaforic, cu poemul lui final, ieșirea oamenilor din lacrimă pe pămînt, la care mi-aș fi permis să reduc tot filmul, după enunțarea ipotezei. Recunosc: ar fi fost prea scurt. Dar, tocmai acest vehicol mă face să vă propun următorul scenariu, cu mai puțină natură a bronhiilor și ceva mai multă dramă, ironie, dacă nu chiar mai mult.

Nu știu dacă ați auzit că există un sindrom Morla (Morla, nu Moira). El e datorat unei extraordinare de ciuda-

te tumorete instalate tot pe creier. Această tumoretă produce bolnavului o incredibilă nevoie de a spune tot timpul glume, bancuri, comicării. Nu e o invenție, nu e o ipoteză metaforică: sindromul acesta mi-a fost dezvăluit — cu prudență, în mare șoaptă — de unul dintre cei mai renumiți chirurgi ai României, după ce am văzut împreună, la un video, pe timpul dictaturii „Reinman”, l-am întrebat atunci dacă l-a plăcut și el, rece dar nu blazat, mi-a spus că n-a vibrat prea tare. Existau, pentru el, enigme și mai dramatice ale creierului, cum ar fi această Morla; înmărmurit, nu l-am ascuns că bănuiesc aici imaginația subversivă și poetică a unui chirurg operind într-o vreme care persecută, mai ales, gluma, plezanterea. Mi-a răspuns, calm, să vin la el, la spital, să-mi arate un asemenea exemplar. Ce-ați zice, deci, de o expediție plecată să opereze o asemenea tumoretă, nu un simplu cheag, pe creier...? Submarinul miniaturizat s-ar numi nu „Proteus” ci „Bounty”. De ce „Bounty”? Fiindcă acolo ar avea loc o revoltă ca pe orice „Bounty”. Revolta celor care, cu cît se apropie de creierul omului, se opun acestei operații, scotînd-o înacceptabilă, mutilantă pentru spirit și viață, îngrozitoare și discutabilă ca o lobotomie. Fără această „funcție veselă” a creierului, la ce bun să mai trăiască bolnavul? Ar fi un conflict cu mai multe caractere și idei decît o trecere din plămîni în ureche, ca din Mediterana în Atlantic. Oamenii s-ar omori pentru „dreptul de a face glume”, chiar dacă gluma ar proveni din mecanica unei boli care ar avea însă

● Există cîteva publicații foarte secrete, dacă ne putem exprima astfel, la capitolul corp redacțional. **Dimineața**, de exemplu, are ca director pe dl. Al. Piru, nume aflat la loc de cinste, pe prima pagină. Cine îl stă însă alături temutului (pe vremuri) critic literar, în conceperea „cotidianului de informație și opinie democratică”, nu știu. Nici cine îl editează. Anonimă este și redacția **Adevărului**, cu excepția directorului, dl. Dărie Novăceanu. Era să fim malițioși și să adăugăm: în tradiția **Scientei**. Nici **Adevărul** nu are editor. Este pur și simplu un „cotidian independent”. **Democrația** duce secretul operațiunilor și mai departe: nici măcar numele redactorului-șef (ori al directorului) nu e menționat. Cît despre editor, să nu mai punem întrebări indiscrete. **România Mare** le întrec însă pe toate cu gluma. Se prezintă ca un „săptămînal absolut independent”. Scris aproape în întregime de d-nii Vădim Tudor și E. Barbu își ține secret colegiul redacțional, probabil de cînd au dat bir cu fugiții din el d-nii Pascu și Ardeleanu. Adresa a dispărut și ea din casetă de la venirea minerilor în Capitală. Publicațiile cu pricina au, așadar, ca element comun, ceea ce am putea numi teama de transparență. Ori fi avînd ele ceva de ascuns? Nu ne vine a crede.

● Cel mai recent număr din **ORIZONTUL** timișorean (28) este unul tematic: **catedrala (timpul și misterul ei)**. ● În același număr, Anemone Popescu pescuiește din roștierea sportivă românească (a crainicilor radio-t.v., mai exact) cîteva perle delicioase. Nu le reproducem, fiindcă toată lumea are urechile pline de hăzuș lor involuntar, din serile cînd urmăream Coppa del Mondo. Stricătorii limbii române sînt atît de numeroși în toate profesiunile (în curînd, și printre șomeri), încît lingviștii vor avea treabă, nu glumă, de aici încolo. ● Nu vîrem să-i luăm piinea lui Radu Cosașu, care a renunțat o vreme să scrie **Telecinema** pentru **Pelecinema**, dar cum toți sîntem purtători de microbi sportivi, ne vin și nouă în minie acum la sfîrșitul Coopei mai sus amintite, cîteva întrebări. Deși nu sînt retorice, nu ne facem iluzia că vom primi răspuns de la cine trebuie (sau de la cine se simte cu musca pe căciulă). Iată-le, într-o (dez)ordine (ne)întîmplătoare: după ce crițierii diurnele ziariștilor sportivi care s-au deplasat în Italia au fost de categoria I (30 de zile) și respectiv a II-a (15 zile)? dacă s-au plimbat pe banii statului (aproape fără excepție!) oficialii de la Ministerul Sporturilor și F.R.F., de ce a fost nevoie ca jucători cu merite în calificarea echipei (Iovan, Petrescu) ori antrenori ai echipelor care au dat lotului majoritatea jucătorilor (Iordănescu, Lucescu, Cîrțu) să-și plătească drumul? de ce și la sugestia cui l-a cedat clubul Dinamo București pe Răducioiu clubului din Bari pentru 2,3 milioane dolari, cînd Bologna oferise 3,75 milioane? de ce l-a convocat Jenei pe Cămătaru la lot și apoi l-a ținut pe banca rezervelor fără a-i permite să joace un singur minut? de ce un ministru adjunct (C. Dinu) atacă (și în ce stil!) pe un antrenor de talia lui Mircea Lucescu în presa italiană, stîrnind scandal în peninsula? cine și de ce a întreținut atmosfera apăsătoare de la Telese, care a influențat moralul jucătorilor și le-a diminuat randamentul? Și așa mai departe. Dacă cei interesați doresc, putem reveni. Mai avem și alte întrebări de pus. ● O nouă publicație apare la București: **CONVORBIRI LITERARE ȘI CRITICE**. N-am văzut numărul inaugural. Din nr. 2 (fără dată!), apărut în săptămîna 16-22 iulie (dar nu știu dacă e hebdomadăr!), reținem un interviu acordat de dl. Stelian Tănase și un articol polemic, semnat de directorul revistei, dl. Victor Atanasiu, și intitulat **Fosta no-**

menclatură în (contra)ofensivă. Pe acesta din urmă, îl recomandăm atenției d-lui E. Florescu. ● Tot mai uimiți constatăm că se poate publica în presa noastră liberă (de răspundere) orice despre oricine. Și dacă... incriminată protestează, tot el o ia peste bot. O doamnă (fost ministru în trecutul regim), al cărei nume n-are importanță, e bunăoară menționată într-un articol ca eroină a unor episoade senzaționale. Doamna răspunde că nimic din ce se scrie acolo nu e adevărat, începând cu luna de miere pe care ar fi petrecut-o cu un celebru bărbat politic la o vilă P.C.R.: n-a fost nevasta celui bărbat celebru și nici prin vila cu pricina n-a călcat. Acum vine partea frumoasă. Revista tipărește scrisoarea de protest, dar o însoțește de o notă, al cărei conținut este, pe scurt, cam acesta: o să vă arătăm noi, dragă doamnă, în numerele viitoare, ce erori ai făcut ca ministru și „de data asta, ne angajăm solemn în fața dv. (că) ne vom documenta temeinic”. Să citești și să nu crezi! Decit să ne bânțuim pe noi că inventăm, preferăm să vă dăm titlul publicației care, după ce a calomniat, s-a repezit, tot ea asupra celui calomniat, și nu cu mina goală, ci cu amenințări: ȚARA nr. 15 (director Fănuș Neagu). ● Cea mai mare grijă a d-lui Radu Theodoru (ROMANIA MARE, nr. 7) este ca România să nu devină, Doamne ferește, victima Coloanei a V-a — „din rindurile căreia omitem cu o naivitate stupidă (noi, naivii, nu dl. Th. — n. red.) aportul Bucureștii, cind știm că Bucureștiul este unul din orașele cu cei mai mulți unguri” — și placă turanță pentru rețeaua mondială a drogurilor. Soluția? Reînființarea securității. Firește, sub alt nume, eventual. Mai ales, după ce am păcătuit, supunind-o oporului public. „După scrisoarea-memoriu semnată de citiva generali și ofițeri superiori ai fostei securități, lucrurile au căpătat adevărată lor semnificație. Am greșit grav cu toții. Ne-am lăsat duși de nas de inconștiența străzii, manipulați abil de terți” — scrie dl. R. Th. Terții, știm noi cine sînt, nu e așa? Va să zică, spre a recapitula: intelectuali, foști disidenți, manipulează strada în scopuri destabilizatoare și antinaționale, făcînd jocul imperialismului, ceea ce conduce în final la compromiterea blîndului Departament al Securității Statului, revoluționar din prima clipă, patriotic și progresist. Bine, cel puțin că ne-am dăruit: *errare humanum est, perseverare diabolicum*. Dl. R. Th. a salvat nu numai onoarea securității, dar ne-a ferit de pericolul de a cădea în gheara oculte internaționale. Mulțumim d-le Th.! ● De utilitatea fostei (actualei) securități ne convinge indirect însuși redactorul șef al sus-menționatei publicații, dl. C. V. Tudor, aflat în posesia (pe o cale știută bine și de mult d-sale) „dosarului” complet al pastorului Tokes, pe care-l dă publicității sub titlul **Taurul Dealului**. N-are rost să stricăm tirajul **României Mari**, reluîndu-l în detaliu. E destul să vă spun, dacă nu bănuiați, că pastorul Tokes este un „carierist provocator și un obsedat sexual” care, după slujbele sale diabolice (iară-l Doamne!), se ducea la... ei, nu ne vine să spunem așa, cu gura noastră, unde... mai bine să cităm: „După slujbă sau spovedanii, urca voinicește la deal, rîciia cu copita în pămîntul ultimei migrații, scotea niște mugete sfîșietoare, pornite din adînc de cojones, apoi aștepta să vadă „ce-i intră în coarne”. Ei bine, n-are dreptate dl. C.V.T., aprovisionat așa de solid de către foștii (actualii) săi colegi de breaslă (extraliterari), să exclame că nu poate fi acest fiu de horthyst, acest tăuraș, acest... cităm din nou: „fetus în formă” port-draperul revoluției române? Și n-are dreptate să-l încheie rechizitoriul său pornit din adîncul unei inimi iubitoare de pămîntul sfînt al țării cu „piei, drace!”, expedierea fățișă a pastorului Tokes la Budapesta? Visul d-lui C.V.T. fiind, deia de pe vremea mult iubitelui și mult stimatului, tocmai acela de a scăpa țara de alogeni, dar neputîndu-se el rosti pe atunci cu toată claritatea (mult iubitul și mult stimatul avea monopolul pînă și în această privință), n-a putut scăpa, iată, ocazia de a se arăta acum în toată splendoarea lui șovină. România (nu doar aceea mare, interbelică, dar și aceea mai mică în care trăim acum) are în persoana d-lui C.V.T. un ațîțitor de cea mai joasă speță al urii naționale și de rasă. ● Dacă s-ar mai putea îndoi cineva de aceasta, îl trimitem la o scrisoare publicată sub semnătură în revista ZIG-ZAG (nr.18) de un fost legionar și în care putem citi: „Scopul nostru a fost de a făuri România Mare, a curăța țara de evrei, țigani și dușmani, de a introduce în fiecare cămin respectul pentru istorie și Dumnezeu”. Demagogia iresponsabilă a d-lui C.V.T. are, cum se vede, rădăcinile încă verzi. ● Dl. Adrian Marino răspunde în DREPTATEA din 19 ultimele noastre referitoare la unele slăbiciuni bibliografice ale d-sale. Răspuns copios și neconcludent, sfîrșit cu glume cam nesărate, căci nu umorul este însușirea de căpetenie a d-lui A. M. Această însușire este o vanitate excepțională, care l-a împins să inventeze o disciplină — critica ideilor literare — numai și numai spre a se afla pe un teren fără precursori sau concurenți. În critica propriu-zisă, dl. A. M. n-ar fi putut evita să aibă măcar urmași. A fost, de altfel, prima și ultima idee literară a d-lui A.M., tot restul fiind, în opera d-sale, bibliografie. (O. A.)

Desigur, ne putem întreba:

DESIGUR, ne putem întreba uneori în ce punct încetează informația imparțială și de unde începe reclama. De pildă, cînd se anunță că oameni de bine au adus televiziunii zece pături, sau o masă și douăsprezece scaune (nu s-a gîndit nimeni la Ilf și Petrov?), sau un colac, sau un aranjament floral, sau o sumă de bani... Sau cînd reporterul face deplasarea, în căutarea inițiativei private, la un bar sau la o patiserie aleasă (cum?) dintre sutele (mii?) apărute pe cuprinsul patriei. Sau cînd un cronicar plastic, de obicei improvizat, vizitează o expoziție, recomandînd-o „iubitorilor de artă și frumos” și spunînd: „imaginiile vorbesc de la sine” (s-a întîmplat să fie recenzate astfel, împreună, o expoziție de Ikebana și una de icoane.)

În primul caz, al darurilor către televiziune, se pare că s-a găsit un remediu (greu de luptat cu admiratorii!), anunțîndu-se finalmente că fondurile bănești au fost depuse în contul unei școli pentru handicapați și dîndu-se astfel de înțeles că televiziunea nu este îndrituită să primească, în numele ei propriu, daruri (din tentative asemănătoare se făcuse, cîndva, un caz extraordinar). În cazul al doilea fenomenul continuă, și impresia de mică publicitate nu va putea fi curmată decît pe măsura apariției unor inițiative pe măsură, în caz contrar reporterii trebuind să recomande la infinit pături și cafele. (Iată că un interviu cu primarul Brașovului anunța că în acest oraș au apărut și inițiative mai serioase, iar rezultatul s-a văzut citeva zile mai tîrziu, cînd a fost filmat chiar un atelier de piese de schimb auto; n-ă plăcut seriozitatea celui întreprinzător, chiar și micul secret pe care-l țesea în jurul întreprinderii sale, și am constatat că, în sfîrșit, subiectul ieșind din perimetrul minorului și facilului, informația încetează să mai semene a reclamă și se înscrie direct în sfera problemelor generale.)

Dificil putem deosebi croniceta de anunțul-reclamă al unei expoziții, atunci

cînd aparatul este încredințat nu unor oameni de specialitate, ci unor reporteri ce par mai degrabă deferenți decît analitici față de imaginile oferite privirii. Se vorbește în asemenea cazuri, prețios și vag, în termeni de felul: „Expoziția demonstrează că adevărata artă înseamnă nu soarele, ci o dublă transfigurare a sufletului și a lumii...” Presa a reposedat (stim asta din repetatele justificări ale redactorilor de la „Actualități”) abundența reportajelor de la vernisaie, dar părerea mea este că impresia provine din coordonarea defectuoasă, din interior, a emisiunilor informative cu emisiunile culturale. Tot astfel, am văzut o prezentare a conferinței pe țară a librărilor, și din cele citeva aluzii la situația cărții am înțeles că o dezbatere mai amănunțită a problemei ar putea fi reluată la emisiunea „Adevărul literar și artistic”...

URMĂREAM de obicei cu interes emisiunea „Viața satului” (am remarcat-o de citeva ori), pînă în duminica trecută, cînd a apărut ideea, altfel interesantă, a deplasării într-un județ anume, la Tulcea. A rezultat, paradoxal, o ediție mai convențională și mai anostă, pentru că reporterii s-au mulțumit să abordeze cu predilecție oameni de birou. Discuțiile s-au purtat în limba de lemn („Am realizat baza materială și vom continua s-o realizăm”, „Toate aceste resurse trebuie exploatate categoric” etc.), s-a simțit lipsa țărănilor, cu loarea observației și înțelepciunii lor.

Din contactul cu cei citiva șefi de direcții, conducători de întreprinderi cu multe inițiale, s-a degajat o imagine mai largă decît din taifasul cu un simplu țărănoarecare, dar în același timp garanția că tot ce auzim se și înfăptuiește s-a dimi-nuat, pentru că asemenea fraze am auzit de decenii, cînd ele rămîneau de regulă simple promisiuni birocratice. Cum, însă, unul din reporteri a avut sinceritatea de a mărturisii că în aval așteaptă un mare crap gata de a fi mincat, acceptăm prezenta emisiune ca pe una de vacanță sau,

pur și simplu, ca pe o poveste pescă-rească...

O EMISIUNE bună a fost „Gaudemus” de vineri noaptea, poate mai curînd datorită invitațiilor decît gazdelor, Mihai Gheorghiu, vice-președintele Ligii Studenților, a adus doza de gravitate care gastează în tinerii noștri dedesubtul dorinței, poate exagerată în programele ce le sînt destinate, de distracție și degajare cu orice preț. Doi studenți de la IATC au cerut pe amfitrioniilor lor pentru formalismul superficial și frivol pe care-l cultivă adesea în numele tineretii, pentru lipsa de substanță și în același timp de dinamism. A fost o discuție liberă, „la pertu”, care a înălțat egal pe cei critici și pe cei criticați, după care a fost prezentat filmul de debut al unui studente din anul I și apoi, ca o șampanie finală, un dezlănțuit program de muzică Rap, în privința căruia ne declinăm competența. Cred că ideea IATC-istilor de a fi chemați ei înșiși să dea o mină de ajutor, ca oameni de meserie, este excelentă, măcar din punct de vedere artistic și tehnic, dacă nu și ca deschidere a evantaiului tematic.

DINTRE interviurile, nu destul de numeroase, cu oameni de peste hotare, l-am reținut pe acela luat domnului Robert Menard, lider al asociației „Reporters sans frontières”. Realizatorul s-a deplasat la Paris, dar părea dispus mai degrabă să culpabilizeze pe interlocutor pentru deformările pe care presa franceză, în bloc, le-ar fi adus imaginii țării noastre peste hotare. Dar, cită vreme dl. Menard părea preocupat mai degrabă de crearea unei filiale românești a asociației sale, discuția s-a purtat pe două planuri diferite. Scopul „reporterilor fără frontiere” fiind mai degrabă unul profesional, de solidarizare a breslei, liderul încolțit nu înțelegea imputările de cu totul altă natură ce i se aduceau în discuție. Era ca și cum unui sindicalist dintr-o ramură industrială i s-ar fi vorbit de calitatea oțelului sau cimentului, cită vreme el ar fi vrut să se mențină pe terenul problemelor corporatiste.

ÎN NUMĂRUL trecut al revistei a fost pusă în discuție utilitatea transmiterii proceselor. Multe săptămîni, în primăvară, nopțile telespectatorilor noștri erau ocupate cu aceste procese, ca și cu debaterile din C.P.U.N. Aș vrea să mă opresc asupra acestora din urmă. Mi se pare că, după constituirea parlamentului propriuzis, s-a renunțat prea brusc și fără explicații la transmiterea pe micul ecran a lucrărilor din Adunarea Deputaților și din Senat. Prezentarea acestora în rezumate succinte, la emisiunile de „Actualități”, mi se pare insuficientă. Cunoșc telespectatori care s-au obișnuit să completeze imaginile de seară cu „minutele” nocturne mult mai amănunțite și explicite, de la postul de radio București sau de la B.B.C. Dacă redarea în extenso a lucrărilor nu mai este considerată utilă (de ce?), ar trebui ca măcar comunicatele să fie mai concrete, astfel încît privitorul micului ecran să nu mai fie obligat la acest du-te-vino obscur de la imaginea t.v. la sonorul radiofonic. Așa cum, în perioada pre-electorală, am putut cunoaște o multime de personalități tocmai din transmisiunile C.P.U.N., sîntem îndreptățiți, ca alegători, să știm și acum cum ne reprezintă aleșii noștri.

CRONICA RADIO de Antoaneta TÂNĂSESCU

Riscuri și avantaje

■ **LA PRIMA** vedere, pare doar o modificare a peisajului bucureștean. În fond, este vorba despre o modificare de mentalitate. Nu numai spațiul central al orașului nostru, și mă refer la el intrucît nu am informații directe, deci sigure, despre felul cum arată alte orașe din acest punct de vedere, ci și cartierele mai mult sau mai puțin îndepărtate de simbolul km. 0 de la Sf. Gheorghe-Universitate, cunosc în primele ore ale dimineții o animație cu totul specială. În anumite locuri, ea se păstrează, febrilă și incitantă, pînă după lăsarea serii. Este vorba despre felul în care fiecare dintre noi așteaptă, caută, întîmpină sosirea ziarelor. Cumpărătorii se încolonează ordonat, formînd șiruri uneori impresionante, atmosfera este aproape colegială și deconectantă cum numai la vechile cozi pentru brazii de Crăciun am mai întîlnit. Timpul are, ca totdeauna, importanța lui dar atunci cînd te-ai asigurat că acolo, departe, se mai află citeva exemplare din ziarul dorit, stai fără a privi prea des ceasul. Aproape nimeni nu se mulțumește cu o singură publicație sau cu un anumit tip de publicații, oamenii încălcîndu-și cel mai adesea planurile inițiale și lăsîndu-se cu voluptate atrași într-un joc în care aspectul comercial este, pînă la urmă, cel mai puțin important. Bucureștenii este, fără îndoială privilegiat, provincialii o

recunosc cu invidie și resemnare, el putînd citi și **Adevărul** și **Dreptatea** și **Azi** și **Timisoara** și **Opinia** studențească și 22 pentru a verifica sau confrunța punctele de vedere. Cine ar fi bănuț că abonatul din oficiu de ieri va deveni azi un înrăit cititor de ziare? Generațiile a căror adolescență, a căror tinerețe s-au consumat înainte de 1944 ca și românii care au avut prilejul de a sta mai mult în țările civilizate nu au de ce să se mire. Reințlesc o situație absolut firească și o tratează ca atare. Dar ceilalți? Informații de istorie literară, nelipsite din nici un manual, pe care mulți dintre noi le-am memorat oarecum exterior, capătă brusc sens. Căci una este să știi din colecții de bibliotecă și fișiere că între 1939—1945, adică în plin război, în țara noastră apăreau sute de publicații și alta e să vezi permanent zeci de titluri învîndu-se la orice colț de stradă. Citim (în ziare, evident!) că difuzarea presei a înăunțat, cu o uluitoare repeziciune și eficiență, filiere subterane ce însoțesc și corectează filierele oficiale, ceea ce dă de gînd numai poștașilor. Ziarele circulă ca niciodată pînă acum, sînt în centrul majorității conversațiilor, revistele au, toate, pagini dedicate altor reviste, citatele circulă, nici un jurnalist nu poate rămîne indiferent la spusele confrăților de toate orientările și apartenențele. Numai radioul pri-

vește cu detașare (ca să nu folosim un cuvînt mai crud) această magnetică plasă de „intertextualitate” ce unește cotidienele, săptămînalele și lunarele noastre. Am ascultat în ultimele zile rubrica ce încheie **Actualitatea în 60 de minute**, rubrică plasată spre ora 8,00 și susținută zilnic de un alt redactor, al cărui nume rostit foarte repede în emisie și nemenționat în **Panoramic** nu l-am putut reține cu exactitate. Cum se procedea? În citeva, puține, minute sînt răsfoite citeva, puține, publicații, cam aceleași de la o zi la alta: **Adevărul**, **Azi**, **România liberă**, **Dimineața** (mai rar, **Tineretul liber**, **Magazin**), cu atenție prioritară asupra editorialelor din care, de obicei, se citează. Cum spectrul publicistic analizat este extrem de redus, polemicele care, în paginile tipărite, antrenează, firesc, poziții contrare sînt radiorefectate unilateral așa încît ascultătorul (mai ales cel care nu e din București și nu are acasă mai multe surse) este, practic, dezinformat. Uimește, de asemenea, absența totală din cuprinsul acestui memento zilnic a referirilor la revistele de cultură în general și la revistele literare în special. Am așteptat, așadar, **Revista literară** (de duminică după-amiază), sperînd că acolo adevărul va intra în drepturile lui firești. Dar micul spațiu afectat rubricii abia a fost suficient pentru prezentarea a două noi titluri: **Euforion**, **Convorbiri literare și critice**. Revenind, în consecință, la **Din presa zilnic** transmisă în finalul **Actualității în 60 de minute**, să observăm că ea își asumă riscurile și avantajele unei priviri selective. Rămîne de meditat în ce măsură aceste riscuri și avantaje au aceeași valoare și pentru ascultător.

Întoarcerea după potop

In timp ce avionul se apropia de București, am auzit în suflet un vaiet, și mi s-a făcut frică de a-erizare. Va țieni singe la contactul cu pământul? Căci știam că țara este adinc rănită și stratul subțire de piele protectoare se va rupe la cea mai mică atingere.

Nu mai era singe. Doar foarte mult praf. O poartă primitivă, stricată. Bagajele au ajuns într-o încăpere întunecoasă și murdară. Oamenii care-și așteptau rudele, sau se foiau, sau pur și simplu îi evaluau cu un ochi critic pe cei veniți din străinătate, păreau buimaci. Imbrăcați neglijent, în haine ponosite, nepășindu-le, parcă, de trupurile lor, androgini.

Un bărbat trecut de 40 de ani traversează camera plină de pasageri — nu-l oprește nimeni. Pantaloni îi sint prea scurți, dar poartă cravată. Începe să vorbească foarte repede, gesticulând, cu o femeie îmbrăcată în tonuri de gri. Îi povestește ultimele noutăți. Vorbește foarte tare, fără să se sinchisească de impresia pe care o face. Oricum nu face nici o impresie.

Peste tot soldați — stau degeaba, nu-i mai interesăm nici noi decât ca niște specimene dintr-o altă lume. „De ce-ați venit la noi?”, parcă întreabă. „De ce-ați vrea să ne vedeți în mizeria în care trăim?” Deh, nu contează. Cui îi pasă? „Ia priviți! Oricum nu veți înțelege nimic. Sintem prea obosiți ca să vă mai spunem, prea brutalizați. Am uitat pină și cum să vorbim — vouă, nouă însine”.

Eu și soțul meu râsuflăm ușurați când ne vedem bagajele sosind. Nu sint decât hamali, așa că ne cărăm singuri valizele. Un tinăr agresiv ne înhață în clipa în care leșim și ne trăsese la mașina lui — un „taxi” fără firmă. Ne lăsăm tirii — se pare că nu mai există altul. Își pornește mașinuta și face cuiva semn cu mina — evident, e vorba de o înțelegere. Va plăti o parte din suma exorbitantă pe care ne-o cere, în schimbul privilegiului de a pătrunde acolo „ilegal”. Cu toate că nimic nu mai este acum ilegal — după cum spune șoferul, și se pare că așa este.

Ne apropiem tot mai mult de București când zărim primul semn de nebulie care a precedat regicidul: un sat pe jumătate distrus, și rușinoasele clădiri ale „sistemizării”: niște case bizare, trinitate una lângă alta, prea înghesuite ca să mai aibă și băi, locuințe menite să înlocuiască căsuțele tradiționale. Se văd fundațiile, cărămizile sint puse inegal, neglijent. Citeva din vechile case au scăpat, în momentul în care planul de sistematizare a fost brusc abandonat: sint părgănite și cenușii, bineînțeles, însă, încă umane. Taximetristul fumegă de minie și se pare că îi face și plăcere.

Se oferă apoi să ne arate punctele fierbinți ale Revoluției și o face cu o nesfârșită mândrie. În fața ochilor noștri mărită de uimire ni se prezintă case bombardate, cuiburi de teroriști. Privesc spectacolul și uit unde mă aflu. Orașul pare să semene cu Bucureștiul copilăriei mele, dar cu siguranță e doar un facsimil. Nu-mi mai amintesc nimic, și nu mai am încredere în rațiunea mea: fusese o închipuire, o insultă a nostalgiai.

Ne îndreptăm spre Arcul de Triumf — o copie destul de reușită a originalului parizian — ne îndreptăm către o porțiune unde s-au purtat lupte grele. Vile mutilate, clădirile de gloante, ferestre sparte, nu se zărește picior de om. Ca și când sobolanii s-ar fi reintors în ascunzătorile lor, sau ar fi murit cu toții de ciună. Pustie, după un război contra ei înseși, strada cere îndurare.

Mergem mai departe — către vechiul palat regal. Edificiul e înconjurat de schele, ca un pacient muribund pe cale de a fi readus la viață. Focul revoluționar a distrus în mare parte impunătorul palat — arată ca și cum nu se mai poate face nimic pentru a fi salvat. Vizavi, cindva elegantul hotel Athenée Palace, arată mai degrabă ca o magazie cenușie. Vederea lui îmi face rău. Sala de concerte a Ateneului, aflată lângă hotel, e, la rindul ei, pătată de timp și fum. Simt nevoia să închid ochii și să nu-i mai deschid — să nu-i mai deschid un secol.

Ajungem în sfârșit la hotel Intercontinental. Indivizi de profesii incerte, cîntărind pe furis și fără pic de sfilă pe fiecare nor venit, populează holul. Am acuta impresie că mă infierează, și asta mă deranjează. De-abia aștept să ajung în cameră. Care — după cum mă așteptam, fusese lovită. O gaură mare de glonte în peretele balconului nu fusese încă astupată. Cea din fereastră fusese cîrpită doar cit să acopere deschizătura. De la fereastră zărește orașul expus ca

un cadavru: case vechi, cenușii, amestecate cu apartamentele standard socialiste, construite de la bun început cu patină. Un nor murdar, obscen, plutește peste oraș, cu neputință de înlăturat, ca un blestem bizantin... Aș vrea să mă plimb puțin, să simt pulsul orașului, sau mai degrabă, să aflu dacă acest puls mai există. În centrul pieței, unul din principalele locuri ale turbulentei Revoluției și unde au murit mulți, se află zeci de flori și inscripții: „Nu-i vom uita niciodată...”. Sint foarte impresionată de mulțimea de copii adunați acolo, care aduc și mai multe flori, îngrămădindu-se în jurul locurilor de comemorare.

Traversăm strada. În fața unui bloc, luminări aprinse pentru a marca mormintul a doi tineri uciși cu lopata de oameni securității, pe data de 22 decembrie — le despicaseră capetele. Unele flori sint încă proaspete, cele ofilite n-au fost înlocuite — dar asta contează prea puțin. Cu greu poți deosebi viața de moarte într-un oraș care a reușit să depășească această sinistru granită. Bucureștiul a devenit un hibrid metafizic ne-verosimil: o simbioză cu Thanatos. În această antecameră lugubră a infernului, oamenii sint amețiți de năucile propriilor morminte vii.

ASADAR, reîntoarcerea la un alt mod de viață. Am simțit că de fapt nu eu mă reîntorseam la București, — încă o dată — ci ei. În calvarul amintirilor mele, nu plecașem niciodată cu adevărat, și îmi aminteam orașul așa cum era odată — respirînd, răspunzînd. Pe de altă parte, oamenii fuseseră înjunghiați odată cu ei, insultați cu regularitate — comatoși. Nu eu priveam diavolul în găvanele adînci ale orașului, ci ei. Și tot el erau acei care aveau să-mi spună, mut, că despre asemenea găvane nu poți vorbi.

Așa că am vorbit numai eu: despre diverse feluri de cafea, despre lentile de contact, despre mediocritate și despre patos. Mă ascultau, cu un amestec de indiferență și neînțelegere. El erau cei care se rugau fără cuvinte, un recviem pentru sufletele lor atrofiate, hermafrodite, pentru plămîni lor arși de tutun, pentru copiii lor nenăscuți și pentru micuții handicapați care bintuiau discuțiile noastre ca niște spectre agățate chiar de retina conștiinței. Spectacolul propriilor noastre suflete; întinericul transparent al unei disperări care, pină nu demult, credeam că va dura pentru totdeauna. Puteai evada din acest gînd pentru citeva clipe, și numai prin întîmplări trecute.

Și totuși, ciudat, violarea sufletului părea mai ușor de înfruntat: pentru că putea fi negată, cel puțin temporar, de dragul comunicării verbale, doar pentru a ne prefăca că sintem în stare să vorbim într-un mod ce putea fi considerat rațional. Se putea trece peste această formă de viol: atîta timp cit virginitatea spiritului fusese brutalizată în abstract eu nu putea fi uitată, eliminată ca un paragraf rușinos.

Mult mai greu de suportat era spectacolul — inevitabil, aspru, vulgar expus — al blocurilor neterminate, groțesti, răs-pîndite în tot orașul, ferestrele ca niște hăuri, ale magazinelor sparte, goale; străzile vechi, impracticabile acum. Cu pîn-tecele despicat, voma orașului s-a amestecat cu ceea ce îl hrănea, și acum gunoiul inunda bulevardele atît de elegante cindva. Uterul molestat al Bucureștiului singercază, și oamenii vorbesc despre bastardul născut mort: Palatul nostru pe care cei doi Ceaușescu l-au construit pentru ei și în care n-au mai ajuns să locuiască, fusese deschis de curînd accesului publicului. L-am văzut doar pe dinafară, din cauza multîmii care se imbulzea, privea lacom, masochist, kitsch-ul pe care fuseseră obligați să-l întrețină cu propriul singe.

Cristina Iamandi e o tinără arhitectă care a lucrat la detaliile din interiorul palatului. Ne povestește cu o voce scăzută de nenumeratele revizuri cerute de patronul ei nebun — în valoare de milioane. Descria gustul revoltător, lucrătura fină, scumpă, groaza că toate eforturile acestea sint pentru a-i servi pe Ceaușești. „După o vreme ne-am obișnuit cu ideea. Ne-am anesteziat...” Apoi schimbă subiectul, și povestește dintr-un trecut deloc îndepărtat, cînd bucureștenii erau nevoiți să stea la cozi pentru benzină. Era frig, și aveau haine subțiri. Oamenii care au făcut stop cardiac și au murit. Cred că nu exista o coadă la care să nu moară cineva. Oamenii se și obișnuiseră cu spectacolul.”

Cum începe o conversație? Încă buimaci după acest mult așteptat și purificator tiranicid, oamenii trebuie să dea o

formă amintirii proaspete a zecilor de copii striviți de tancuri. Rezultatul este un scurt circuit emoțional și o paralizie temporară. Studenții impușcați în inimă și muncitori mărșăluind înspre armele îndreptate asupra lor s-au confruntat cu agenții securității ale căror capete au fost separate de trup. O asemenea violență după o asemenea degradare: ar fi putut fi prevăzută, însă nu de către ființe ome-nești.

Bărbații și femeile de pe Calea Victoriei privesc în jos. La trotuar? Drumul miniei? În străfundul amintirilor lor? Sau pur și simplu își fac calcule de unde să-și procure hrana pentru masa viitoare.

Căci încă nu se găsește hrană indigestă. O femeie într-o haină cenușie, cu două numere mai mică, mă oprește să mă întrebe dacă știu unde e vreun magazin alimentar — Alimentara, prin apropiere. „Am fost la cea din josul străzii, dar e închis. Și cea de la capătul străzii e închisă”. Nestiința mea îmi dă un sentiment copleșitor de neputință: ce valoare au anii în care am studiat filozofie, în fața unei asemenea întrebări? Mă simt inutilă, și, în mod absurd, vinovată.

Doi tineri se țin de mină și se imbrățișează pătimaș — se sărută îndelung, ostentativ. Poate pentru a sfida nevoia de a găsi o Alimentara; pentru a șterge amintirea luminărilor — sau poate pentru a o justifica; pentru a susține că toate acestea contează, sau că nu contează (nimic nu contează, de fapt) și că, deodată, totul va conta din nou. Pentru a insista că viața merge mai departe. „Doresc, deci, exist”. Și flîndcă au uitat de mult cum se dorește ceva, exhibiționismul lor erotic pare nelalocul lui.

MAJORITATEA tinerilor pe care-i întîlnesc sint serioși, sau mai bine spus, hotărâți. Sint conștienți că de ei depinde construirea unei țări noi. În seara aceea am participat la o întîlnire organizată de studenții de la Politehnică. În cluda lipsei de publicitate, sute de studenți și multe cadre didactice s-au adunat să ne asculte. Hir-tițele volante care anunțau întîlnirea și care fuseseră lipite în dimineața acelei zile, dispăruseră — se zvonea că era mina poliției secrete, încă operativă — și, cu toate acestea, aproximativ două sute de persoane au aflat despre eveniment. Au umplut un amfiteatru și ascultă.

Soțul meu le vorbește despre semnificația Declarației pentru Independență, apoi explică fundamentul teoretic al drepturilor considerate de noi inalienabile și evidente. Studenții dau din cap, mulți zimbesc, faptul că ele sint evidente e destul de transparent. El le vorbește în engleză americană, și în aer plutește uimirea: numai cu citeva săptămîni în urmă genul acesta de mesaj de peste ocean ar fi părut grotesc de improbabil.

Dorin Tudoran, binecunoscutul tinăr poet disident, care a fost nevoit să părăsască țara în urmă cu cinci ani după o grevă a foamei de 40 de zile, le vorbește despre menirea intelectualului român, aducîndu-le argumente în favoarea acestui lucru. De asemenea, îi informează despre faptul că, deși aproape strangulat, conștiința culturală a României va supraviețui. Dorin vorbește cu convingere dar și cu o nedismulată tristețe: căci știu prea bine că această conștiință a fost deja brutal, grosolan mutilată.

Vladimir Tismăneanu, vorbărețul filozof politic, descrie revoluțiile din celelalte țări ale Europei răsăritene, explicînd unei audiențe neîncrăzătoare de ce nu trebuie să aibă prejudecăți pentru motivul că au fost ultimii care s-au revoltat. Explică de ce României i-a trebuit atît de mult ca să se răscolească și de ce convulsia a fost una atît de singeroasă. Studenții par ușurați, și dornici să înțeleagă, însă, încă nu au încredere: propria lor imagine este prea violentată ca să poată fi reparată printr-o simplă prelegere.

În final, Dan Oprescu, care reprezintă nou înființatul Grup pentru Dialog Social, ne dă detalii despre organizația lui — punînd accentul pe nevoia de educație și de „ridicare a conștiinței”, insistînd pe faptul că grupul va sta deoparte de acțiunea politică. Acțiunea politică a devenit un termen infricosător, iar ambiția politică — obscenă.

Studenții de la Politehnică, recent reușiți într-o organizație numită Grupul Independent pentru Democrație, afirmă fără nici un fel de ambiguitate că nici grupul lor nu are absolut nici o intenție politică. „Porța noastră stă în faptul că ne-am dedicat idealurilor de onestitate, justiție, adevăr și competență” se afirmă în programul lor. Nu există limită de vîrstă în organizația noastră, după

mărturisirea puțin cam neobișnuită făcută de niște membri ai organizației: „Tinerețea spirituală este trăsătura principală a grupului nostru, admițînd ideea că există tineri care se nasc bătrîni și bătrîni care se nasc tineri”. Fiecare dintre cei aflați în amfiteatru sint oricum mult prea tineri pentru a se lăsa pradă oboselii unei revoluții neterminate dar și prea bătrîni ca să pretindă că ea este inexistentă. Este evident că euforia a dispărut.

Cu toate acestea e o nevoie — aproape disperată — de speranță. Oprescu recunoaște că este prea pasiv. La ultima întrebare a participanților: „Sinteiți optimist?”, la care Oprescu răspunde negativ, se aude un oftat imperceptibil de dezamăgire. Urmează răspunsul soțului meu — un „da” răsunător — care e răsplătit de aplauze puternice. Chiar dacă neconvinsi, studenții îi mulțumesc pentru credința într-un viitor bun. Fără să fie conștienți că o merită, îi aplaudă încrederea. Sau poate că aplaudă pentru faptul că el a fost martorul unei revoluții care-și merită numele de revoluție, cea americană, pe urmele căreia au și el convingerea că au pornit.

După prelegeri, urmează un moment neobișnuit: Ovidiu Iuliu Moldovan, cunoscutul actor român, care pare clopit din piatră grecescă, frumos ca un zeu — citește cuvinte ce nu par a fi scrise de o mină omeanească. Recită din Mihai Eminescu, poetul din secolul XIX care a transformat limba română într-un instrument dintr-un ritm sfînt. Celebrul poem plînge moartea unui inger inocent. Cu toții știu despre moartea lui este vorba: a inocenței țării sale, a tinereții lor — a acestor copii îmbătrîniți prematur. Rămîn tăcuți, nu mai pot plînge. E mult prea tîrziu acum.

În sală, în primul rînd, se află Nicolae Manolescu, cel mai important critic literar al României și redactor al revistei România Literară. Cu capul între palme, Manolescu îl ascultă pe Ovidiu, și deodată pare să zăcăască înlăuntrul său unabis care pentru mine de-abia prinde contur. Închid ochii și mă rog alături de el.

Se aude glasul unui clarinet, ca un cîntec de pasăre. E minunat; îmi amintesc cerul curat al Brașovului, copilăria pe care eu, cel puțin, am avut-o fericită, demult. Acum aproape că nu mai există aer curat.

Din nou poezie. Ovidiu recită un poem al lui Tudoran — e vorba despre drumul către casa morții. Acompaniat de muzică, cînd strîni, cînd sfîșietoare, cuvintele sint clare și ascuțite ca un cuțit. O tăietură fină în măduva spinării mi-a atins un nerv. Aș putea să strig de extaz, cu speranța că, în sfîrșit, poezia va fi din nou repusă în drepturile ei.

Mai tîrziu în aceeași seară vorbesc cu Ovidiu, și inevitabil, mă fac de ris; crezînd că aș putea explica minunea pe care o săvîrșise. Îmi zîmbesc și se îndepărtează sfios: îmi iartă încercarea. El înțelege, cred, sper.

AM aflat mai tîrziu că Ovidiu are o misiune încă neîndeplinită — o misiune legată de memoria tatălui său, impuscat în spate de către fasciștii care se retrăgeau, pe data de 16 septembrie 1944, în satul transilvănean Sărmașu. În acea zi au fost executați în total 126 de evrei și 38 de români, apoi aruncați laolaltă într-o groapă comună, unii fiind încă vii. „Trebuie să fac asta înainte de a muri!”, spune Ovidiu. Pentru a-și aduce aminte de tatăl său.

Mai aflu că există multe informații despre masacrul petrecut cu 46 de ani în urmă. Faptul că acei fasciști erau de fapt unguri, complică situația politică, făcînd foarte dificilă, dacă nu chiar imposibilă, intenția României de a înălța o statuie comemorativă. Chiar dacă națiunea maghiară nu poate fi trasă la răspundere pentru extremismul său ucigaș, și chiar dacă mai persistă încă amintirea singeroasei Găzdi de Fier, e încă prematură ridicarea unei statui. Ura etnică este încă foarte vie în Transilvania, alimentată fiind de emigranții români, de securiștii intriganți, și alți asemenea criminali. Nu e momentul să se atîțe pasiunile urite.

Și totuși, cuvintele cel puțin pot dezvălui citeva detalii ale faptelor. Măcar atît...

Povestea fusese spusă de mulți martori, cel mai important fiind medicul Emil Mora, din satul Sărmașu. A început cu două fete tinere, Berta Vais și Vera Hansz, care au fost luate de la părinții lor în noaptea de 12 septembrie și violate de soldații fasciști. Au fost aduse înapoi a doua zi, inconștiente. Acesta era doar preludivul. Pe data de 14 septembrie a fost masacrul propriu-zis — ororile lui au fost mai tîrziu dezvăluite, odată cu dezgroparea cadavrelor.

După trei ore de săpat, primul cadavru deshumat a fost cel al unei fete de 10 ani: îi tăiaseră capul în timp ce săpau. Se pare că ceilalți copii — mulți dintre ei foarte mici, de 2—3 ani — fuseseră îngropați de vii. Mulți erau cumplit mutilați și bătuți cu săbădăcie. Unul dintre bărbai, care fusese impușcat în spate, Arthur Hasz, era cunoscut în împrejurimi ca un om de știință și inventator: își făcuse studiile la Leipzig. Soția lui, Elisabeta, de 46 de ani și Veronica, fiica lor de 23 de ani, neobișnuit de frumoasă, erau îngropate lângă el.

N-au putut fi identificați toți morții. Printre cei identificați sint: Iuliana Ernster, 27 de ani; Viorica Fegyveres, 21 de ani; Ionel Gross, 12 ani; Ludovic Farcas, 12 ani; Nathan Faerwerger, 12 ani. De asemenea, toată familia Weiss, cu copiii lor: Mihai, 8 ani, Bernard, 6 ani, Eva, 9 ani și Rozalia, 3 ani; familia Rosenfeld — cu cei șase copii trecuți toți de 10 ani; familia Albert cu cei cinci copii, în total 126 de evrei și 38 de români.

Am în față fotografia tatălui lui Ovi-

diu, Iuliu, născut pe 8 noiembrie 1910. Un chip melancolic, frumos; se uita în gol, ca și cînd ar anticipa sfîrșitul îngrozitor în groapa comună din Sărmașu. Doctorul Mora îi scrie într-o scrisoare lui Ovidiu: „L-am cunoscut pe tatăl dumitale foarte bine. Îmi ipsește mult, ca și toți ceilalți”. Toți ceilalți. Cum am putea să-i cinstim — cu dragoste, și fără ură, fără să mai provocăm moartea altor oameni nevinovați. Poate, cîndva...

Cînd se va pune capăt urii? În zilele următoare, noi dovezi în acest sens: graffiti anti-semite (nume ale unor membri ai Frontului Salvării Naționale, care are o orientare pro-comunistă, alături fiind desenată steaua evreiască), membri ai organizației șovinite „Vatra Românească”, amenințînd un membru al Grupului pentru Dialog Social, în timp ce intrăm în clădirea Grupului pentru un interviu; și frica...

Prietena mea Denise, mult îmbătrînită, a fost nevoită să-și vîndă toate lucrurile din apartament pentru a supraviețui — imi spune că de la război nu i-a mai fost atît de frică pentru faptul că este evreică. Fumează țigară de la țigară, și din cînd în cînd izbucnește în lacrimi. Mi-o amintesc tînără: nas acvilin, nobil, un suris misterios, înaltă și subțire, un păr superb, ca o coamă leonină... Încă se mai văd urme ale acelei frumuseți, dar sînt doar niște rămășițe. Sora ei a plecat în Israel. Se gîndește să facă și ea același lucru, dar oare nu e prea tîrziu? E prea bătrînă.

Nepoata mea Ioana pleacă în Israel peste o lună, împreună cu micuța Andreea. „Nu-ți poți închipui cum a fost”, spune Ioana. Andreea tremura în hăinuța ei subțire. Le-am adus haine, dar se pare că nu sînt suficiente. Îi dăm ciocolată Andreei și se uita la noi neîncreătoare. E pentru ea? Cum așa? De ce o merită?

Vorbim despre bunica ei, Lotte, care a murit acum cîteva luni — dar i-au spus Andreei doar acum cîteva săptămîni. Era prea dureros; Andreea își adora bunica. Lotte murise de cancer la sin, suferind în tăcere, un competent medic perfect conștient de diagnostic, însă refuzîndu-și eu strictete orice încercare de autocompătimire. Soțul ei, Puiu, povestește sfîrșitul cu simplitate. Nu se pune problema să mai plîngă. Oricum, acum are de suportat ideea că fetița, căreia i-a fost și mamă și tată, îl va părăsi în favoarea Israelului. O duce la școală în fiecare zi; școala e foarte departe, și așa cum este, a fost nevoit să-l implore pe director să n-o mute la o școală și mai îndepărtată. Aici e o simbioză pe care o intuiesc doar vag... Va trebui să o vadă pe fetiță — care a tremurat în brațele lui, dormind cu haina pe ea în garsoniera înghețată (pentru că Ceaușescu interzicea folosirea căldurii mai mult de cîteva ore pe zi, chiar și în iernile foarte grele) — plecînd în Israel. Observ că încă mai tușeste; cu siguranță își face griji pentru ea. Însă își dă seama că o va duce mai bine în Israel.

Nu vorbim despre acest subiect. Andreea i-a mîngîiat tandru mina în timpul cînei (era prima dată cînd mergea la un restaurant și era prima dată în acea săptămînă cînd minca friptură). El ne povestește cum, recent, înainte de a pleca într-o scurtă vacanță de trei zile la munte, ea își ceruse suze: „fartă-mă, punicule, că te lăsăm acasă. Ne întoarcem curînd”. De luna viitoare, însă, nu se vor mai întoarce curînd.

EXISTĂ plecarea și există plecarea pentru totdeauna. Umbra propriului meu bunic nu m-a părăsit toată călătoria. Mi-l amintesc, și-l păstrez lingă inima mea. Eram de vîrsta Andreei cînd a murit bunicul. Iar cînd ea va avea vîrsta pe

care o am eu, își va aminti bunicul la fel de puternic cum mi-l amintesc eu. Și își va da seama cît de mulți ani poate o inimă să singereze. Nu știe acum — căci dacă ar ști, n-ar mai pleca niciodată.

Nu e adevărat; ar trebui să plece. Trebuie. Așa cum am făcut și eu, și cum voi face din nou.

De data asta nu mai am timp să merg pînă la Brașov, la mormîntul bunicului. Și chiar dacă aș face-o, nu cred că l-aș mai putea găsi. Nu contează, el e cu mine acum, la fel și bunica, și unchiul Bandi. I-am căutat străduțele vechi, așteptîndu-i să apară de după colț.

Mă apropiam de casa în care m-am născut cînd i-am văzut și i-am îmbrățișat. Le-am spus ultimele noutăți.

Bunica întinerise mult, arăta ca acum 40 de ani, cu părul auriu care-i mîngîia tîmplele. Îi spun că am doi copii frumoși: Danielle, care are aproape 10 ani, și Alexander, de aproape 5 ani. Danielle este blondă și foarte iute. Alexander e blind, deși este băiat și nu de mult m-a întrebat, îngrijorat: „Cînd am să fiu mare, tu ai să fii bunică și ai să mori?” Bunica, plînge, bineînțeles.

Unchiul Bandi ride — un ris teribil, molipsitor. Nu s-a schimbat, nu se schimbă niciodată. Paralizia i-a imprimat o înfățișare fără vîrstă, ca și cum spiritul i-ar fi înghețat la vîrsta de 12 ani cînd a contactat debilitatea aceea îngrozitoare, încîntarea copilărească s-a conservat, în ciuda îmbătrînirii fizice.

Bunicul... fluieră un vechi cîntec maghiar. Apoi mă strînge la piept îndelung. Mă întreb dacă vrea să compenseze prin asta zecile de ani în care a lipsit. Cu siguranță nu poate să accepte ideea că nepoata lui cea mică a crescut, s-a măritat și are copii, fără sfatul și supravegherea lui. Însă el a îndrămat-o pe calea cea bună; probabil că știa de pe atunci că avea să reușească. A fost cel mai bun bunic pe care orîșice fetiță și l-ar putea dori. (În afară de, așa cum spunea bunica: „dacă ar fi evreu...” Incorectibilă, bunica, poate de aceea s-au iubit atît de mult).

Clipește, și el dispar... Rămîne doar un nor subțire, pe care nu-mi aduc aminte să-l mai fi văzut. Mă îndepărtez de casă fără să privesc înapoi, e aproape o ruină, și nu vreau să-mi stric amintirile ciuște de puțin. Ce cîștig aș avea?

După o plimbare de o oră (și recunoșteam fiecare casă ca și cînd pășeam într-un vis — cu sentimentul că nu mai trecusem niciodată pe acolo), am observat o altă luminare. Pilpiu ușor. Este una din sutele de luminări din București pentru cineva care a murit în timpul revoluției.

Însă pe măsură ce o privesc mai insistenț, imi dau seama că această luminare e aprinsă și pentru bunica, bunicul și unchiul Bandi; pentru tatăl lui Ovidiu și pentru cei 126 de săteni din Sărmașu; și pentru inimioara Andreei pe care bunicul ei Puiu o păzește cu sfințenie, indiferent unde s-ar afla ea.

Mă apropiu de luminare, și deasupra ei cineva a scris, simplu: „Nu vă vom uita. N-a fost în zadar”. De fapt asta spun toate luminările din București. Nici un nume, nici o dată a morții. Luminări mici, pentru atîtea lucruri care nu trebuie uitate — nu e drept.

Și totuși, — așa trebuie să fie. Doar atît a mai rămas — luminări mici. Și flori. Încă mai sînt flori. Într-o bună zi vor fi cu mult mai multe.

**În românește de
Alina Florea**

Juliana Geran Pilon este Director Executiv al National Forum Foundation din Washington. A scris, printre altele, o carte despre M. Eliade.

Manuel MANTERO

● Manuel Mantero este, alături de Mariano Roldán, Ricardo Molina, Rafael Osuna, una dintre figurile de primă mărime ale literelor spaniole contemporane.

S-a născut la Sevilla în 1930, a făcut studii de drept în orașul natal, studii încoronate cu o teză de doctorat despre gîndirea filozofică a lui Leopardi. În prezent este profesor de poezie spaniolă contemporană la Universitatea din Georgia, Athens, S.U.A.

A publicat numeroase volume de versuri: Minimas del cipres y los la-

bios (1958), Tiempo del hombre (1960), La lámpara común (1962), Ya quiere amanecer (1975) etc.; proză: Estiercol de León (roman, 1980); critică: La poesía del „Yo” al „Nosotros” (1971) etc.

I s-au decernat cele mai însemnate premii literare din Spania: Premiul Național de literatură (1960), Premiul Academiei Regale (1966), Premiul Albert Christ-Janer (1975) etc.

Prezentăm, în traducere, cîteva poeme — din volumul Memorias de Deucalión, Barcelona: Plaza & Janes, 1982.

Oracolul din Delfi

(APOLO)

Fiindcă tu ești zeul poeziei,
Prietenul meu cel mai bun dintre zei,
cum trebuie să scriu
cînd versul meu cu vîrsta se-ntristează
și temele lui sînt timpul care ninge,
nevăzutele ursite, sigura
clientelă a morții,
mulțimea care cu lovitură de pietre
distruge singurătatea dintre plămîuri,
marea care ignoră în insule de tăcere
albastrul ei interminabil, cel al
miturilor?

Sau trebuie să vorbesc despre bucuria
înaltă și împodobită de flori în
peregrinările ei molipsitoare

despre aurul clipei, materia fără vină
care poleiește cu soare
frăția muzicală a oamenilor
lumea plenară făcută bine (zice-se)
de cineva ori de nimeni.

Păreră celorlalți să nu conteze
și nici imaginea plurală a poeziei tale.
Durerea ori bucuria sînt doar schimbări
Accidente. Viața le transformă.
După cum în dragostea față de femeie
mergi spre trupul ei prin însuși trupul ei
așa să faci cu vorba ta și ea să fie
mijloc și scop: universul tău suficient,
realitatea ta, harul tău ce nu trădează.

Oracolul din Telmeso

(Apolo)

O viziune aparte de luni de zile
imi umple orele și vin să-mi spuie
cheia, de are vreuna (Teama, uimirea
mă chinuie)

De-odată simt o smucitură
care de-asupra corpului meu imobil
mă ridică și zbor printr-un tunel
cu o atît de blindă repeziciune că beau
senzația de putere, de ordine:
aerul fericii îl simt în gură
Nu mai vreau altceva decît acest zbor

unde aripile mele sînt convingerile mele

Și zbor prin întuneric și dau
într-o încăpere luminată
acolo sînt prieteni care mă aplaudă

prieteni ce încă n-au murit
toți în jurul unei mese de forma
unui corp omenesc, a corpului meu.
Îmi vorbesc. Nu înțeleg ce-mi spun
și se interrupe viziunea.

Zborul tău înseamnă că ești mort
nu în vis: adeva. Fiindcă ai murit
și contemporanii tăi sînt străini
Mort ești pentru ei care te pîdesc.
Folosesc trupul tău vechi pe care l-ai
lăsat
fără să înțeleagă ce-ai clădit într-o zi,
învîiere peste lămpi pasive.

Cine nu zboară, va putea admite
zborul?

Oracolul din Atena

(ATENEA)

Cum să nu te iubesc, zeiță a uitării,
cînd tu ai făcut măsline, taină verde,
și ai condamnat stăruitorul păianjen
să țeasă deasupra țărinei dezgustul
nostru?

Cum să nu te iubesc cînd ochii tăi mari
mă dezbracă pe dinăuntru pentru a mă
acoperi cu giuvaeruri
și între buzele tale imi oferi o floare
ca să miroasă a viitor sărutat?

Cum să nu te iubesc cînd tu mă înveți
luna
sarea și numărul treisprezece și în
oracolul tău
dai mîngiere dezolărilor mele?

Apa uitării te-a salvat
Dar părăsește-mi peștera și nu mai
bea
altfel vei uita slova cîntecului tău.

Oracolul din Likeion

(APOLO)

Ce lucru incită mai mult și mai mult
pe om
să mulțumească pentru viață în tot
universul,
singurul lucru care fascinează mai mult
decît orice altceva
el, ce rezumă existența și salvează?

Trupul fără sfîrșit al femeii
goliciunea ei inventată de un zeu
generos?

Fragilul acoperiș în serbarea nopții
plin de compasiune argintie?

Vinul ce răsfată coroane de dorinți
și unește tăcerile?
Limba, ritmul lui, sunete transparente
ca valuri de cuvinte în fața oglinzilor?

Nu continua. Nimic nu contează mai
mult pentru om
Nimic nu-l tulbură și nu-l împătumește
mai tare
decît moartea. Moartea îl inapoiază
copilăriei lui fără vîrstă, eternei
vacanțe de vară.
Moartea are
același parfum ca și existența
numai că grădina este prezentă

Oracolul din Lebadia

(TROPONIOS)

De ce să cauți veșnicia dacă nimeni
n-a putut s-o prîndă cu ochii sau în
cărți

iar ea se ascunde, fuge
de răbdarea muritorului pierdut
în căutarea lui inutilă cum într-o pădure
întunecoasă de temeri rătăcește și
plînge un copil?

Dar ajunge parfumul ploii
pentru ca ascunsului să-i fie teamă.
Ajunge un cîntec ce se domolește cu
o jumătate de glas
pentru a intra imediat în destîn.
Ajunge ca un corp cald să se întindă
peste un corp întins
de dragul aparenței trecătoare
pentru a nu mai fi niciodată trecători.

Prezentare și traducere de
Ion Crețu

Bertolucci la ora ceaiului

● Romanul autobiografic **Un ceal în Sahara** publicat de cunoscutul scriitor american Paul Bowles cu 40 de ani în urmă, l-a inspirat pe Bernardo Bertolucci în realizarea filmului omonim la care lucrează acum. A fost intervievat de publicația **Tiempo** din Madrid, chiar pe locurile filmărilor, în Sahara. „Eu susțin că toate filmele vorbesc despre politică — declara, printre altele, regizorul. Relațiile dintre bărbați și femei sunt relații de tip

politic. Cînd am realizat **Ultimul tango la Paris**, am afirmat că acest film este o poveste politică, deși niciodată n-a fost interpretat ca atare. Eroii din **Ceal în Sahara** sînt copiii lui Scott Fitzgerald. În 1947 el trăiau în Manhattan și au plecat de acolo în căutarea a ceva nou. Au ajuns în nordul Africii, la Oran. Pentru niște americani, asta este ceva foarte „exiting“. (În imagine, Bertolucci într-un moment din timpul filmărilor).

Austerlitz sau Waterloo ?

● Sînt zece ani de cînd vinzările la licitație ating recorduri. Amatori cedează locul investitorilor. Cota pieței răpește cota valorii. Creatorii înșiși încep să discute afaceri. Va urma o criză ? De ce nu ? Sînt ideile majore ale unui amplu studiu semnat de binecunoscutul critic francez Pierre Schneider în **L'Express**. Idei susținute printr-o documentație deosebită demonstrînd că arta a fost întotdeauna legată de economie. De două ori pe an — scrie Schneider — lumea își ține respirația: lupta supremă reîncepe. Cine va învinge ? Civilizația sau barbaria ? Va fi Aus-

terlitz sau Waterloo ? În cele din urmă lumea respiră ușurată. Ciocanele de la Sotheby's și Christie's au emis verdictul. Seria marilor vinzări la licitație de la New York se încheie apoteotic : achiziționat cu aproape 500 de milioane de franci de către un japonez, **Portretul doctorului Gache** de Van Gogh răpește irisul aceluiași, titlul de tabloul cel mai scump din lume. El este urmat de aproape de **Au Moulin de la Galette** de Renoir, iar Chagall și Kandinsky bat toate recordurile personale. Negresa blondă de Brâncuși devenind sculptura cea mai scumpă a secolului XX.

Un aer de libertate

● Sase luni de pregătiri, cincizeci de colaboratori, 95 de fotografi prezente, zece națiuni reprezentate și două mil de imagini expuse. Sînt cîteva date despre prima expoziție consacrată fotografiei din est, sub titlul **Anul țărilor răsăritene. Un aer de libertate**, organizată la Musée de l'Elisée la Lausanne. Inițiatorul acestei manifestări de anvergură : Charles Henri Favrod, conservatorul Muzeului care, în fața „cutremurului cultural din Est“ a elaborat un plan de urgență. Trei sînt constantele care-l frapază pe vizitator — scrie **Le Monde Diplomatique** : prezența coplesitoare a alb-negrului, tristețea și gravitatea subiectelor și, în sfîrșit, omniprezența portretului.

Un festival și juriul său

● La Festivalul filmului pentru tineret de la Paris, juriul are o componență mai puțin obișnuită : Claudia Cardinale — președinte, iar 30 de copii — între unsprezece și cincisprezece ani — din 15 țări, — membri. Vor fi prezentate patruzeci de pelicule avînd ca temă tineretul.

Cow-boy-ul moralist

● Thomas McGuane este unul din scriitorii foarte cunoscuți de publicul american, apreciat și de critică. Romancierul, originar din Montana, unde a cîștigat și un concurs de rodeo, nu seamănă cu proza sa, în care se reflectă neliniștea unei Americi „cam materialiste“, însoțită de o tentă pamfletară. El este „un star al limbajului scriitoricesc“ după părerea lui Saul Bellow.

Viața lui Bismarck

● Televiziunea din R. F. Germania a pregătit un serial, în trei episoade, consacrat vieții fostului cancelar Otto von Bismarck, de la a cărui naștere se împlinește anul acesta 175 de ani. Regizorul Tom Toelle nu a economisit nici eforturile nici cheltuielile pentru realizarea acestui film. El a închiriat un castel în Ungaria, pentru a cărui dotare a comandat 32 tone de rezuzită. Denumit și „cancelarul de fier“, Bismarck (1815—1898) și-a pus amprenta asupra istoriei Germaniei în secolul 19. Rolul titular este interpretat de actorul Uwe Ochsenknecht (în imagini, alături de o gravură reprezentîndu-l pe Cancelarul de Fier).

Myst fest '90

● Alcătuit din Marta Meszaros, Roberto Cicutto, Michel Ciment, Wolf Donner, Christopher Pettit și Federico Zeri, juriul celei de-a XI-a ediții a Festivalului filmului polișt și de groază desfășurat la Cattolica, în Italia, a acordat următoarele premii : cel mai bun film **Bad Influence** de Curtis Hanson, pentru neobișnuita abordare a eternei teme a lui Mefisto. Cea mai bună actriță — Jamie Lee Curtis. Cel mai bun actor — Tchéky Bigelow pentru rolul din filmul **Nikita** de Luc Besson. Cel mai bun roman polișt italian — **Giallo Mais** de Pinuccia Ferrari și Stefano Jacini ; cea mai bună povestire poliștă înedită — **Inventario Eysek-x** de Claudio Asciuti. Raymond Chandler Award a revenit lui Graham Ballard.

Michel Serres — succesorul lui Pivot

● După plecarea lui Bernard Pivot de la cunoscuta emisiune **Apostrophes** a postului T.V. Antenne 2 au circulat diverse nume, cel mai frecvent fiind cel al lui Bernard Rapp. Dar, Jean-Michel Gaillard, patronul de la A2, l-a preferat pe proaspătul academician, filosoful Michel Serres, cărui i-a dat mină liberă în privința organizării emisiunii, pe care Serres o va realiza însă „cu ajutorul comitetului“ din care face parte și Bernard Pivot. Gurile rele au intrat pe recepție.

Ginsberg fotograf

● **Reality Sandwiches** este titlul unui volum apărut în editura Dirk Nishen (Berlin/Londra) sub semnătura poetului și profesorului de literatură de la Universitatea New York Alen Ginsberg (în imagine). Dar volumul nu cuprinde versuri și nici prelegeri despre literatură, ci imagini fotografice, fiind conceput drept catalog pentru expoziția care, sub același titlu, **Sandvisuri cu realitate**, reunește selecțiuni din activitatea de fotograf a lui Ginsberg.

Premiul Rudolf Valentino

● La Century Plaza Hotel, în apropierea faimoaselor studiouri hollywoodiene, a avut loc, la 15 iulie, festivitatea de cernării premiului internațional pentru cinematografie și televiziune „Rudolf Valentino“. Aflată la a 18-a ediție, distincția a revenit lui Robert Mithum (73 de ani) pentru îndelungata sa carieră cinematografică și pentru ultimele realizări tv., precum și actriței Jane Wyman (76 de ani) deținătoare a două Oscari, pentru succesul din serialul **Falcon** cres.

Modă lingvistică

● Unificarea celor două Germanii stîrnete în lume și un interes crescînd față de limba germană. În Statele Unite, de exemplu, Institutul „Goethe“ din Chicago, a înregistrat o dublare a frecvenței lui în ultimele șase luni, în timp ce cursurile de limbă germană au crescut cu 25 la sută la Milwaukee, unde trăiesc numeroși imigranți de origine germană. La Los Angeles, cererile de înscriere la Institutul „Goethe“ au sporit cu 30 la sută.

Noul val albanez

● Dritëro Agolli este, de aproape două decenii, președintele Uniunii artiștilor din Albania, dar, după cum scrie François Nourissier (**Le Figaro Magazine**), care l-a cunoscut la Tîrana, e departe de a fi tipul activistului de partid sau de stat, sau al „poetului laureat“, la modă în țările comuniste. Acum i-a apărut în prestigioasă colecție **Du monde entier**, primul roman tradus în franceză, **Splendoarea și decăderea tovarășului Zulo**. O critică plină de vervă a birocrăției, a îndrămirii culturnicilor. Oare Agolli va cuceri notorietatea lui Ismail Kadare ? întrebă Nourissier, reînvînd valoarea artistică a volumului.

TRANSATLANTICE

Jocurile memoriei

AMERICA e într-o pasă metafizică. O doamnă din Portland, muziciană și alpinistă, decide să se sinucidă la primul semn al maladiei incurabile, boala Alzheimer. Cazul Janet Adkins, dreptul, precis și rece ca un scalpel formulat în jurnale, de a muri, cu demnitate. Pe fundal, prezența stranie a tîmăduitorului, a ingerului morții voluntare, doctorul Jack Kevorkian. Sinucidere asistată, șoptesc imblinzite cotidianele... Soluția finală : soluția salină neutră, apoi natriul indios, picurat în vine întru adormire, și în final lovitură de grație, izbăvirea, clorura de potasiu care oprește inima...

BECAUSE IT IS BITTER AND BECAUSE IT IS MY HEART (Amară, Inima Mea) se intitulează înșelător ultimul roman al prolificiei Joyce Carol Oates. În ciuda cordialității titlului, e vorba aici mai degrabă de un soi de glaciațiune narativă, de o mișcare prozodică spre obiectivitatea absolută. Unul din personajele romanului, Leslie Courtney, e fotograf, om care caută frenetic obiectivitatea, rob al obiectivului. Pe strada mare, într-un atelier intunecos și plin de praf, Leslie păstrează toate imaginile, toate amintirile, toate patimile prinse într-o grimasă, într-un suris, într-un gest imortalizat, rețezat ca o aripă, smuls din timpul real, din adîncurile anilor patruzeci cînd începe acțiunea romanului.

În Hammond, statul New York, pînă și pămîntul suferă de frig, chirchit parcă, biciuit de vînturile polare ce cad ca o pcedeapsă dinspre lacul Ontario. E un spațiu vălurit, cu sușuri abrupte și coborîșuri înșelătoare, din care se ivește, într-o epocă inocentă, o copilă subțirică, palidă, cu părul sîrmos și ochi reci, de felină, Iris Courtney, eroina cărții. Iris e cu adevărat fericită, deși părinții, Duke — un împătimit de cai — și Persia — o femeie care-și trăiește cu eleganță ratarea — se ceartă din vreme-n vreme, violent uneori, nefericirea trecînd repede, ca un nor familial de furtună pe cerul senin al adolescenței eroinei. Memoria se lipește de trupuri, proclamă naratoarea, memoria e un balet al predestinării. Ca o glumă scatologică se ivește în viața personajelor un mic pungas agasant, un bătaș de cartier, o ființă a fundăturilor pestilente, Red Garlock, a cărui moarte, pe un maidan nopțatec, va lega indestructibil, într-un dans macabru al culpabilității și tăcerii, două ființe, două comunități, două destine, Iris și negrul Jinx Fairchild. Jinx e umbra Iris-ei, obsesia ei întunecată, prevestitoare de furtuni, imagine înaltă, stingă, a patimilor neconsumate, a febrei adolescenței, chinuitoare ca o nevralgie. Trece divorțul părinților, ca o condamnare la singurătate. Trece sfîrșitul Persiei, răvășită de alcool și patimi carnale, moartă de ciroză în floarea vîrstei. Trece adolescența întreagă, ca o

viscolire a ființei în căutarea purității, sau poate a păcatului. Vine, pentru Iris, vremea facultății, în Syracuse, vine șansa dezlipirii de angoasele copilăriei, vine luxul familiei Savage, vine ospățul abundenței, al artei, al nobletei spirituale de care eroina abia se atinge, gîndind din ele fără poftă, fără chef, în perpetua convalescență după boala cumplită a amintirii. În AMARĂ, INIMA MEA destinul personajelor e plin de ironii. „Nu există tragedii naționale“, rostește Iris Courtney la 22 Noiembrie 1963, ziua asasinării președintelui Kennedy. Numai tragedii intime, indiciabile. E o zi ploioasă în Syracuse și eroina, udă pînă la piele, rătăcește prin oraș, atrasă în cîmpul magnetic al trecutului, spre cartierele negre, spre terenurile virane ale păcatului, cutreierate de bărbați fără chip, gata să violezeze legăturile plumbuite ale unei delicate femei albe cu propriile-i vinovății. Alan Savage, viitorul ei soț, îi aduce omagii epidermice, clasicizante, care nu prind simbulere de întinerire din inima eroinei, obscurul din miezul clarității. În ziua nuntii, în fața oglinzii, albă ca o plutire de fulgi deasupra lacului Ontario, prinsă în voaluri ca într-un rictus ironic, Iris rostește o profund înșelătoare întrebare feminină, cum sint, cum par, cum apar în acest rol, în rolul de mireasă. Sfîrșitul inocenței naționale, războiul din Vietnam, și albul destinului intim, singurul care contează, într-un balans contrapunctic.

În AMARĂ, INIMA MEA Joyce Carol Oates mizează totul pe cartea contrastelor. PE un eșafodaj de contraste își înalță narațiunile și Christopher Tilghman în volumul de povestiri IN A FATHER'S PLACE (În Casa Părintească). În a treia (din cele șapte) proză cuprinsă în carte, **Norfolk 1969**, Charles Martin se întoarce acasă după o călătorie de opt luni pe Mediterana și-și găsește soția, Julie, într-un anturaj de hippies și alte soiuri de radicali care pregătesc istoricul Marș Asupra Washingtonului. Protagonistul e surclasat de istorie, depășit de evenimente, și la propriu și la figurat. Depășit de evenimentele pare și eroul povestirii titulare, Dan, care încearcă, într-un moment de răzvrătire parentală, să recîștige controlul pierdut asupra copiilor săi, Rachel și Nick, romancierul care se întoarce acasă împreună cu logodnica, o femeie autoritară care-l calcă pe nervi pe Dan, om cu simțul subtilității paterne. Cînd fumul războiului familial se risipește, nu rămîne decît o satisfacție vagă, o pace lăuntrică aidoma celor care abundă în romanul fără acțiune la care lucrează Nick. Grant, soțul părăsit din **Hole in the Day** (Moment de Acalmie), e în plină acțiune, rînd pe Marile Cîmpuri în căutarea soției, Lonnie, pe care o găsește după nesfîrșite tribulații într-un oraș de pe malul Missouriului. Povestirea care definește universul prozei lui

Tilghman e **Loose Reins** (Scăpat din Friu), un tablou de familie înghețat în iarna cumplită a Millersburgului, un oraș din Montana, în care un fiu se întoarce, din Boston, la aflarea vestii recăsătoririi mamei. Prozatorul e aici, ca și în prima povestire din volum, **On the River Shore** (Pe Malul Riului), preocupat pur și simplu de atmosferă, de jocul înșelător al memoriei. Hal, eroul, își vede versiunea sa asupra trecutului contrazisă, într-o discuție-cheie, de tatăl său vitreg. Amintirea nu e, la Tilghman, infailibilă, narațiunea e, într-un sens, joc de versiuni. În povestirea **A Gracious Rain** (O Ploaie Ușoară) cititorul nu mai știe precis dacă evenimentele narate sînt o tragedie — o moarte prematură — sau pur și simplu un vis de seară ploioasă de vară în liniștea urbe Cookstown din Maryland.

ALAN SAVAGE, criticul de artă (fictiv) din romanul mai sus pomenit al Joycei Carol Oates, îl citează pe artistul plastic (real) Man Ray : „trucurile de azi devin adevărurile de mine“. Moderniștii au fost, orice s-ar spune, profeți. MĂ întreb de unde patima stranie pentru această culme a comercialismului, seria de filme **DIE HARD** (Temerarul). E vorba, poate, de situația limită : un zgirie-nori din Los Angeles luat în stăpînire de teroriști în prima serie, un aeroport din Washington căzut pe mina unor extremiști de dreapta într-a doua. S-ar putea să fie la mijloc firea protagonistului, detectivul John McClane (întruchipat de Bruce Willis), un om de rînd în sensul american al termenului, adică un amestec exploziv de nevroză, incapacitate și vulnerabilitate în doze extrem de inegale. McClane nu se luptă numai cu adversarii, ci și cu presupușii prieteni, cu autoritatea oarbă, meschină, fosilizată, personificată de Dwayne T. Robinson în prima serie și de căpitanul Lorenzo într-a doua, ambii poliști paralizați ierarhic, cu simțul riscului completamente atrofiat. Să fie oare faptul că aici violența — în cantități industriale — nu e gratuită, ci are o scuză grațioasă, un pretext feminin, soția meru înstrăinată a eroului, Holly (Bonnie Bedelia), o femeie aflată meru la locul nepotrivit, în zgirie-norul Nakatomi, cel terorizat, sau survolînd aeroportul Dulles, cel fără de lumină și sunet, grație unui masiv subterfugiu electronic al saducului colonel Stuart, care așteaptă, activ și singeros, să-l scape de la dreapta judecată nord-americană pe dictatorul centro-american căzut în dizgrație, Ramon Esperanza ?

Evoluția lui McClane e precisă ca o demonstrație matematică, riguroasă ca o teoremă. Nu rezultatul contează (rezultatul e, se știe, finalmente pozitiv) ci calea pe care se ajunge la el, cale presărată cu cadavre, sticlă spartă, încălțătoare goale și pagube arhitectonico-civile ce ar putea să ruineze țări cu bugete mai nevrcoase. La capătul acestei căi regale a violenței nelimitate stă, fragilă, în lumina palidă a amurgului de iarnă, femeia, tremurîndă, obosită, ideal cavaleresc etern în lumea ultramodernă, asurzitoare, a masacrelor tehnologizate, superproductive.

DIE HARD umblă, discret, la arhetipuri.

Radu Tudor

Tot poezia

● „Sînt convins de rolul poeziei ca instrument de trezire a conștiințelor — a declarat într-un interviu poetul Allen Ginsberg, prezent anul acesta la Festivalul de la Spoleto în calitate de autor al libretului după care Philip Glass a compus opera Juke-box cu hidrogen. Poetii, a adăugat el, au participat la revolte împotriva represiunii din Pekin, poezii au plătit serios pentru atitudinea lor în țările din est. Fi-
rește, nu cred că ei pot avea un rol de salvatori. Dar pot trezi doiala, pot lansa cuvinte pe care cineva le va asculta. Chiar și vis-à-vis de apărarea planetei noastre, atât de grav amenințată, poezii au un rol hotărîtor“.

Biografie — Johnny Hallyday

● A te încumeta să scrii biografia unei vedete la modă, cu mii și zeci de mii de fani este o temeritate. Mathieu Fantoni și Jean-Dominique Briere sînt autorii biografiei Johnny Hallyday, povestea unei vieți, dar abia după trei ani de cercetări și anchete.

Muzeul figurilor de ceară

● Un fel de muzeu Grevin a fost creat la Leningrad, reconstituind istoria vie a secolului XVIII. Printre exponate, Suvorov și împăratul Pavel I, Fonvizin citind comedia sa Brigadierul contelui Grigori Orlov (în imagine) și împărătesei Ecaterina, Petru I interogîndu-l pe țareviciul Alexei etc.

John Ford la FR 3

● Un document excepțional este considerată emisiunea realizată pentru FR 3 de André S. Labarthe și Habert Knapp, avîndu-l ca protagonist pe John Ford. Aceștia l-au cunoscut pe marele regizor american căruia au reușit să-l smulgă un interviu, cu

ani în urmă. Ford fiind cunoscut prin zgîrcenia sa verbală, prin refuzul de a face confidențe de orice fel, care îi declarase odinioară președintelui Statelor Unite, Roosevelt: „Mă numesc Sean O'Fene-
ney, domnule. Dar John Ford mi se pare mai ușor de citit pe generic“.

Un filon de aur

● Ascunse pînă nu de mult privirilor străine, scrierile necunoscute ale lui Chesterton au o asemenea valoare încît specialiștii le numesc „un filon de aur“ — remarcă Sunday Times. Au zăcut 52 de ani într-un depozit cu igrasie. Însușează 30 de mii de documente, manuscrise și dactilografiate. Se apreciază că ele vor adăuga încă 10 volume la Operele complete ale scriitorului a cărui notorietate se datorează seriei de scurte povestiri despre părintele Brown — preot și detectiv. În

arhivă au fost descoperite și 400 de schițe și autoportrete. 1100 de scrisori de la personalități ale scrisului ca Herbert Wells, Bernard Shaw, Ezra Pound. Mort în 1936, la vîrsta de 61 de ani, Chesterton a fost un scriitor prolific, în fiecare sîntămînă scria cam o duzină de eseuri și numeroase scrisori. Lăsată secretarei sale, Dorothy Collins, întreaga această arhivă reprezintă una din cele mai importante colecții dobîndite de British Library.

Cuvinte interzise

● Ziarul mîunchenez Süddeutsche Zeitung informează despre dezbaterea organizată la Darmstadt în legătură cu alterarea limbii germane. Una din concluzii este că parlamentarii vest-germani nu stăpînesc arta oratorică. S-a vorbit despre „vocabularul jalnic“ al politicienilor, despre „limbajul plin de nonsensuri“ al a-

cestora, despre metoda ascunderii adevărului, atunci cînd e neconvenabil, prin tumultul de vorbe. În concluzie s-a căzut de acord că oratorii trebuie să-și facă discursurile mai ome-
nești. Iar deocamdată să se interzică folosirea în Bundestag a următoarelor cuvinte standard: probleme, tendință, prôces, hotărîre și situație.

Imperiul roșu se sfîrșimă

Pentru Andrei

Din România cu singe și lacrimi,
Miracol al Bucureștiului, fratele meu Andrei
Se îndreaptă către palat pe un tanc,
Avînd în armă un singur cartuș gol,
Fără gloanțe, fără hrană, fără speranțe
Comandanții secreți ai securității
Sînt sugrumați de rebeli cu miinile goale,
Tiranii prinși de țărani cu arme neîncărcate.
Disperarea este arma cea mai periculoasă
Un cuplu despotice de vampiri cade secerat de un pluton
de execuție,

Ca un sac cu fasole, ca un sac cu cartofi.
Dracula este mort, trăiască cei vii
Trăiască memoria morților noștri
Eroi tineri, victime romantice, martori tragici,
Dunărea poartă singe mohorit,
Străzile sînt pline de gloanțe și ura
Către cerul în flăcări se-nalță
Grămezi de sicrie din lemn cafeniu.
Poeții sînt la putere în Urmuzia,
Ei deschid porțile Ceauschitz-ului
S-a abolit pedeapsa cu moartea, s-a desființat poliția secretă
Libertatea avorturilor, libertatea călătorilor,
Ce dulce sună, dar e prea puțin, e prea tîrziu.
Libertatea presei, pluralism,
Libertatea de-a te ruga, libertatea de-a te întruni
Imperiul se sfîrșimă,
Un cîrd de fantome cenușii bîntuie Europa de est
Sînt fantomele vechiului regim,
Și o nouă urîtă pasăre a libertății
Își întinde aripile imaginației

31 decembrie 1989

(Din cartea recent publicată Passport to eternal life,
PASS-PRESS, New York, 1990)

Valeriu Oîșteanu

N. Iorga la Milano

● Sub titlul Considerațiuni generale sugli studi storici (Ed. Unicopli, Centrul italo-român de studii istorice, Milano) a apărut recent în Italia un volum din scrierile lui Nicolae Iorga (1871—1940), în traducerea filicei sale, Bianca Cavallotti Valota-Iorga. Comentînd evenimentul, Jacques Le Goff scrie în Corriere della sera: „Semnificativ, în

momentul în care România se află în centrul actualității a fost publicată, la 50 de ani de la moartea sa, versiunea italiană a scrierilor teoretice despre istorie ale lui Nicolae Iorga, cel mai mare istoric român. Format, la începutul secolului, la cele mai importante școli europene de istorie (mai ales cea germană și fran-

ceză), frecventator asiduu al marilor seminarii internaționale de studii istorice: Roma (1903), unde l-a cunoscut pe Croce (Iorga a fost socotit un Croce al românilor), Zürich (1938), Iorga rămîne un martor important al istoriei și istoriografiei europene din prima jumătate a secolului XX“.

Paul GOMA

Patimile după Pitești (17)

N ICI o mișcare, nici un sîmîn ! Nu directorul Dumitrescu, nu politicul Marina, nu vreunul dintre gardieni, nici măcar sergentul Georgescu. Ci șeful camerei, deținutul Turcanu, cel care-mi dăduse patul de lângă al lui — de unde urma să am vedere frumoasă, ca dintr-o lojă de orchestră.

După clipele de paralizie, apoi de fugă, îndărăt, în pîntecele mamei noastre a tuturor, iată-mă în același loc: în loja de orchestră. De aici, într-adevăr, am vedere frumoasă.

De aici, într-adevăr, aud, văd, chiar simt, prin pat, tremurul lui Cornel Pop, însă nu pricep mare lucru și mă consolez cu nepriceperea, mă complac în ea, privind de cît mai departe, rămînînd cît mai în loja de orchestră.

De ce zbiară deținutul Turcanu? — așa, zbiară. De ce deținutul Eugen Turcanu (șapte ani, pentru nedreptăți) dă asemenea ordine și astfel, altor, celorlalți deținuți? — așa, dă. De ce deținuții execută fără crîcnire ordinul altui deținut, fie el și șef de cameră? — așa, execută, nu discută. La urma urmei, ce se petrece aici, în Camera 4 Spital? — se petrece; aici.

Dacă stai și te gîndești: nimic deosebit; dacă stai și te gîndești, din cauza oboselii, a genunchilor bolnavi, impresia că s-ar întîmpla ceva insolit. Genunchii și lipsa mea de experiență într-ale pușcării, așa o fi obiceiul în pușcărie: la ordinul șefului de cameră, toți deținuții încremenesc acolo unde l-a prins ordinul, iar Pop Cornel tremură. Așa o fi pușcăria, iar Mihail Șaptefrați — cu cincizile și mai proaspăt decît mine, habar n-are de legile ei, de aceea se miră:

— Dar matale cine ești, de te rățoiești la noi ca un Moș Teacă? Ce grad ai, că nu-ți vîd epo...

Mihail nu apucă să sfîrșească: o parte din cei încremeniți se năpustesc, concentrînd și parca schelălîind, în haită, țînînd cozile băi — nu cozile lor, bețele bețe, cio-megele — spre mijlocul priciului lung, dinspre unde a cuvîntat Șaptefrați. Observație: au năvălit, cu cozile lor de lemn numai după ce Turcanu le-a făcut sîmîn, ridicînd o mîna. Așa o fi legea pușcării.

Tropote, gîfăituri, lovituri, gemete — ale lui Mihail să fie? așa să fie pușcăria? Poate că da, poate că nu, în ambele cazuri, ambii genunchi ai mei sînt de vină. Ei poartă vina mai ales a liniștei instalată, după, ca un bloc de apă de dimensiunile Camerei 4 Spital, coborît, instalat adineauri. Liniștea, această liniște alături, terorizantă pașnic nu poate fi decît produsul genunchilor infectați și pulsatili — să-l chem pe Decan, să le facă ceva, mai am în sarsana trei sferturi de sulfamidă, să mi-o presare pe genunchi; măcar o cană cu apă să-mi dea. Măcar două cîni întregi...

Liniște de apă, de genunchi putrezind, cu bule, — o asemenea liniște nu poate emana, în bule, decît un glas ca al lui David Ștefănescu din Ploiești — ofensat, indignat în buna-i creștere; și ultracorect gramatical:

— Dar ce însemnează aceasta, domnilor?

Chiar așa: ce însemnează aceasta, domnilor? asta depășește limitele bunei-cuviințe, asta nu se face — deși, domnilor, pe mine, acum, mă interesează, dom-

nilor, doar genunchii mei și numai ei, dom...

— Ci, măi? Ci-nsemnează, a-ceas-ta? Domnilor? T-arăt eu ci-nsemnează această, banditul!

Genunchii, genunchii, altfel de ce și-ar bate joc de hipercorectitudinea ușor prăfuită însă odihnitoare (mai sunt oameni care și-au păstrat bunacuvîința în vorbire, în gesturi) a lui Ștef? Genunchii, genunchii, altfel cum, de unde, de ce: „banditul!“, aruncat de un deținut altui deținut?

— Pi el, măi! !, zbiară Turcanu.

Pi el, ce? De ce, pi el? Ah, și nu mai am loc de întrebări, nu mă interesează, nu vreau să mă intereseze — dar nu pot să vreau pînă la capăt: mă aflu în loja de orchestră și trebuie-trebuie-trebuie să asist, participînd:

Acolo, pe scenă, un grup de actori îl „bat“ pe actorul Ștefănescu. Joacă destul de bine, cu toții. Chiar bine. Foarte buni băieții din echipa de zgomote: sincronizează aproape perfect sunetul loviturilor cu gesturile actorilor. Excelenți și cei de la machiaj: nici n-am băgat de seamă cînd l-au mînjit cu vopsea roșie pe actorul Ștefănescu-Ploiești...

— Pi ei, măi! !, răcnește Turcanu din mijlocul scenei.

Pi ei, cine? O să vedem, o să văd, răbdare.

SCENA s-a umplut, toți actorii sînt buni, foafoarie buni: ai zice că joacă mai adevărat decît adevărul. Nu știu — încă nu — cine este regizorul, însă trebuie să recunosc, să recunoaștem cu toții că, de la protagonistul Turcanu, pînă la ultimul accesorișt: o trupă de aproape profesioniști.

— Bati-n ușă, Cori!

Turcanu — magistral! Nu-l văd, cred că-i undeva pe jos, pe ciment, covârșit, acoperit de trupuri, însă glasul... Glasul i-a ieșit mai mult decît perfect: de parcă, într-adevăr, ar fi fost doborît la pămînt de adversari, de parcă, el, ar fi fost năpădit de haită, a strigat la Cori cu găteliul aflat între o pereche de fălci — bun, Turcanu.

Bun și Cori; deși cam țeapăn, atunci cînd bate în ușă cu amîndoi pumnii; în schimb, ochii întorși spre interiorul came-

rei joacă veridic groaza; buni și actorii care-i interpretează pe gardieni (ii ajută și costumele-uniforme): bun și cel care-l joacă pe director — dealtfel, în scena care urmează, Dumitrescu preia conducerea.

Acum, „taberele“ se disting cu ușurință: cei care joacă pe gardieni poartă uniforme de gardieni și lovesc credibil, cu băte credibile; cei loviți gem, strigă destul de credibil deși, după gustul meu, cățiva exagerează, urlă mai tare decît suportă acustica sălii. Excelenți, în continuare, „zgomotiștii“: imită perfect, nu doar efectele sonore ale loviturilor, dar și efectele efectelor: pîrăitul oaselor rupte. Cît despre accesoriștii, machiorii au de lucru pînă peste cap și consumă o cantitate impresionantă de vopsea roșie, în același timp, cu nu știu ce confecționează cucuie, rîni mai închise, rîni mai deschise, adevărate spărturi, apoi dinți ruși și alte efecte, au de lucru cu nu știu ce alte produse, cred că amoniac, pentru a da senzația olfactivă de urină și probabil oțet cu zahăr, pentru ca vopseaua roșie să miroasă a sînge, apoi cu nu știu ce fabrică odoarea grea și ascuțită, a fecalelor...

Actorul Dumitrescu ocupă scena: el (adevărât, la indicațiile lui Turcanu, adunat de pe jos, oarecum șifonat și schiopătînd ușor) decide care anume dinire „cei-lalți“ trebuie să treacă în culise și să urle de acolo, din coridor, cît mai veridic. Dar scade, pînă la a deveni de-a droptul fals, în final (după ce actorii din culise fuseră aruncați înapoi, în arenă — ba nu: scenă), cînd declară:

— Să mai faceți scandal în celulă!

Penibil. Ar merita din plin fluierăturile galeriei — chiar ale lojelor de orchestră. Și, în caschetă, și pe epoleți ar merita niște ouă. Clocite. A înțelege că a schiopătat-o, desigur, se teme de reacția publicului — așa că o șterge din scenă, ușa se închide la loc pe călcăiele lui.

Ușa: nu are vizor, „ochi de bou“, ci un fel de vizetă. Dar nu plînă, din lemn; ori fier, ci un fel de fereastră, cu un ochi de sticlă. A, nu, nu sticlă transparentă: a fost opacizată cu vopsea albă, din partea cealaltă, însă albul a fost zgăriat, pe alocuri și acele alocuri se luminează, se întunecă — desigur, prin acele zgărieli urmărește desfășurarea piesei, Regizorul.

Mi se zice domnule inginer

● **LINGVIST** de vastă cultură și de largă formație umanistă, Eugenio Coseriu (n. în 1921 la Mihaileni) a făcut liceul în țară și a început studiile universitare la Iași, unde a avut ca profesori pe G. Călinescu, I. Iordan, P. Caraman, D. Găzdaru. Ca student, este trimis cu o bursă în Italia, unde își desăvârșește pregătirea filologică, studiind, în paralel, estetica, filologia, logica. În 1951 ocupă postul de profesor și director al departamentului de lingvistică la Universitatea din Montevideo (Uruguay). După o ședere de peste un deceniu în America Latină, E. Coseriu revine în Europa ca profesor de filologie romanică și lingvistică generală la Universitatea din Tübingen (R.F.G.).

Teoretician erudit, E. Coseriu studiază limba ca fenomen al culturii, ca o creație individuală permanentă în cadrul sistemului unei limbi date și al normei impuse de colectivitate. Sarantul și-a expus, încă din tinerețe, concepția teoretică într-o serie de lucrări, unanim recunoscute de specialiști, care i-au asigurat, foarte curând, autorului o notorietate mondială, impunându-l printre marile personalități ale lingvisticii actuale. Menționăm câteva din operele sale, traduse, cele mai multe, de-a lungul anilor, în numeroase limbi de circulație internațională: *Sistem, normă și vorbire* (1952), *Sincronie diacronică și istorie. Problema schimbării lingvistice* (1958), *Teoria limbajului și lingvistica generală* (1962), *Pentru o semantică diacronică structurală* (1964), *Istoria filosofiei limbii, din antichitate până în prezent (două volume, 1969-1972)*. Pentru o nouă tipologie a limbilor române (1971), *Universaliile lingvistice și celelalte [universaliile]* (1974), *Lingvistica textului* (1980) etc.

De-a lungul întregii sale cariere științifice, E. Coseriu a avut preocupări statornice pentru limba română, publicând în reviste din străinătate și din țară prețioase studii despre receptarea limbii și literaturii române în cultura europeană. *Roadele acestor preocupări au fost reunite într-un volum apărut la Tübingen în 1981, a cărui versiune românească se află sub tipar. Ca o recu-*

noaștere a marilor sale merite științifice, E. Coseriu a fost ales președinte al Societății internaționale de lingvistică și filologie romanică (1980) și onorat cu numeroase distincții și titluri științifice, printre care și cel de Doctor honoris causa al Universității din București (1971).

Într-un interviu publicat, cu mai mulți ani în urmă, în paginile acestei reviste, E. Coseriu își formula astfel concepția sa despre semnificația operei literare: „tehnica literară sau poetică nu este pur și simplu tehnică lingvistică, ci o tehnică de un alt nivel, pentru care semnificațiile lingvistice sînt, la rîndul lor, semne pentru o semnificație superioară, pe care eu o numesc INTELES sau SENS. Chiar ceea ce într-o operă literară este desemnat, numit sau descris prin limbaj nu este decît un semn pentru o semnificație superioară pe care o numim SENS [...] Eu obișnuiesc să exprim asta printr-o formulă concisă: Kafka nu vorbește [în *Metamorfoza*] despre Gregor Samsa (care se trezește, într-o bună dimineață, și constată că, peste noaptea, s-a transformat în gîndac), ci vorbește prin mijlocirea lui Gregor Samsa, Tolstoi nu vorbește despre Anna Karenina, ci spune ceva folosind-o pe Anna Karenina ca instrument al sensului. În acest fel, cele două personaje aparțin expresiei, nu conținutului operei literare” (România literară, VIII, 1975, nr. 17, p. 19).

Cu alt prilej, E. Coseriu mărturisea că a început „ucenicia scrisului” cu poezii originale și articole de critică, la „Jurnalul literar” al lui G. Călinescu, și releva dimensiunea culturală importantă pe care i-a adăugat-o, ulterior, mediul italian (Cronica, XVI, 1981, nr. 29, p. 7). Din perioada șederii în Italia datează povestirile și schițele reunite de autor în volumul *La stagione delle piogge. Racconti e scherzi* (Tübingen, 1988), din care reproducem una, în traducere românească.

NICOLAE SARAMANDU

Ne strinserăm din nou mina și ne privirăm în ochi. Avea ochii adînci și sinceri. Apoi vechiul prieten se îndepărtă grăbit.

ÎNTRIZASEM și eu. Acuma mai bine mă întorceam acasă. Pe stradă m-am mai gîndit puțin, în treacăt, la întîmplare și dintr-o dată mi-am dat seama că treaba asta dura deja de mai multă vreme. Încă de vreo două sau mai multe săptămîni încoace, oamenii cu totul necunoscuți mie mă salută amical. Cite unul îmi zîmbește și mă întrebă: «Cum merge?», pe stradă, în tramvai. Cite un altul îmi zice: «De ce nu dai și tu un telefon? Vino pe la mine într-o seară, să facem un pocheras». Credeam că nu mi se adresează mie.

Dar acum totul e limpede. Alaltăieri, în piața Cordusio, un tînar m-a salută și s-a apropiat cu mina întinsă, zîmbitor. Dar a rămas la mijlocul drumului, cu mina în aer, încurcat.

— Iertați-mă, spuse, dar nu sînteți inginerul Silvano Mariti, din Reggio Calabria...?

Ba da, i-aș fi putut răspunde, sînt inginerul Silvano Mariti, lucrez la o nouă firmă, am doi copii și o soție bolnavă și sufăr de ficat. Îi cunosc pe Moretti și pe Franceschi. Dar, luat pe neașteptate, m-am descum-pănit.

— Nu, îmi pare rău. Nici nu-l cunosc. Și n-am fost niciodată la Reggio Calabria...

— Scuzați-mă, atunci, spuse tînarul. A fost o confuzie.

Nu, prietene, n-a fost nici o confuzie. E drept că n-am fost niciodată la Reggio Calabria, dar sînt, cel puțin un pic, inginer și, într-un fel, mă numesc Silvano Mariti, cum bine mi-ai zis tu.

De la o vreme încoace, în timp ce lincezesc în fața mesel de scris, desenez construcții fantastice, în linii drepte sau curbe. Nu știu dacă sînt schițe de poduri, clădiri, viaducte sau diguri, o să-i întreb pe prietenii mei ingineri, dacă n-o să reușesc să-mi aduc singur aminte. Mi-am cumpărat un echer, o riglă și compasuri, și în orele libere nu mai citesc romane ci cărți de algebră și de mecanică. Am observat, și lucrul nu mă surprinde, că și vocea mi s-a schimbat. Eram tenor cîndva, acum sînt ușor bariton. Și chipul mi s-a alungit și am slăbit un pic. Probabil că semăn tot mai mult cu inginerul Silvano Mariti din Reggio Calabria. Azi dimineață m-am privit în oglindă și fără uimire mi-am dat seama că ochii mei, odată căprui, au acum vagi reflexe albastre. O să-mi urmăresc zilnic în oglindă prefacerea lentă.

Silvano, cine știe pe ce întîndere pustie și cumpănită așbesc oasele tale neîngropate. Tu-mi arăți o încredere care mă mișcă. Dar voi fi eu în stare să-ți țin locul cînd cînte? Voi putea eu să mă îngrijesc, așa cum se cuvine, de familia ta, adică a mea, care trăiește încă la țară, de soția ta bolnavă de un rău incurabil, de copiii mei dintre care fetița e cea mai mare?

1947

În românește de
Adriana Gorăscu

TRAVERSAM întîmplător parcul, zorit, cu gîndul la lucruri de care nu-mi mai aduc aminte. Poate mă gîndeam doar la pietrișul care scriștia nervos ca cioburile de sticlă, cînd deodată auzii că mi se adresează cineva: — Bună ziua, domnule inginer. Sînteți grăbit, am impresia.

Cine știe de ce, m-am întors. Nu sînt inginer și nimeni nu mi-a spus vreodată așa. Mi-am dat seama totuși că fraza îmi era adresată într-adevăr mie. Cel care mă salutase era un tînar de vreo douăzeci și cinci de ani, dar părea îmbătrînit înainte de vreme. Zimbea cu o gură stîrbă și sub braț avea o riglă, un echer și o trusă de compas. Avea o față brună, părul negru și o haină prea mare, care-i ajungea pe la jumătatea piciorului, aproape de genunchi.

— De fapt n-aveam o țintă precisă. Mergeam și eu așa, am spus.

Nu era adevărat, dar nu vedeam de ce-ar fi trebuit să înformez un necunoscut despre lucruri care mă priveau numai pe mine. Fața aceea brună, cu gura stîrbă, n-o văzusem în viața mea.

— Așa, deci, souse. Nu mai dăm bună ziua vechilor prieteni. Cum merge?

Și, apropiindu-se, îmi întinse mina. Vorbea cu accent din sud și mi-am dat seama că schiopăta un pic. Prietenii vechi? Cine știe cu cine mă confundă, m-am gîndit. Oricum, nu reușeam să găsesc cuvintele cu care să-i spun că nu-l cunoscteam și că se înșelase. Dar era greu și să continui jocul: el vorbea în deplină cunoștință de cauză, în timp ce eu trebuia să inventez și să nu spun prea multe, ca să nu mă fac de ris.

— Și cu lucrul, cum merge, acum că ne-ați părăsit? Întrebă. Mai bine sau mai rău?

— Păi, cam tot așa. Ce vreți, în meseria noastră (care? mă gîndeam) chiar dacă o lei pe cont propriu...

— Ei, nu, s-o lei pe cont propriu ar fi altceva. Dar, oricum, noua firmă vă oferă mai multe garanții. Mai serioasă, mai mare, ce mai...

Bine de știut, mi-am zis. Așadar, nu lucrez pe cont propriu, schimbasesm doar firma.

— Și dumneavoastră? îl întrebai, ca să deviez discuția.

Să vorbim un pic despre tine, frumosule, mă gîndeam. Acum eu pun întrebări.

— Ei, îmi răspunse, eu, ca totdeauna. N-am pretenții, n-am poziția dumneavoastră, eu, oricît de... Acum că s-a dus javra aia de Moretti, sîntem ceva mai liberi.

Tot mai dificil, m-am gîndit. Elemente noi, mie necunoscute: un sentiment de nedreptate și poate de invidie față de mine — o fi studiat și el ingineria, ca mine? — și afurisitul ăsta de Moretti. Cine o fi?

Deodată, vechiul prieten roși:

— Scuzați-mă, bolborosi, uitasem că vă e rudă. Apoi însă își reveni și, lîlștit, schiță o jumătate de zîmbet: — Dar dumneavoastră, sigur, n-o să vă supărați. Doar îl cunoașteți bine.

— Ba bine că nu, spusei. Păi cum — și schițai și eu un zîmbet incurcat —, nu vă amintiți că și eu, de-alteori ori...

Amîndoi izbucnirăm în ris și, chiar ca doi vechi prieteni, ne băturăm reciproc pe umăr.

— Ei, așa, zise vechiul prieten și oftă. Dar acum mă gîndesc să las totul baltă și să plec în America.

Și eu, voiam să spun, dar el mi-o luă înainte:

— Și familia, familiei dumneavoastră cum îi merge?

— Bine, mulțumesc, spusei, și mă gîndii: Așadar, am și o familie.

— Tot la țară?

— Da, spusei, sînt încă la țară.

— Păi cum, doar Franceschi mi-a spus că ați închiriat un apartament și l-ați adus pe toți în oraș?

Fir-ai să fi, dacă știi mai bine ca mine că sînt cu toții la Milano, de ce mă faci să greșesc, de ce-mi pul întrebări strimbe? Cine știe ciți copii oi fi avînd.

— Nu, Franceschi s-a înșelat. I-am spus că o să-i aduc, nu că l-am adus. De altfel, apartamentul încă nu e gata. Vechiul prieten nu protestează, asupra apartamentului nu e informat. I-aș putea turna o grămadă de povești, dar e mai bine să n-o fac. Nu se știe cum se poate întoarce discuția.

— Și copiii? Sînt bine amîndoi?

Mă așteptam eu, dar de data asta s-a păcălit amicul. Știu cel puțin că sînt doi.

— Mulțumesc, bine — spusei — Cel mare...

— Cum, cel mare? Fetița, vreți să spuneți. Sau nu e fetița, cea mai mare?

— Ba da, vroiam să spun fetița... A avut pneumonie (s-o fac chiar să moară nu mi-ar fi plăcut), dar acum e mai bine.

— Slavă Domnului, zise vechiul prieten. — Și doamna, tot rău se simte?

— Acum e ceva mai bine, spusei.

— Mda, dar cu boala ei, de...

Apoi își dădu seama că e din nou pe picior greșit (frumos e că pe picior greșit ajunge tot el, care le știe pe toate, îmi trecu prin minte) și spuse:

— Dar, sigur, dacă se îngrijește bine...

— Sperăm, am zis. Cu medicamentele noi care sînt acum...

— Să sperăm, spuse și el, dar nu părea prea convins. Poate spunea așa doar ca să-mi facă plăcere. — Și dumneavoastră, cu ficatul dumneavoastră?

Ce familie, mă gîndii. Toți bolnavi.

— Acum mă simt mai bine și eu (puteam să mă fi și vindecat de tot, era așa de ușor). Oricum...

— Vai, domnule inginer, scuzați-mă. Întîrzi. Știți, cu șeful nu e de glumit.

— Ei, am spus, doar îl știu foarte bine. Duceți-vă, duceți-vă. Și la revedere. Cum îmi pun casa la punct vă invit pe la mine să bem un ceai împreună.

— Ce vorbiți, domnule inginer... Prea multă cînte pentru mine.

— De ce, doar sîntem vechi prieteni, nu?

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Adriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 Interioare 1001, 1238). Critică: Alex Ștefănescu (Interior 2602). Poezie: Constanța Buzea, Ion Horea (Interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Toiu (Interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (Interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu, Octavian Telceanu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu, Silvia Zabarancu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159).

Redacția: București, Piața Presel Libere nr. 1, poarta B1-B2, telefoane 17.60.10, 17.60.20 și 18.20.30. Administrația: București, Calea Victoriei 120, telefon 50.74.96. Abonament: 3 luni — 91 lei; 6 luni — 182 lei; un an. 364 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — sectorul export-import presă. P.O. Box 12—201, telex 10878, prsfr București, Calea Griviței 64—68. Tiparul: Combinatul Poligrafic București.